

મૂલ્યના

આ પુસ્તકન જન્મ તેમ, જન્મ ન્યા, જન્મ ન્યા મૂલે આ
શાતના કરવી નહિ

ઉપર મુખે પુસ્તક વાગવું નહિ
અશુદ્ધ દામે પુસ્તકને અડકવું નહિ
બાળાવનાર ગુરુનો વિનય માગવો
નિતિ અને સદાચારથી વર્તવું

બાળવુ , બાળાવવુ , બાળતા દેખીને આનંદિત થવું અને
બાળનારાને સદાય દેવી એથી જ્ઞાનવરણીય કર્મ દ્રષ્ટે છે અને
જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મમા દૃઢ શ્રદ્ધા રાખવી
ઉત્તમ કુલાચાર પ્રમાણે વર્તવું.

સહુ કોઈ વાચ્ય આત્માઓને પવિત્ર જ્ઞાનામૃતનો અપૂર્વ
તાલ અનુકૂલતાથી મળે એવા શુભ ઉદ્દેશથી કોઈપણ પુસ્તક
ઉપર કોઈએ પણ મિથ્યા મારાપણાથી મમતાશુદ્ધિ રાખી કોઈ
રીતે પુસ્તકનો દુરઉપયોગ કરવો નહિ પણ પ્રમાદ રહિત
પૂરતી કાળજી રાખી તેનો જાતે લાભ લઈ બીજા ગમે તે જિજ્ઞાસુ
લાઈ જોડેને તે પુસ્તકનો છુટથી લાભ લેવા દેવો અને પુસ્તકનો
પવિત્ર ઉદ્દેશ સંરક્ષણ કરવો એવી રીતે દરેક લાઈ જોડેને
પૂર્વક ખાસ વાલામણ કરીએ છીએ, જે ઉચ્ચ ઉદ્દેશથી પુસ્તક
છપાવવામા આવે છે તે ઉદ્દેશ સંરક્ષણ થાય અને તેની કે
રીતે આશાતના થતી અટકે એટલું સૂચવી વિરગિરો છીએ

ભૂમિકા.

પ્રિય વાંચનાર. !

કલીકાળ સર્વજ્ઞ શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય કે જેઓ આર્યાવર્તના સુપ્રસિદ્ધ તત્ત્વવેત્તા, અસાધારણ વિદ્વાન્, સમર્થ યોગી, મહાન્ પ્રતિભાશાળી કવીશ્વર, અને અલૌકિક શક્તિસંપન્ન મહાપુરુષ હતા તેઓશ્રીના સમુદ્ર જેવા અગાધ અર્થવાળા અનેક વિષયોથી ગુથેલા અન્યો તેમની વિદ્વતા, શ્રેષ્ઠતા અને પરોપકાર પરાયણતાની કીર્તિને વિસ્તારી રહ્યા છે અને અનેક મુમુક્ષુ આત્માઓના હૃદયદર્પણમાં પ્રતિબિંબિત થઈ પોતાના જેવા કરવા મથી રહ્યા છે એવો એક પણ વિષય નથી કે જે વિષયની સૂક્ષ્મ બાબતો વિષે શ્રીમાને અસરકારક અન્યો ન લગ્યા હોય ! તેઓશ્રીના ન્હાના મ્હોટા દરેક અન્યો સંસ્કૃત સાહિત્ય સમૂહમાં મહત્ત્વ છે એ સર્વત્ર નિર્વિવાદ સિદ્ધ થઈ ચક્રયુ છે

આ “ શ્રીવીતરાગ સ્તોત્ર ” નામનો ભક્તિ યોગનો પદ્યબદ્ધ અન્ય ઉક્ત મહર્ષીનો ગનાવેલો છે જેમાં સર્વજ્ઞ પન્માત્મા શ્રી વીતરાગદેવની સ્તવના એવા ભક્તિમગ્ન હૃદયે કરી છે કે વાચનાર, સમજનાર, વિચારનાર જ્ઞાનુઓના દામેદાર વિકસ્વર કરી દે છે અને ભક્તિરસમાં નિમગ્ન કરી દે છે કતાં ના હૃદયમાં કેવળ નિષ્પાક્ષપાતપણે પરમાત્મા પ્રત્યે કેવો અક્ષ

આ વીતરાગ સ્તોત્ર શ્રીમાન હેમચ દ્રસૂરિજીએ યોગ-
શાસ્ત્રના ૧૨ પ્રકાશ સાથે પરમાર્હત્ શ્રી કુમારપાળ મહારા-
જા નિમિત્તે રચેલ છે શ્રીકુમારપાળ ભૂપાળ બંને અથના ૩૨
પ્રકાશનો સ્વાધ્યાય સામાયક અગીકાર કરીને પ્રતિદિન
કરતા હતા

મધ્યસ્થ, મુમુક્ષુ અને લક્ષિતરાગી આત્માઓના કલ્યાણ
અર્થે શાન્તમૂર્તિ શ્રીમાન કર્પૂરવિજયજી મહારાજજીએ આ
અત્યુત્તમ ગ્રંથનું ગુર્જર ભાષામાં ભાષાતર કરી આપ્યું છે,
આવા લક્ષિતપૂર્ણ ગ્રંથોનો જનસમૂહમાં અધિક વિસ્તાર થાય
અને પ્રત્યેક હૃદયમાં નિર્દોષ પુરૂષ તરફની ઉચ્ચ લક્ષિતનું
સામ્રાજ્ય સ્થપાય અને અમાગ સાહિત્ય પ્રસિદ્ધિનો લોક
હિતકર હેતુ સત્વર સફળ થાય એ હેતુથી અમેયે આ ગ્રંથ
ખુદાર પડયો છે તેમાં કોઈ સ્થળે સ્પષ્ટતા કે ભૂલ ચુક હોય
તે સંઘ સમક્ષ મિચ્છામિ દુક્કડ દઈને નજરનોને મુધાની
વાચવા વિનતી છે

લી૦ પ્રસિદ્ધકર્તા.

ત્રીમાન હેમચંદ્ર સૂરીશ્વર નિર્મિત

વીતરાગ સ્તોત્ર સારાંશ

પ્રથમ પ્રસ્તાવના પ્રકાશ:

૧-૪. જે પરમાત્મા (સર્વ સંસારી હોવાથી શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપ વાળા) છે કેવળજ્ઞાનમય છે, પંચ પરમેષ્ઠીના પ્રધાન છે, તેમજ જેને અજ્ઞાનની પેઠે પાર સૂર્યના જેવા દેખાત વાળા (પ્રભાવ-પ્રતાપશાલી) પડિત જનો માન્ય છે. ૧.

જેણે સમસ્ત રાગ દ્વેષાદિષ્ટ દલેશકારી વૃક્ષો સમૂળગા ઉછેડી નાખ્યા છે, અને જેને સુરપતિ, અસુરપતિ તથા નરપતિઓ મસ્તક વડે તમસ્કાર કરે છે. ૨.

નીમાન હેમચંદ્ર સૂરીશ્વર નિર્મિત

વીતરાગ સ્તોત્ર સારાંશ

પ્રથમ પ્રસ્તાવના પ્રકાશઃ

૧-૪. જે પરમાત્મા (સર્વ સંસારી છવોધી ગ્રેહ
વાળા) છે, કેવળજ્ઞાનમય છે, પંચ પરમેષ્ઠીના
છે, તેમજ જેને અજ્ઞાનની પેઢે પાર સૂર્યના જેવા
વાળા (પ્રભાવ-પ્રતાપશાલી) પાંડિત જનો મા-
૧.

જેણે સમસ્ત રાગ દ્વેષાદિષ્ટ દલેશકારી વૃક્ષો સમૂળગ-
નાખ્યા છે, અને જેને સુરપતિ, અસુરપતિ તથા
બિંબો મસ્તક વડે નમસ્કાર કરે છે. ૨.

વિપયાનુક્રમ.

વિષય	પૃષ્ઠ
વેનગગ સ્તોત્ર આગમ
૧ પ્રથમ પ્રકાશ ..	૧ થી ૨
૨ દ્વિતીય પ્રકાશ	૩ થી ૫
૩ તૃતીય પ્રકાશ	૬ થી ૯
૪ ચતુર્થ પ્રકાશ	૯ થી ૧૨
૫ પંચમ પ્રકાશ .	૧૨ થી ૧૪
૬ ષષ્ઠ પ્રકાશ .	૧૫ થી ૧૯
૭ સપ્તમ પ્રકાશ	૧૯ થી ૨૧
૮ અષ્ટમ પ્રકાશ	૨૧ થી ૨૬
૯ નવમ પ્રકાશ ...	૨૬ થી ૨૮
૧૦ દશમ પ્રકાશ	૨૮ થી ૩૧
૧૧ એકાદશ પ્રકાશ ...	૩૧ થી ૩૩
૧૨ દ્વાદશ પ્રકાશ	૩૩ થી ૩૫
૧૩ ત્રયોદશ પ્રકાશ	૩૫ થી ૩૭
૧૪ ચતુર્દશ પ્રકાશ	૩૭ થી ૩૯
૧૫ પંચદશ પ્રકાશ	૪૦ થી ૪૨
૧૬ ષોડશ પ્રકાશ	૪૨ થી ૪૮
૧૭ સપ્તદશ પ્રકાશ	૪૮ થી ૪૯
૧૮ અષ્ટાદશ પ્રકાશ	૪૯ થી ૪૮
૧૯ એકોત વિશતિભ પ્રકાશ	૪૯ થી ૫૧
૨૦ વિશતિભ પ્રકાશ ..	૫૧ થી ૫૪

ત્રીમાન હેમચંદ્ર સૂરીશ્વર નિર્મિત

વીતરાગ સ્તોત્ર સારાંશ

પ્રથમ પ્રસ્તાવના પ્રકાશ:

૧-૪. જે પરમાત્મા (સર્વ સંચારી હોવાથી ગ્રેહ-વરૂપ વાળા) છે, કેવળજ્ઞાનમય છે, પંચ પરમેષ્ઠીના પ્રધાન છે, તેમજ જેને અજ્ઞાનની પેઢે ચાર સૂર્યના જેવા દ્વાર વાળા (પ્રભાવ-પ્રતાપશાલી) પાંડિત જનો નામ છે, ૧.

જેણે સમસ્ત રાગ દ્વેષાદિષ્ટ દલેશકારી વૃક્ષો સમૂળગા હોમેલી નાખ્યા છે, અને જેને સુરપતિ, અસુરપતિ તથા નરપતિઓ મસ્તક વડે નમસ્કાર કરે છે, ૨.

હરપતિને પણ અશક્ય એવી વીતરાગની સ્તુતિ ક્યાં ?
તેથી પગ વડે મહા અટવી ઉદ્ધવન કરવા ઇચ્છતા પાં-
ગળા જેવો હું છું એટલે આ મારું આચરણ મહા સા-
હસરૂપ હોવાથી હસવા જેવું છે ૭.

તથાપિ શ્રદ્ધાથી પ્રેરિત હૃદય વાળો હું આપની સ્તુતિ
કરવામા રખાવના પામું-આપના અનંત ગુણને પ્રગટ કરી
ન શકું તેથી મને નિષેધ કરવો યોગ્ય નથી, કેમકે શ્રદ્ધા-
વંતની સખાધ વગરની વચન રચના પણ શોભા પામે
છે (આથી મારો પ્રસ્તુત પ્રયત્ન લેખે થશે). ૮.

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ કરેલા વીતરાગ સ્તવથી કુમા-
રપાળ ભૂપાલ ઇચ્છત (શ્રદ્ધાવિશુદ્ધિ કર્મ ક્ષય રૂપ)
કૃણને પ્રાપ્ત પાઓ । ઇતિ પ્રથમ. ૯.

—૯—

દ્વિતીય પ્રકાશ.

(મૂળ ૪ અતિશય વર્ણન રૂપ) /

હે પ્રહુ પ્રિયંસુવત્ (નીલ), સ્વપ્નિવત્ (દિવસ)
સ્વર્ણવત્ (પીલ), પદ્મરાગવત્ (રંગ) અને અંજનવત્
(રંગાન) વર્ણવતો. પે.યા વગરજ સદાય પવિત્ર રહે.
આપનો દેહ, દેવ મહુચ્ચાદિત્ હોને સક્તિ ન કરે ? સર્વ
દોષને કરેજ, ૧.

કલ્પવૃક્ષની માળાની પેરે સ્વનાલેજ સુગંધિ એક
આપના અંગ ઉપર દેવાગનાનાં નેત્ર. જમરની જેવું અ -
ચરણ કરે છે. ૨.

હે નાથ ! કિંચ અમૃત રસતું અસ્વાદન કરવાર્થ
ચયેલી પુષ્ટિથી પરાજન પામેલાં હોય તેમ કાષ્ઠ, શ્વાસાદિત્
રોગરૂપી સર્પના સમૂહ આપના દેહમાં વ્યાપી શકતા નથી,
આપ સદાય રોગ રહિતજ છો.

કર્પસુની અંદર પ્રતિબિંબિત થયેલા રૂપની પેરે
પનામાં ધીજા મગ તો દૂર રહો. પરંતુ પરિશ્રમાદિત્થી
પતું શરીર દૃષ્ટતા પસીના વડે આર્દ્ર (ભીતું) થય
ને વાત પણ થી ? આપની કાયા અસ્તેદ વગરની
મિળજ છે. ૪.

હે વીતરાગ ! કેવળ આપનું મગજ રાગ રહિત થયેલું છે એમ નથી પરંતુ આપના શરીરમાં રહેલું રક્ત (રૂધિર) પણ દુધની ધારા જેવું ધોળું છે એટલે આપના રૂધિરમાંથી પણ સ્વભાવિક રાગ-રંગ-રક્તતા જતી રહી છે. ૫.

વળી જન્મતથી વિલક્ષણ એવી આપની બીજી અદ્ભૂત વાતનું અમે શું વર્ણન કરી શકીએ ? કારણ કે હે પ્રભુ ! આપનું માંસ પણ દુર્ગંધ રહિત (પરમ સુગંધિ) દુર્ગંધા ન ઉપજાવે એવું ગાયના દુધ જેવું ઉજવળ છે. ૬.

હે વીતરાગ ! ભમરાઓ, જળ સ્થળના (સુગંધિ) પુષ્પોની માળાઓ તથા આપના નિશ્વાસની ખુશબો લેવા આપના વદન કમળ રૂપી કમળ પાસે આવે છે. ૭.

હે પ્રભુ ! આપની જન્મ-મર્યાદા લોકોત્તર (અપૂર્વ) ચમત્કારને કરવાવાળી છે. કેમકે આપના આહાર અને નીહાર, ચર્મચક્ષુવાળા મનુષ્યો જેઈ શકતાજ નથી. ૮.

ઇતિ દ્વિતીયઃ

—૦૦૦—

રાજ્યએ દર ઠરી હીથેલી ઝનીતિનીચેરે ભૂમી ઉપરે
મૂપક (ઉદર), શલભ (નીડ,) અને શુક્ર એ ત્રણે પાન્યન,
સુકશાન કરનારા ઉપદ્રવો જ્યાં આપ વિચરો છો ત્યાં તે
પત્થાળ દર ધર્ષ લાય છે ૫.

આપની કૃપાદૃષ્ટી પુષ્કરાવર્ત મેઘની ભ્રમિથીજ રો
મેમ જ્યાં આપ ચરણ ધરો છો ત્યાં સ્ત્રી, દ્રોણ અને ના
રાજકૃષ્ણી ઉત્પન્ન, યથેલો વિરોધદૃષ્ટી આગ્નિ તે આપ ન
સામી લાય છે. ૬.

ઉપદ્રવોનો ઉચ્ચોર હરવા દેતો વજારવા નેવો આપને
પ્રભાવ (પ્રતાપ) ભૂમી ઉપર પ્રસરતે સતે દુષ્ટ પદ્મવ
માગિની પ્રભુમયી ઉત્પન્ન થતા મારી (પંડિત) વિરોધે ન
પાતળા દાળ તેજા રોગ-ઉપદ્રવ પેદા લાગે નહીં ૭.

જાય છે તેમ આપના પ્રભાવથી જે તત્ત્વાના નિષ્કાર થાય છે. ૬.

સર્વ અદ્ભુત પ્રભાવશાલી આપ જંગમ ૫ પાના પૃષ્ઠની ઉપર વિચરતે સતે જે દુઃખાળા દૂર રાખી જાય છે. ૧૦

સૂર્યથી અધિક પ્રભાવાળું બામંડળ પ્રાણનો દેહ જોવામાં ઠોપને અડચણ આવે નહિં એટલાજ માટે દેહ, તેમ જે આપના મસ્તકની પછાટે દેવોએ સ્થાપેલું છે. ૧૧

તે આ રત્નત્રયીરૂપ યોગકુસુમનો તોડ પ્રસિદ્ધ મહિમા, ઘાતિકર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલો છે ભગવાન! ઠોણ સચેતન પ્રાણીને આશ્ચર્ય પમાડતો નથી? અપિત્ત સર્વ ઠોણ સચેતન પ્રાણીવર્ગને આશ્ચર્યજનક થાયજ છે. ૧૨.

અનન્ત કાળથી ઉપાર્જન કરેલ, અન્ત વગરનું કર્મન વન આપ શિવાય બીજો ઠોણ સર્વ પ્રકારે મૂળથી ઉચ્છેદી શકે? ૧૪.

હે પ્રભુ! ચારિત્રરૂપ ઉપાયમાં પુનઃ પુનઃ અભ્યાસથી આપ એટલા બધા પ્રવૃત્ત થયેલા છો કે પરમપદની શ્રેષ્ઠ સ્વપદ્ધારૂપ તીર્થંકર પદવીને નહિં ઇચ્છતા છતાં પણ આપ

ગ્રામ થયા હો. ૧૪.

મંત્રી ભાવનાના પવિત્ર રથાન રૂપ, ખુદ પ્રગેઢ બ
વનાથી ભરપૂર, તેમજ કુદૃષ્ટા અને માધ્યસ્થ (ભાવના) યોગે પૂજ્ય એવા યોગ રત્નરૂપી આપને આગારો નમસ્કાર
૨ હોજો. ૧૫.

હતિ હતીય.

સુભક્ત

ચતુર્થ પ્રકાશ:

જાવવા માટે મંટે ઉગા ઇંદ્રદેવજના ગિરગી પે નની ન
લંની અગુની ઊગી ફરી છે એમ જણાય છે ૩.

ત્યાં આપનાં ગરણ પટે છે ત્યાં દેવ અને દાનને
નવાં સુવાર્ગ કમળના ઇગી કમળમા દિગ્ગિ કરનરી
લકગીને વિસ્તારે છે. ૩.

દાન, શીલ, તપ અને જાવનારૂપ ચાર પ્રકારના મ.
મને એકી સાથે વર્ણવવાને આપ ચતુર્મુખ થયા છે. એમ
હું માનું છું ૪.

રાગ, દ્વેષ અને ગોદરૂપ અથવા મન, વચન અને
કાયારૂપ ત્રણ દોષગી ત્રિભુવનને મુક્ત કરવાને આપ પ્રગત
થયે સતે ત્રણ પ્રકારના (વૈમાનિક, ભૌતિક અને ભુવનપતિ)
દેવોએ રત્ન, સુવર્ણ અને રૂપ્યમય ત્રણગાદની રચના કી-
ધી છે. (જઠયોગે રક્ષા સુખે થઈ શકે છે) ૫.

પૃથ્વી ઉપર આપ વિચરતે સતે કાંટા પણ ઊંખા
પડી જાય છે. સૂર્ય ઉદય પામ્યે સતે ધૂવડ અથવા અંધ-
કારના સમૂહ ટકી શકે શું ? ૬.

‘કેશ, રોમ, નખ અને દાઢી મૂછ દીક્ષા ગ્રહણ

અવસરે જેવાં સમારેલાં હોય તેવાજ રહે વધે નહિ, ' એવો આ બાહ્ય (પ્રગટ દેખાતો યોગ મહિમા પણુ અન્ય હરિ હરાદિક દેવોએ પ્રાપ્ત કર્યો નથી. ત્યારે અંતરગ (સર્વાભિમુખ્યતા ઇત્યાદિ) યોગની વાત તો દૂરજ રહી ૭.

હે વીતરાગ ! બૌદ્ધ, નૈયાયિકાદિક, તર્કવાદીઓની પેરે શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ રૂપ પાચે ઇન્દ્રિયોના વિષયો આપની આગળ અનુકુળતાને લગે છે - પ્રતિકુળપણે વર્તતા નથી. ૮

અનાદિ કાળથી પ્રભુના પ્રતિપક્ષીભૂત કામદેવને સહાયક થયાના લયથીજ હોય તેમ સમકાળે સઘળી રૂતુઓ આવી આપના ચરણકમળને સેવે છે. ૯

હે ત્રૈલોક્ય પૂજ્ય ! (અજ્ઞાન) પંખીઓ પણ આપને પ્રદક્ષિણા દે છે તો પછી આપના તરફ પ્રતિકુળ વર્તનાર માનવીઓની શી ગતિ થશે ? ૧૧

જે ભૂમિને આપનો ચરણ સ્પર્શ થવાનો છે તે ભૂમિને દેવતાઓ સુગન્ધ જળની વૃષ્ટિ વડે અને દિવ્ય પાવર્ણવાળા પુષ્પના પુજવડે પૂજે છે. ૧૦

સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય મનુષ્યાદિકનું દુષ્ટપણું આપની પાસે ક્યાં રહે ? કેમકે એકેન્દ્રિય એવો પવન પણ પ્રતિકુલતાને તણે છે. (તો બીજાનું વળી કહેણું જ શું ?) મતલબ કે પવન પણ સુખાળવાજ વાય છે. ૧૨

૧૩ આપના માહાત્મ્યથી ચમત્કાર પામેલા વૃક્ષો મસ્તકવડે આપને નમે છે. તેથી તેમનું મસ્તક કૃતાર્થ-કૃત-કૃત્ય છે. ત્યારે મિથ્યા દષ્ટિનું મસ્તક વ્યર્થ-નકામું છે.

હે વીતરાગ ! જઘન્યથી એક કોડ દેવ દાનવો આપની સેવામાં હાજર હોય છે કેમકે મ્હોટા પુન્યે મળી શકે એવા પદાર્થમાં મૂર્ખ પણ આજસ ન કરે. ઇતિ અતુર્યઃ ૧૪

પંચમ પ્રકાશઃ

(શેષ પ્રાતિહાર્ય અતિશય વર્ણન રૂપ)

આ અંશોક વૃક્ષ, ભમરાના ભાંકાર શબ્દથી ગાતો

હોય ! અને હાલતાં પાંદડાવડે નાચતો હોય, તેમજ આપ-
ના ગુણરાગથી બાણે રાતો હોય, તેમ જિન તત્તુ માનથી
દ્વાદશ ગણે ઉન્નત સતો હૃદયે છે. ૧

આપની દેશના-ભૂમી માથે દેવતાઓ એક યોજન
હુધી જેના ડીંટડા નીચે રહેલા છે તેવા દિવ્ય પુષ્પો
તીચણ પ્રમાણ (દોઢ હાથ ઊંચાં) પાથરે છે. ૨

વૈરાગ્ય વ્યંજક અતિ સ્વસ્થ માલવ કૈશિકી પ્રમુખ
રામ રાગથી પવિત્ર વીણાદિક વડે દેવતાઓએ વિસ્તારેલો
આપનો દિવ્ય દેશના દેવનિ વિસ્મય વડે ઉન્મુખ થઈ
રહેલા મૃગલાઓએ પણ સાંભળ્યો છે. ૩

ચંદ્રના કિરણ જેવાં ઉજ્જવળ આમરો, આપના મુખ
કમળની સેવા કરવા આવેલા હંસ પક્ષી હોય તેવા યોબી
રહ્યાં છે. ૪

સિંહાસન ઉપર આરૂઠ થઈને જ્યારે આપ દેશના
આપો છો ત્યારે મૃગેન્દ્ર (સિંહ) ને સેવવા માટે જ હોય
તેમ મૃગલાઓ સાંભળવા આવે છે. ૫

હૈ વીતરાગ ! જેમ અંદ પોતાની જ્યોત્સ્ના (દાતિ)

સંજિ પંચેન્દ્રિય મનુષ્યાદિકનું દુષ્ટપણું આપની પાસે ક્યાં રહે ? કેમકે એકેન્દ્રિય એવો પવન પણ પ્રતિકુલતાને તણ દે છે. (તો બીજાનું વળી કહેવું જ શું ?) મતલબ કે પવન પણ સુખાળવાજ વાય છે. ૧૨

૧૩ આપના માહાત્મ્યથી ચમત્કાર પામેલા વૃક્ષો મસ્તકવડે આપને નમે છે. તેથી તેમનું મસ્તક કૃતાર્થ-કૃતાર્થ છે. ત્યારે મિથ્યા દષ્ટિનું મસ્તક વ્યર્થ-નકામું છે.

હે વીતરાગ ! જઘન્યથી એક કોડ દેવ દાનવો આપની સેવામાં હાજર હોય છે કેમકે મ્હોટા પુન્યે મળી શકે એવા પદાર્થમાં મૂર્ખ પણ આજસ ન કરે. ઇતિ અતુર્થઃ ૧૪

પંચમ પ્રકાશઃ

(શેષ પ્રાતિહાર્ય અતિશય વર્ણન રૂપ)

આ અશોક વૃક્ષ, ભમરાના ભાંકાર શબ્દથી ગાતો

ગાય । અને હાલતાં પાદડાવડે નાચતો હોય, તેમજ આપ-
ના ગુણરાગથી જાણે રાતો હોય, તેમ જિન તત્ત્વ માનથી
માદગ ગણે ઉન્નત સતો હોય છે. ૧

આપની દેશના-ભૂમી માથે દેવતાઓ એક યોગ-
સ્ત્રી જેના ઊંટડા નીચે રહેલા છે તેવા દિવ્ય પુષ્પો
તીથણ પ્રમાણ (તોડ હાથ જાયા) પાથરે છે. ૨

વૈરાગ્ય વ્યજ્ઞ અતિ સરસ માલવ દૃશિથી પ્રભા-
ગમ રાગથી પવિત્ર વીણાદિ વડે દેવતાઓએ વિરતારે
આપનો દિવ્ય દેશના દેવનિ વિશ્વમય વડે ઉન્નત
રહેલા મૃજતાઓએ પણ સાલળ્યો છે. ૩

અદ્રના દિશા જેવા ઉજ્જવળ ચામડો, આપના દે-
શભળની સેવા કરવા આવેલા હઠ પક્ષી દોય તેવા દે-
શના છે. ૪

સિંહાસન ઉપર આસર હાથે તથા અંકુશ તે-
નાનો તો ત્યારે મૃગેન્દ્ર (સિંહો ને સેવક કરે ને દે-
તો મૃગાઓ સાલળવા આવે છે. ૫

તે વીતરાજ ! જેમ અંકુશ પોતાનાં લોકોને (૧૨)

૫૫૭ પ્રકાશ:

(પ્રતિપક્ષ નિરાગ નામા)

હે પ્રભુ! નેત્રને અમૃત-અજન તુલ્ય ગાને લાવા પ
 વડે પવિત્ર ઠાયાવાળા આપને જોયે સતે આપમા દાઢી ન
 રહેલુ તે પણ હુ ખદાચી ધાય છે તોપણી ઊંચાવડે આપમા
 અસત્ય તપણુ ઉચ્ચારવાનુ કરેલુ જ ગુ " તેમ દુરના
 નરમણિ નીચ ગતિજ સભાવે છે, તેથી આપ પ્રતિ તે
 ભાવ તો અત્યંત વળ્ય છે ચિતાગરિ, રંગ આપની તે
 ઉપેક્ષા પણ દરખી અગ્રહત છે ૬

નિષ્કારણ વિદ્યોપમારી એવા આપને મદ સુ
 ગાને તે પણ મોખાગિ દુષાયથી ત્યારત છે ૭
 પણ સાબળીને વિદેશી જાને ગા દુષન વહન કરે ન
 દર. કેમકે નહિ સાબળવા એ-૭ સ્વભાવ દુષન મદ
 ત્યાગ દરવો લેવડારી છે ભૂદત્તુ દુરિદી વિરુદ્ધ દુષન
 મદિત જાને એવો નિર્દય દરેક છે કે જેના મદન

૫૭૬ પ્રકાશ:

(પ્રતિપક્ષ નિરાગ નામા)

એ પ્રભુ! નેત્રને અમૃત-અંજન તુલ્ય અને લાલા પ
વડે પવિત્ર કાયાવાળા આપને જોયે સતે આપમા દામીત
રહેવું તે પણ હું ખદાચી ધાય છે તોપણી હાંતીવરે આપમા
અસત્ય દપણ ઉચારવાતું ઠહેલું જ હું 'તેમ હસ્તાચારી
નરહારિષ્ટ નીચ ગતિજ સભવે છે, તેથી આપ પ્રતિ તેમ
ભાવ તો અત્યંત વજ્ર્ય છે ચિતામણિ, શાંત આપની તે
ઉપદેશ પણ હૃદયી અપુરુષ છે ૬

નિપારણ વિદ્યોપમારી એવા આપને પણ સુર
અને તે પણ હાંધારિષ્ટ હાંધારી ત્યાં જ છે આપની જ
પણ સાબળીને વિદેશી તને હું ઉપદેશ વહન કરે 'તેમ
કરે હું કહે નહિ સાબળવા એવા સુખદ હું- ૩૬
ત્યાં હરદો હૃદયારી છે સુદમ પુરુષો વિરહ હું
પરિત તનેએ એવો નિર્દય હરે, છે કે જેનું અંત

૨.૫ મર્ગમાં શ્રીજી યોગેત ઇ તેવ. જ પ વીતરાગને જે
 આપ કદાપિ શય દોષ જ નહિ. એજ વાતને પુનઃ
 નથી ગિદ્દ કરે છે. ૨

જે આપનો (વિપક્ષ) માર્ગનું વિગત રાગ મર્મિત
 દોષ તો તે નિશ્ચય માર્ગ નથી; કેમ કે વીતરાગપણ વડે
 તે આપજ છે અને જે તે રાગમાન દોષ તોપણ વીતરા-
 ગપણના અભાવવડે આપનાથી અત્યંત નિર્વિત દોષથી
 તે શત્રુ નથી. દારણ કે સમાનથીત અને પરાક્રમવાળાનું
 પ્રાયઃ સપક્ષ વિપક્ષપણું કહેવું પડે છે. શું ખજવો કદાપિ
 સૂર્યનો વિપક્ષ હોય શકે ? ૩.

હુ પ્રભુ ! તે (તવ સત્તમ) અનુત્તરતાથી દેવો પણ
 આપના યોગ-માર્ગની સ્પૃહા રાખે છે. ત્યારે યોગમુદ્રા
 (રજોદુરણાદિક ધર્મ ઉપદ્રવ) રહિત એવા અન્ય સાધ્યા-
 દિકને તે યોગ માર્ગની કયા જ શી ? યોગ તેમનાથી
 દૂર છે. ૪

હુ વીતરાગ ! યોગ હોમકારી આપને અમે નાથ સ્વી-
 દારિએ છીએ. આપને સ્તવિયે છીએ અને આપની સેવા-

ઉપાસના કરિયે છીએ કેમ કે આપ થકી અન્ય કોઈ
ત્રાતા (રક્ષક) નથી આપની સ્તવના ઉપરાત બીજું શું
ભોલ્લીએ ? અને આપની સેવા-ઉપાસના ઉપરાત બીજું શું
કરિયે ? ક રણ કે વાણી અને જન્મ પામ્યાનું એજ ઉત્ત-
મ કૃણ છે પ

પોતે દિસાડિક મહીન આચારવાળા હોઈ, અન્ય મુ-
ગ્ધ જનોને હગવામા ચતુર એવા અન્ય દેવ ગુરૂઓ બધી
દુનીયાને પણ છેતરે છે તેથી અમે આપ વગર બીજા
દેવની પાને જઈ પેકાર કરિયે ? ૬.

હે પ્રભુ ! સદાય કર્મમુક્ત (મનાતા છતાં), જગતની
સૃષ્ટિ જગતનું પાલન અને જગતનો ક્ષય કરવામાં ઉજ-
માળ એવા વાણીના પુત્ર જેવા કલ્પિત દેવોને કૌણ સચે-
તન માન્ય કરે ? ત્રિચાતુરીત અત્મા તો માન્ય નજ કરે. ૭.

જહરાગિ અને કામાગિથી પીડાએલા (પરાભવ પા-
મેલા) દેવોવટે પોતાને કૃતાર્થ મનનાંગ દ્વિભદિકો આપની
જેવા સર્વોત્તમ (વીતરાગ) દેવનો અપલાપ (નિષેધ)
કરે છે હા ! હા ! ઇતિ એદે આ તે કેવા આસ્તિક સમ-
જવા. ૮.

કે તત્ત્વશી ધરા યોગ્ય નથી. મતલબ કે આપ શિવાય
અન્ય દેવે મા વીતરાગપણના આસાવથી ખરું દેવપણું
નથી. હાલિ પૃષ્ઠ ૧૨.

સપ્તમ પ્રકાશ:

(જગતપત્તુ નિગસનામા)

પાપ-પુણ્ય વગર શરીર (પારવાનુ) ન હોય શરીર
વગર મુખ-વચ્ચા ન હોય અને મુખ વગર વાણીનો વ્યા-
પાર (વકતાપણ) ન હોય તે ખણી (તે વીના) અન્ય
દેવો ઉપદેશ પાતા શી રીતે હરે ? ૧.

જેને દેહ નથી એવા દેવને જગતની રૂઢિ દરવાખું
પ્રવૃત્તિ પણ ઉચિત નથી. વળી કૃતકૃત્ય હોવાથી તેમ ક-
ન્વાનુ તેમને કશું પ્રયોજન નથી. કેમ કે શિવન્તિરે
હરે છે કે તે ભગવાન પારથી આજ્ઞાવડે પ્રવર્તતા નથી પણ
સ્વતંત્રતા-સ્વદંડાવડેજ પ્રવર્તે છે. ૨.

પછી પરીક્ષક જનોને પરીક્ષા નહિં કરવા દેવા જેવું આ
તમારું વચન અનિષ્ટ ઠરશે. ૬.

સર્વ પદાર્થ વિષયક જ્ઞાતાપણું (બાણુપણું) એજ જો
જગત્કર્તાપણું માનતા હો તો તે વાત અમને પણ સંમ-
તજ છે. કેમ કે અમારા જિન શાસનમાં દેહધારી સત્તા
(ધાતિ) કર્મ રહિત સર્વજ્ઞો, સમસ્ત પદાર્થોને સંપૂર્ણરીતે
જાણતા સત્તા, [કેટલોક કાળ] જયવંત વર્તે છે. ૭.

હે નાથ ! પૂર્વોક્ત પ્રકારે યુક્તિ રહિત જગત્ સર્જિ-
વાદ સળધી કદાચહુ તજીને, જેમના ઉપર આપ પ્રસન્ન
હો તે પુરૂષો આપના શાસનમાજ આનંદ પામે છે. ૮.

ધતિ સમ્મતઃ

અષ્ટમ પ્રકાશઃ

હે વીતરાગ ! આપે કેવળજ્ઞાનવદે વસ્તુ તત્ત્વ નિત્યા-
નિત્ય રૂપ સ્વાદ્વાદમય દેખ્યું અને તેવુંજ નિરૂપણ કર્યું.

પછી પરીક્ષક જીનોને પરીક્ષા નહિ કરવા દેવા જેવું અ
તમારું વચન અનિષ્ટ દરશે ૧

સર્વ પદાર્થ વિષયક જ્ઞાતાપણું (બાણપણું) એજ ને
જગત્કર્તાપણું માનતા હો તો તે વાત અમને પણ સંમ
ત ન હો કેમ કે અમારા જિન શાસનમા દેહધારી સત્તા
(કાંતિ) હર્મ રહિત સર્વજ્ઞ, સમસ્ત પદાર્થોને સંપૂર્ણરીતે
જાણતા સત્તા, [કેટલોક કાળ] જયવત વર્તે છે ૭.

દે નાથ ! પૂરોક્ત પ્રકારે સ્થિત રહિત જગત્ સર્વ
વાદ સળ પી દહાયહ તજીને, જેમના ઉપર આપ પ્રકા
શો તે પુરુષો અપના શાસનમાજ આનંદ પામે ૮.

પ્રતિ સત્તમ

— — —

અપ્રમ પ્રકાશ :

— — —

દે સીતરામ ! આરે દેવજ્ઞાનવદે વરદુ તત્ત્વ નિત
નિત ૩૫ રસાદામય રંજીત અને તેજુજ નિરંજ ૨૨

પ્રથમ શાંખ્ય મનશાતા ઐકાન્ત નિવૃત્તિ અને દોષ પ્રાપ્તિ
 થતા ઐકાન્ત અનિવૃત્તિ માને છે તેમા વિશેષ ૩ છે
 છે-૧૬૭ને ઐકાન્ત નિવૃત્તિ માનતા તેમજ ઐકાન્ત અનિવૃત્તિ
 માનતાં કૃતનાશ અને અકૃતાગમ નામના બે દોષ
 જાગે છે. ૧.

વિવેચન—પ્રકારને બે મર્મના નિવૃત્તિ મિદ્ધ મર્મને
 તે કુંભાર થટા ણનાશને જે જે પરિચય કરાવે છે તે
 નિર્ણયક થવાથી કૃતનાશ દોષ આવે છે અને પદ્ધતિ નિ
 છે એમ માનવાથી માટીના પિંડમાં પૂર્વે નહિ રહેતો જે
 થટાકાર વગર કરેલોજ આવ્યો તેથી અકૃતાગમ નામને
 દોષપ્રાપ્ત થાય છે તેવીજ રીતે અનિવૃત્તિ પદ્ધતિમાં વર્તમાન જે
 જીવ કરણી કરે છે તે બીજા ક્ષણમાં નષ્ટ થઈ જવાથી
 કૃતનાશ, તેમ છતાં મુખ્ય કુંખાદિક સાક્ષાત્ ભોગવત
 જણાય છે તે અકૃતાગમ નામના દોષની પ્રાપ્તિ સમજવી.

હે પ્રભુ ! આત્માને ઐકાન્ત નિવૃત્તિ માનતાં તેમજ
 અનિવૃત્તિ માનતાં મુખ્ય કુંખનો ભોગ આત્મા
 શકતો નથી. ૨.

વિવેચન—નિત્ય આત્માનો સ્વભાવ એક સરખો હોવાથી જો તે સુખનો ભોગ કરવા પ્રવૃત્ત થાય તો તે સદાય સુખજ ભોગવે દુઃખ નજ ભોગવે તેમજ દુઃખ આશ્રી સમજવું. જો સ્વભાવ ભેદ થાય તો નિત્યતા જળવાય નહિ. એકાંત અનિત્ય પક્ષમાં પણ ઉત્પત્તિ અનંતર ક્ષણ માત્રમાં વિનષ્ટ થઈ જવાથી સુખ દુઃખનો સંભવ તો નથી. કેમકે તે પ્રત્યેક સુખ દુઃખનો અનુભવ તો બહુ ક્ષણોએ થવા યોગ્ય છે.

નિત્ય એકાંત દર્શનમાં તેમજ અનિત્ય એકાંત દર્શનમાં પુણ્ય પાપ તથા બન્ધ મોક્ષ પણ પડી શકતા નથી. ટ

વિવેચન—નિત્ય પક્ષમાં હિપર જણાવ્યા મુજબ આત્મા જો પુણ્યમાં પ્રવૃત્ત થાય તો પુણ્યજ અને પાપમાં પ્રવૃત્ત થાય તો પાપજ તેમજ બન્ધ અને મોક્ષ આશ્રી સમજવું, અનિત્ય પક્ષમાં પણ તે ઘટે નહિ. કેમકે કંઈ કરી તેનો સ્વીકાર કરતા ચારક્ષણ સ્થાયિપણું થાય અને એક સાથેજ સ્વીકાર કરતા છાયા, આતપ અને જળ, અગ્નિની પેરે પરસ્પર વિરુદ્ધ તેમજ એકત્ર આત્મામાં અવધાન શી રીતે થાય ?

એકજ વસ્તુમાં નિત્યાનિત્ય લક્ષણ અયુક્ત નથી, કે કેાઈ પણ સત્ (વિદ્યમાન) પ્રમાણથી તેમાં વિરોધ હોય તે નથી. વળી (પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી) મેચક (મિશ્ર-વાળી) વસ્તુઓમાં વિરૂદ્ધ વર્ણનો યોગ પ્રગટ જોઈ શકાય (મોરના પીંછા પ્રમુખમાં તે પ્રગટ દેખાય છે.) ૭.

ઘટ પટાદિકના બૂદ્ધિ બૂદ્ધિ આકારથી મિશ્ર એવા જ્ઞાનનું એકજ સ્વરૂપ ઇચ્છતો પ્રાણ જોઈ શકાય છે. સ્વાદાદને ઉત્પાદી શકે નહિ. સ્વાદાદને માનતો સતો આપને નહિ. વળી તેને પ્રાણ-(પ્ર + અણ) બહુ મૂર્ખ પણ ઠહો ૮

અનેક આકારમય એક ચિત્રરૂપને પ્રમાણ સિદ્ધ પ્રગટતો નૈયાયિક વૈશેષિક પણ અનેકાન્તને ઉત્પાદી શકે નહિ ૯

સત્વ રજો અને તમો પ્રમુખ વિરૂદ્ધ ગુણોવડે મિશ્ર થઈ પ્રકૃતિને ઇચ્છતો વિદ્વદર્શ સાખ્ય પણ સ્વાદાદને ઉત્પાદી શકે નહિ ૧૦.

હે વીતરાગ ! પરલોક, જીવ અને મોક્ષના અંતરમાં જેની માતિ મુજાએલી છે તેચાર્વાકની વિગતિ કે સંનિર્નિ

જાતકતજનો રૂળ મેળવે છે તે એક કલ્પકાલજ (સારો) છે.

નારકાન્ય કૃત યુગ દિકથી સર્વ ૧

પ્રેમી મુપમા કાળથી દુષમા (કલિ) કાળમાં આપની દુષા
(અધિક) ફલદાયી સમજાય છે. કેમ કે મેરૂ પર્વત કરતાં
મેરૂ ભૂમિ (મારવાડ) માં કલ્પવૃક્ષની સ્થિતિ અધિક રૂઢી
મરૂ (પ્રશંસા પાત્ર) છે. ૨.

હે પ્રભુ ! જો પરમ શ્રદ્ધાવાનુ શ્રેતા અને પુષ્પ બુદ્ધિ-
વાનુ (આપના આગમ-રહસ્યનો જાણુ) વડતાનો જોતા
મળે તો કલિકાળમાં પણ આપના શાસનનું સામ્રાજ્ય સ-
ર્વત્ર પસરી રહે છે. કુમારપાળ જેવો પરમ શ્રદ્ધાવાન
શ્રેતા અને હેમચંદ્રસૂરિ જેવા વડતાનો યોગ થતા આ
કલિકાલમાં પણ શાસનની શોભા સર્વોત્કૃષ્ઠ થયેલી હોવાથી
શાસકારનું આ વચન અનુભવ નિદ્ધ જાણુ ૩.

હે નાથ ! કૃત યુગાદિકમાં પણ દુર્જન લોકો ઉદ્ભવ
હોય છે તો પછી વિષમ એવા કલિકાલ ઉપર શા માટે
કોપ કરિયે ? ૪.

કલ્યાણપ્રાપ્તિ (સુવર્ણ-વિદ્ધિ) કરવા માટે કલિકાલ

લોકતજનો કળ મેળવે છે તે એક કલીકાલજ (સારો) છે.

અન્ય કૃત યુગ દિક્ષી સર્વ ૧

સુષમા કાળથી દુષમા (કલિ) કાળમાં અરપની દુષા (અધિક) ફલદાયી સમજાય છે. કેમ કે મેરૂ પર્વત કરતાં મરૂ ભૂમિ (મારવાડ) માં કલ્પવૃક્ષની સ્થિતિ અધિક રૂઝી (પ્રશંસા પાત્ર) છે. ૨.

હો પ્રભુ ! જો પરમ શ્રદ્ધાવાન એ તો અને પુષ્પ બુદ્ધિવાન (આપના આગમ-રહસ્યનો બાણ) વડતાનો જોત મળે તો કલિકાળમાં પણ આપના શાસનનું સામ્રાજ્ય સર્વત્ર પસરી રહે છે. કુમારપાળ જેવો પરમ શ્રદ્ધાવાન શ્રેષ્ઠતા અને હેમચંદ્રસૂરિ જેવા વડતાનો યોગ થતા આ કલિકાલમાં પણ શાસનની શોભા સર્વોત્કૃષ્ઠ થયેલી હોવાથી શાસ્ત્રકારનું આ વચન અનુભવ નિદ્રા જાગરુ' ઠ.

હો નાથ ! કૃત યુગાદિકમાં પણ દુર્જન લોકો ઉદ્ભવ હોય છે તો પછી વિષમ એવા કલિકાલ ઉપર શા મટે કોપ કરિયે ? ૪.

કલ્યાણપ્રાપ્તિ (સુવર્ણ-પિદ્ધિ) કરવા માટે કલિકાળ

ન થાઓ છો અને આપના અનુગ્રહથી મારા મનની પ્રસન્નતા થાય છે. આવી રીતે ઉત્પન્ન થયેલા અન્યોઅન્યાશ્રયને આપ ફેડી નાખો અને મારા ઉપર અનુગ્રહ કરો એટલે મારા મનની પ્રસન્નતાની દરકાર કર્યા વગર પહેલાજ આપ કૃપા કરો, જેથી મારા મનની પ્રસન્નતા અવશ્ય થશે. ૧.

હે સ્વામિન્ ! આપની શરીર શોભા જેવી છે તેવી ભરાબર જાણવા-જાણવાને ઇંદ્ર પણ સમર્થ નથી (તો જીજ્ઞાસુ કહેવું જ શુ !) હવે આપના ગુણો જાણવાને સહુજી જામવાળો પણ સમર્થ નથી તો જીજ્ઞાસુ કહેવું જ શુ ? કેમકે આપના ગુણો નિરવધિ (અનંત) છે. ૨.

હે નાથ ! આપ અનુત્તર વિમાન વાસી દેવોના પણ સંશય હરો છો. આ ઉપરાંત જીજ્ઞાસુ કોઈ પણ ગુણ પર-માર્થથી સ્તવવા યોગ્ય છે શુ ? અપિતુ નથીજ. અસંખ્ય યોજન દૂર રહેનાર દેવોના પણ સંશય આપ અહીં રહ્યા છતાં સહુજામા દૂર કરી નાખો છો એ અદ્ભૂત વાત છે ૩

હે પ્રભુ ! અનંત આનંદ સુખમા સદીનતા અને

પત્નિ' રૂપ અદ્ભૂત છે, અને સર્વ જીવ ઉપર આપની કૃપા અદ્ભૂત છે. એવી રીતે સર્વ અદ્ભૂત (અશ્ચર્યા)ના પરમ નિવાસ એવા આપ પરમાત્મા પ્રત્યે અમારો નમસ્કાર છે ' ૮.

ઇતિ દશમઃ

એકાદશ પ્રકાશઃ

પરીપક્ષની સેનાનો પરાભવ કરતા અને ઉપસર્ગોને હર ટાળતા છે પ્રભુ ! આપે શમઅમૃતને પ્રાપ્ત કર્યું છે. મહેતાની એવી કે.ઇ અદ્ભૂત ચતુરાઇ છે. ૧.

હે વીતરાગ ! રાગ રહિત સતા આપે મુક્તિ-સ્ત્રીનો ભાગ કરેલો છે, અને દ્વેષ રહિત સતા આપે અંતરંગ શત્રુઓનો હાથ કરેલો છે. અહો ! મહા પુરુષેનો મહિમા કોઇક અપૂર્વ, અને જેવા તેવાથી પ્રાપ્ત ન થાય તેવો દુર્લભ છે. ૨.

સર્વદા પર પરાભવની ઇચ્છા રહિત અને પાપથી

પછી પરીક્ષક જોનેને પરીક્ષા નહિ કરવા દેવા જેવું આ
તમારું વચન અનિષ્ટ ઠરશે. ૬.

સર્વ પદાર્થ વિષયક જ્ઞાતાપણું (બાણુપણું) એજ જો
જગત્કર્તાપણું માનતા હો તો તે વાત અમને પણ સંમ-
તજ છે. કેમ કે અમારા જિન શાસનમાં દેહધારી સત્તા
(ધાતિ) કર્મ રહિત સર્વજ્ઞ, સમસ્ત પદાર્થોને સંપૂર્ણરીતે
જાણતા સત્તા, [કેટલોક કાળ] જયવંત વર્તે છે. ૭.

હે નાથ ! પૂર્વોક્ત પ્રકારે સુક્તિ રહિત જગત્ સૃષ્ટિ-
બાદ સળ પી કદાચહુ તજીને, જેમના ઉપર આપ પ્રસન્ન
હો તે પુરૂષો આપના શાસનમાજ આનંદ પામે છે. ૮.

પ્રતિ સમ્મતઃ

અષ્ટમ પ્રકાશઃ

હે વીતરામ ! આપે કેવળજ્ઞાનવટે વસ્તુ તત્ત્વ નિત્યારે
નિત્ય રૂપ સ્યાદ્રાહમય દેખ્યું અને તેવુંજ નિરૂપણ કર્યું

એકજ વસ્તુમાં નિત્યાનિત્ય લક્ષણ અયુક્ત નથી, કેમકે કેાઈ પણ સત્ (વિદ્યમાન) પ્રમાણથી તેમાં વિરોધ સિદ્ધ થતો નથી. વળી (પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી) મેચક (મિશ્ર-વર્ણવાળી) વસ્તુઓમાં વિરૂદ્ધ વર્ણનો યોગ પ્રગટ જોઈ શકાય છે. (મોરનાં પીંછા પ્રમુખમાં તે પ્રગટ દેખાય છે) ૭.

ઘટ પટાદિકના બૂદા જૂદા આકારથી મિશ્ર એવા વિજ્ઞાનનું એકજ સ્વરૂપ ઇચ્છતો પ્રજ્ઞ જોઈ શકાયાદને ઉત્પાદી શકે નહિ. સ્વાદ્યાદને માનતો સતો આપને નહિ સેવવાથી તેને પ્રાણ-(પ્ર + અણ) બહુ મૂર્ખ પણ કહ્યો. ૮.

અનેક આકારમય એક ચિત્રરૂપને પ્રમાણ સિદ્ધ પ્રરૂપતો નૈયાયિક વૈશેષિક પણ અનેકાન્તને ઉત્પાદી શકે નહિ ૯.

સત્ત્વ રજો અને તમો પ્રમુખ વિરૂદ્ધ ગુણોવડે મિશ્ર જોડી પ્રકૃતિને ઇચ્છતો વિદ્વદ્વં સાખ્ય પણ સ્વાદ્યાદને ઉત્પાદી શકે નહિ. ૧૦.

હે વીતરાગ! પરલોક, જીવ અને મોક્ષના રૂબરૂમાં જેની મતિ મુઝાયેલી છે તેચાર્વાકની વિમતિ કે સન્નિધિ

૧૧ ૧૧ એકજ વસ્તુમાં નિત્યાનિત્ય લક્ષણ અયુક્ત નથી,
 એકેમકે કોઈ પણ સત્ (વિદ્યમાન) પ્રમાણથી તેમાં વિરોધ
 ૧૨ ૧૨ સિદ્ધ થતો નથી. વળી (પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી) મેચક (મિશ્ર-
 વર્ણવાળી) વસ્તુઓમાં વિરુદ્ધ વર્ણનો યોગ પ્રગટ જોઈ શકાય
 ૧૩ ૧૩ છે. (મોરના પીંછા પ્રમુખમાં તે પ્રગટ દેખાય છે) ૭.

૧૪ ૧૪ ઘટ પટાદિકના જૂદા જૂદા આકારથી મિશ્ર એવા
 ૧૫ ૧૫ વિજ્ઞાનનું એકજ સ્વરૂપ ઇચ્છતો પ્રજ્ઞા ઊંઘા સ્યાદ્વાદને ઉ-
 ૧૬ ૧૬ ત્થાપી શકે નહિ. સ્યાદ્વાદને માનતો સતો આપને નહિ
 ૧૭ ૧૭ સંસ્તરવાથી તેને પ્રાક્ત- (પ્ર + અક્ત) બહુ મૂર્ખ પામી ઠકે ૮

૧૮ ૧૮ અનેક આકારનય એક ચિત્રરૂપને પ્રમાણ નિદ્ધ પ્ર-
 ૧૯ ૧૯ રૂપતો નૈયાયિક વૈદેયિક પણ અંગકાન્તને ઉત્થાપી શક
 ૨૦ ૨૦ નહિ ૯

સત્વ જ્ઞે અને તમે પ્રમુખ વિરુદ્ધ ગુણોવડે ગિય
 એવી પ્રકૃતિને ઇચ્છતો વિદ્વદ્વં સાખ્ય પણ સ્યાદ્વાદને
 ઉત્થાપી શકે નહિ ૧૦.

૨૧ ૨૧ કે વીતરાજ ! પરલોક, જીવ અને મોક્ષના અણપના
 નેત્રી માત્ર મુજારા છે તેવાર્થકી વિગતિ કે અનિર્ણ

સકલજનો કળ મેળવે છે તે એક કલ્પકાલજ (સારો) છે.

અન્ય કૃત યુગ દિકથી સર્વ ૧

સુપમા કાળથી દુપમા (કલિ) કાળમાં આપની કૃપા
(અધિક) ફલદાયી સમજાય છે. કેમ કે મેરૂ પર્વત કરતાં
મરૂ ભૂમિ (મારવાડ) માં કલ્પવૃક્ષની સ્થિતિ અધિક રૂઝી
(પ્રશંસા પાત્ર) છે. ૨.

હે પ્રભુ ! જો પરમ શ્રદ્ધાવાનુ શ્રેતા અને પુષ્પ બુદ્ધિ-
વાનુ (આપના આગમ-રહસ્યનો બાણ) વક્તાનો જોતા
મળે તો કલિકાળમાં પણ આપના શાસનનુ સામ્રાજ્ય સ-
ર્વત્ર પસરી રહે છે. કુમારપાળ જેવો પરમ શ્રદ્ધાવાન
શ્રેતા અને હેમચંદ્રસૂરિ જેવા વક્તાનો યોગ થતા આ
કલિકાલમાં પણ શાસનની શોભા સર્વોત્કૃષ્ઠ થયેલી હોવાથી
શાસકારનુ આ વચન અનુભવ નિદ્રા જાગવું ઠ.

હે નાથ ! કૃત યુગાદિકમાં પણ દુર્જન લોકો ઉદ્ભવ
હોય છે તો પછી વિષમ એવા કલિકાલ ઉપર શા મટે
કાપ કરિયે ? ૪.

ઠક્યાણુપ્રાપ્તિ (સુવર્ણ-બિદ્ધિ) કરવા માટે કલિકાળ

૧ થાઓ છો અને આપના અનુગ્રહથી મારા મનની સન્નતા થાય છે. આવી રીતે ઉત્પન્ન થયેલા અન્યોચ-યાશ્રયને આપ ફેડી નાખો અને મારા ઉપર અનુગ્રહકરો. મેટલે મારા મનની પ્રસન્નતાની દરકાર કર્યા વગર પ-કલાંજ આપ કૃપા કરો, જેથી મારા મનની પ્રસન્નતા અવશ્ય થશે. ૧.

હે સ્વામિન્ ! આપની શરીર શોભા જેવી છે તેવી ભરાબર જાણવા-જાણવાને ઈંદ્ર પણ સમર્થ નથી (તો બીજાનું કહેવું જ શું !) હવે આપના ગુણો જાણવાને સહજ જાન-વાળો પણ સમર્થ નથી તો બીજાનું કહેવું જ શું ? કેમકે આપના ગુણો નિરવધિ (અનંત) છે. ૨.

હે નાવ ! આપ અનુત્તર વિમાન વાસી દેવોના પણ સંશય કરો છો. આ ઉપરાંત બીજો કોઈ પણ ગુણ પર માર્દથી સ્તવના યોગ્ય છે શું ? અપિતુ નથીજ. અસંખ્ય યોજન દૂર રહેનાર દેવોના પણ સંશય આપ અહીં રહ્યા છતાં સહજમા દૂર કરી નાખો છો એ અદ્ભૂત વાત છે ૩

હે પ્રભુ ! અનંત આનંદ સુખમાં સદીનતા

જે પતુ' રૂપ અદ્ભૂત છે, અને સર્વ જીવ ઉપર આપની કૃપા
 હો અદ્ભૂત છે. એવી રીતે સર્વ અદ્ભૂત (અશ્ચર્યા) ના પરમ
 નિધાન એવા આપ પરમાત્મા પ્રત્યે અમારો નમસ્કાર હો ! ૮.

ઇતિ દશમઃ

એકાદશ પ્રકાશઃ

પરીવહની સેનાનો પરાભવ કરતા અને ઉપસંગોને
 ધર ટાળતા હો પ્રભુ ! આપે શમઅમૃતને પ્રાપ્ત કર્યું છે.
 મહોટાની એવી કેટલી અદ્ભૂત ચતુરાઇ છે. ૧.

હો વીતરાગ ! રાગ રહિત સત્તા આપે મુક્તિ-સ્ત્રીનો
 ભાગ કરેલો છે, અને દ્વેષ રહિત સત્તા આપે અંતરંગ
 શત્રુઓનો ક્ષય કરેલો છે. અહો ! મહા પુરૂષેનો મહિમા
 કોઈક અપૂર્વ, અને જેવા તેવાથી પ્રાપ્ત ન થાય તેવો હુ-
 ર્લભ છે. ૨.

સર્વથા પર પરાભવની ઇચ્છા રહિત અને પાપ

એવા મુને મહોટાથી મહોટા અને ઇદ્રાદિકને પણ પૂજ્ય
એવા આપ શ્રી સ્તુતિ વિષયમા આવ્યા છે. ૮.

ઇતિ એકાદશઃ

દ્વાદશ પ્રકાશઃ

હે પ્રભુ ! પૂર્વ લાવમા સ્પષ્ટ પુનઃ પુનઃ અભ્યાસધી
આપે વૈરાગ્યને એવી રીતે પ્રાપ્ત કરેલ છે કે આ તીર્થંકરના
ક્ષવમા તે વૈરાગ્ય જન્મ પર્યંત સહજ લાવને પ્રાપ્ત થ-
યેલ છે ૧.

હે નાથ ! સમ્યગ્ રત્નત્રયીના આરાધનમાં કુશળ
એવા આપને સુખ હેતુમા જેવો નિર્મળ વૈરાગ્ય વર્તે છે
તેવો ઇષ્ટ વિષ્ણોગાદિ દુ ખ હેતુઓમા સ્થલવતો નથી. આ-
શય એવો છે કે દુ ખ હેતુથી ઉત્પન્ન થયેલો વૈરાગ્ય રાગીલાં
માણસને ઉપજતા વૈરાગ્ય જેવો ક્ષણિક-પત ગીઓ હોય
છે અને સુખ હેતુઓનું એકાન્ત અતિપણું સમજાયાથી

એવા મુઠને મ્હોટાશી મ્હોટા અને ઇદ્રાદિકને પણ પૂજ્ય
 “એવા આપ શ્રી સ્તુતિ વિષયમા આવ્યા છો. ૮.

ઇતિ એકાદશઃ

દ્વાદશ પ્રકાશઃ

હે પ્રભુ ! પૂર્વ ભવમા સ્પષ્ટ પુનઃ પુનઃ અભ્યાસથી
 માપે વૈરાગ્યને એવી રીતે પ્રાપ્ત કરેલ છે કે આ તીર્થંકરના
 મ્હવમા તે વૈરાગ્ય જન્મ પર્યંત સહજ લાવને પ્રાપ્ત થ-
 યેલ છે. ૧.

હે નાથ ! સન્યસૂ રત્નત્રયીના આરાધનમાં કુશળ
 એવા આપને સુખ હેતુમા જેવો નિર્મળ વૈરાગ્ય વર્તે છે
 તેવો ઇષ્ટ વિષ્ણોગાદિ દુઃખ હેતુઓમા સંલવતો નથી. આ-
 શય એવો છે કે દુઃખ હેતુની ઉત્પન્ન થયેલો વૈરાગ્ય રોગીલાં
 માણસને ઉપજતા વૈરાગ્ય જેવો ક્ષણિક-પત ગીઓ હોય
 છે અને સુખ હેતુઓનું એકાન્ત અતિયપણું સમજાયાની

[કયા સ્થળે] વિરક્ત નથી? અપિતુ આપ સર્વત્ર વૈરાગ્ય-
ધાન વર્તો છોજ ૬.

હુ ખગલિત અને મોહુગલિત વૈરાગ્યમાં જ્યારે અ-
ન્યદર્શની તિમગ્ન છે ત્યારે આપનામા તો કેવળ જ્ઞાનગલિત
વૈરાગ્યજ એકતાને પામેલુ છે ૭

હે વીતરાગ ! સમભાવમા વર્તતા પણ સદાય સમસ્ત
જગતનો ઉપકાર કરનાર અને તેનું પાલન કરનાર વૈરાગ્ય-
મા સાવધાન અને પરબ્રહ્મ સ્વરૂપ એવા આપને અમારે
નમસ્કાર હો ! ૮ ઇતિ દ્વાદશઃ

ત્રયોદશ પ્રકાશઃ

(હેતુ નિગમ નામા)

આપનો હું અનઘ-નિષ્કલંક કિંકર છું. ૬.

વગર ગોપવેલા (પ્રગટ) રત્ન નિધાન, કર્મરૂપી વાક્ય
હિત કલ્પવૃક્ષ અને અચિન્ત્ય ચિંતામણિ રત્ન એવા
આપને મેં આ મારો આત્મા અર્પણ કર્યો છે. ૭.

હે વીતરાગ ! જ્ઞાનાદિકના રૂપ રૂપ સિદ્ધપણાનું જે
યથાવસ્થિત સ્મરણ તેમા હું લીનો નથી. અને આપ તો
સિદ્ધ થયાથી રૂપ રૂપ દેહવાળાજ છે તેથી કર્તવ્ય કાર્યમાં
વ્યભૂત એવા મારા ઉપર આપ કૃપા કરો. મારા ઉપર
એવી કૃપા કરો કે હું પણ આપની પેરે સ્વ કર્તવ્ય પરા-
મણુ રહી, કર્મ જાળને તોડી નાખી, સિદ્ધ દશા પામું. ૮.

ઇતિ ત્રયોદશઃ

ચતુર્દશ પ્રકાશઃ

(યોગશુદ્ધિ નામા)

હે પ્રભુ ! મન વચન અને કાયાના કષ્ટકારી-(સાવ-

હે પ્રભુ ! પોતાના અપકારી કમઠ, ગોશાલકાદિક ઉપર આપે જેવો અનુગ્રહ કર્યો છે તેવો અન્યતીર્થિકો પોતાના પકારી સેવક ઉપર પણ કરતા નથી તેથી આપનું સર્વ રિત્ર અલૌકિક-અદ્ભૂત આશ્ચર્યકારીજ છે ૫

હે પ્રભુ ! આપે ચંડકોશિકાદિક હિંસક પ્રાણીઓને જીવ સદગતિ પમાડવા વડે ઉદ્ધર્ષા, અને સ્વઆશ્રિત સર્વાનુભૂતિ તથા સુનક્ષત્ર પ્રભુજની રક્ષા નહિ કરતા ઉપેક્ષા કરી આવું આશ્ચર્યકારી આચરણ સ્વામી શા માટે કરે છે? એમ પૂછવાની પણ કોણ હામ બીટે? કોઈ નહિ ૬.

હે વીતરાગ ! આપે ધ્યાન-સમાધિમા આત્માને એવો તો રિવર કરાવો છે કે “ હુ સુખી હુ કે હુ ખી હુ ” તેનું આપને જ્ઞાન નથી ૭

ધ્યાતા પ્રેય અને ધ્યાન એ ત્રણે આપમા એકતાને પામેલા છે એનું આપનું યોગ મહાત્મ્ય ખીન નેમનું (દુઃખપર) બદલા સદૃશ માર્ગમા પ્રવેશેલુ નથી તે) કેવળ જ્ઞાન ? એ તો જે બાધતા હોય તેજ બાધે ૮.

ત્વિ ચતુર્દશ

હે વીતરાગ ! જે અન્યદર્શનીઓ આપના શાશ્વતને પેતાના દર્શનની બરાબર લેજો છે તેઓ હ્રન્ત ઇતિ લેદે બ્રહ્માન ઉપહુત જનો અમૃતને ત્રિષુ તુલ્ય લેખવા જેવું કરે છે ૫

હે પ્રભુ ! જે મૂઠ જનો અ પની મૃત્યુ કરે છે તે વાણી તથા ઠણ્ઠથી રહિત હો ! કેમકે પરનિદાદિકમા વાક્ય ઠણ્ઠ રહિતપણુ ઐયકારી છે વાક્ય ઠણ્ઠ રહિતપણુથી પરનિદાદિક ઠરી ન શકે અને તેથી તથાવિધ દુર્ગત ન પામે એ રહસ્યાર્થ છે ૬.

હે નાથ ! જેમણે આપની આજ્ઞારૂપ અનૃત રસથી આત્માને સદાય સિચિત કરેલ છે તે પુણ્યવત જનોને અમારો નમસ્કાર હો ! તેમને અને આ બે હાથ જોડીએ હીએ અને તેમની અગે સેવા કરીએ હીએ ૭

હે પ્રભુ ! જે ભૂમિમા આપના ચરણના નખ કિરણો ચિરકાળ ચૂડામણિ હી આચરણ કરે છે તે ભૂમિને અમારો નમસ્કાર હો ! એવી વધાર ભક્તિ વચન ન આપા...
કહિરે ૧૮

મે પશુ શકતો નથી એથી મારી છાની અકૃત્યતાને વિ-
ચાર પડે ! ઠ.

હે પ્રભુ ! કદાચિત્ સ સાર સુખાદિગા આસક્ત તો
દાચિત્ વિરક્ત, કદાચિત્ ક્રોધયુક્ત તો કદાચિત્ ઉપશમ-
ાન એવા મને રાગ દ્વેષ અને મોહાદિકે દાનકવટે મર્કટની
રે નચાવ્યો છે ૪

હે નાથ ! આપના ધર્મ મર્જને પામ્યા છતાં મે
મન વચન અને કાયના વ્યાપારથી કરેલા દુઃશાદોનક
મરતક ઉપર અગ્નિ મૂક્યો, એટલે મે મન વચન કાયના
અસદુપયોગવટે દુર્ગતિનું દુઃખ ઉપાર્જન કર્યું ૫

હે નાથ ! ત્રેતાકવનું રક્ષણ કરવા સમર્થ એવા અત્ય
ત્રતા (રક્ષક) છતાં મોહાદિક ચારો મારા શાત્રુ, દર્શક
અને ચારિત્ર્ય અનુલય તથા રત્નો દરેક વાદ્ય છે તેનો
હતથ એનો દુઃકારો છે ૬

હે બીજાગ ! હું બહુ તોષ જાતો છતાં મે
પનેજ એક તારક બાધતા પતીજ છે ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧
ચરણે વળાવ્યો છું મારે નાનું તારક ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

કૃત કારિત અને અનુમોદત એવું મન વચન અને કાયાથી થયેલું માફ પાપ અપુનર્લભે (ફરી તેવી પાપ પ્રવૃત્તિ ન થાય તેવા લક્ષ સહિત) મિથ્યા થાઓ, હું અતઃકરણી કરેલા પાપની મફત માગુ છું. ૨.

હે પ્રભુ ! આપના પવિત્ર માર્ગને અનુસારે રત્નત્રયીના આરાધન સળધી જે કંઈ સૂક્ષ્મ કીધું તે બધું હું અનુમેદુ છું ૩

સર્વ અરિહતાદિકના જે જે અર્હત્વાદિક ગુણ છે તે તે સર્વ ગુણ તે મહાનુભાવ સળધી હું અનુમેદુ છું ૪

હે વીતનગ ! મેં આપનું, આપના ઉપદિષ્ટ અનુષ્ઠાનના ફળરૂપે (સંઘોના આપના શાસનના રસિક મુનિજનોના અને આપના પ્રવચનનું હૃદય શુદ્ધિથી શરણ આદરેલું છે ૫

સર્વ જીવોને હું ખમાવું છું અને તે સર્વ જીવો મારી ઉપર ક્ષમા કરો ! આપનું અનન્ય શરણ મહાશ્વ કરેલા મુજને તે સર્વ જીવો ઉપર (લદાય) હિત બુદ્ધિ હો ! ૬

હું એકલો છું, માફ કંઈ નથી અને હું કેવળો

થી આપની આકૃતિ બગડેલી નથી જોટલે આપ રાગાદિક વિકારરહિત અવિકૃત આકૃતિનેજ ધારો છો. ૨.

હે વીતરાગ ! ત્રિશૂવ, ધનુષ, અને ચક્રાદિક શાસ્ત્ર-ધારી હસ્તપદલવવાળા આપ નથી તેમજ કામિનીના કા-મગ અગને આલિંગન દેવામા પણ આપ આસક્ત નથી. તથા પ્રકારના વિકારવર્જિત આપ નિર્વિકારી છો. ૩.

નિઘ-લોક વિરૂદ્ધ આચરણથી આપે અન્ય-લૌકિક દેવોની જેમ મહાજનને ત્રાસ ઉપજાવ્યો નથી તેમજ પ્ર-કોપ તથા પ્રસાદાદિકવડે દેવ મનુષ્યને આપે ત્રિહિત પણ કરેલ નથી. તેવા કાર્યથી આપ સદતર દ્વરજ છો ૪.

વળી જગત્ની સૃષ્ટિ પાલન અને સંહાર કરવામા અન્ય દેવોની પેરે આપ પ્રવર્ત્યા નથી તેમજ નટ વિટ હથિત નૃત્ય, હસ્ય અને ગીતાદિક વિલાસ વડે આપે આપની સ્થિતિ ઉતારી પાડી નથી. ૫.

હે વીતરાગ ! એવી રીતે આપ સર્વ લૌકિક દેવો કરતાં સર્વથા તિલક્ષણ છો. તો પછી પરીક્ષક લોકોએ દેવ તરીકે આપને કય તરફ વળે તેની રીતે નિર્ણય કરવો પડે.

અકેાનવિશતિતમ પ્રકાશઃ

હે પ્રભુ િઆપના દીલમા હું વસું । એ વાર્તા
 ાણુ દુર્લભ છે પરતુ આપ મારા દીલમા વસો । આવી
 લેધર ઘાઓ । એટલે જાણ, મને જીજી ૪૭ જરૂર
 થી. ૧

હે વીતરાજ । પરવચન કરવામા કુશળ એવા
 જીજી લોકિક દેવો પોતાથી પ્રતિકુળ વર્તનાર ઠેટલાકને
 કાપધી ત્રિશુ કરીને અને સ્વ અનુકુળ વર્તનાર ઠેટલાક
 મહત્ત્વનોને વરદાનથી સતોળી મુગ્ધજનોને ઠગે છે એવા
 ઠઠના આપ કદાચિ પડના નવો ૨

રાગદંપાદિકના અભાવવડે નહિં પ્રસન્ન થયેલા વીત-
 રાજ થઈ મોક્ષાત્તિક દુઃખ સી રીતે પમાય ? એ વચન
 નાનુજા છે, કેમકે ત્રિગેપ સેતુના સ્થિતિજાણથી અપ્રસન્ન
 હતા વિતામણિ અને હામડુ લાદિક પિપિવત્ આરાધના ત
 દુર્ગીજીવ નથી થતા તુ િ સાચક છે એવી રીતે વીત-
 રાજ પણ દુર્ગીજીવ કાર છેજ વીતરાજના અખંડ જ્ઞાન

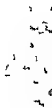
કન્વામા તત્પર થયેલા અનંતા જીવો પૂર્વે નિર્વાણ
પમ્યા છે વળી વર્તમાનકાળે મહાવિદેહાદિક્ષેત્રમાં
ઉત્તમ જીવો મોક્ષપદ પામે છે તેમજ ભવિષ્ય કાળમાં
ભીત ઉત્તમ જીવો નિર્વાણ પદ પામશે ૭.

હું વીતરાજ ! પ્રસન્નતા કરવા માટે દીનતા તજીને
અપની અજા વડેજ જીવો કર્મ રૂપી પજરમાર્થ
મુક્ત થાય છે (માટે ઉપર સંક્ષેપમાં કહેલી જિન
ગુજ રહસ્ય સિંશેષ ગુરુગમ્ય ધારી તેગુજ આર-
રવા અહેનિગ લક્ષ રાખતુ ઉપયુક્ત છે, જ્યારે ત્યારે
ભગ કરવા વડેજ કન્વાણ છે) ૮

દિનિ એકોનનિશતિતમ

નિશતિતમ પ્રકાશ:

હું વીતરાજ ! આપના પાઠપીઠે ગુરુતા નારા મહત્તા
ગુરુ પદમણ્જીના કાળીયા જેવી આપના આપણી
નિરકાળ (મારો નેહ કાચ લા દુર્ગી) વિચર શરણે ૧

હે વીતરાગ ! સર્વત્ર સખલના પામતી આ મારી
જો આપના ગુણ ગાન પ્રત્યે સ્પૃહાવાળી થઈ છે તો
કલ્યાણ થાઓ ! આપના સદ્ભૂત ગુણથી પરાડ મુખ
! જીલનુ પ્રયોજનજ શું છે ? કંઈજ નથી ૭.

હે પ્રભુ ! હું આપનો આધીન વર્તનારો ગ્રેય્ય છું,
! રામી સેવામાં ત્રિપુણ દાસ છું અને આજ્ઞા વચ-
ઉદાવવામાં ચતુર એવો આપનો સેવક (ક્રિકર) છું.
, 'આ મારો સેવક છે' એમ જોમ્ એટલો શબ્દ
ની આપ મને સેવક તરીકે સ્વીકારા. હે નાથ ! આથી
રે શું યાચુ ? આપના 'જોમ્' એવા વચન ઉપરાંત
નું કશું હ યાચતો નથી ૮.

શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ પ્રતિપાદિત કરેલા આ
રાગ સ્તોત્રથી શ્રી કુમારપાલ ભૂપાલ અભીષ્ટ એવું
(૧૬) કૃપા પામો ! ૯

“ઉક્ત સ્તોત્રાર્થનું” યથાર્થ પઠન, પાઠન, શ્રવણ
જાનાત્મિક કરનાર સજ્જન વર્ગનું પણ સર્વ શ્રેય થાઓ !”
તેજામ્.

વિષયાનુક્રમ.

પ્રથમ.	પૃષ્ઠ.
પોદ્ધાત	૧ થી ૮
૧ ણ ધ કારિકા મૂળ અને રહસ્યાર્થ ..	૧ થી ૧૦
અધ્યાય પહેલો	૫૫ થી ૮૨
૧ સમ્યક્ દર્શનનું સ્વરૂપ	૫૫
૨ નિદ્દેષાનું સ્વરૂપ	૫૭
૩ મત્યાદિ પાત્ર જ્ઞાનના લેહ અને તેનું સ્વરૂપ....	૬૨
૪ ત્રણ અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ	૭૪
૫ નયના લેહ અને તેનું સ્વરૂપ...	૭૫
અધ્યાય બીજો	૮૩ થી ૧૦૨
૧ પાત્ર ભાવ અને તેના લેહ	૮૩
૨ જીવનું લક્ષણ અને લેહ	૮૫
૩ ઇદ્રિયોના લેહ અને સ્વરૂપ .	૮૭
૪ ત્રણ પ્રકારે જન્મ	૯૩
૫ પાત્ર પ્રકારના શરીરનું સ્વરૂપ .	૯૪
૬ અપવર્તન અને અપવર્તન આપ્તિ	૧૦૦
અધ્યાય ત્રીજો. ..	૧૦૩ થી ૧૨૨
૧ નરક પૃથ્વીના નામ	૧૦૩
૨ નારક જીવોની વંદના	૧૦૫
૩ આત્મિક સ્થિતિ	૧૦૮
૪ મનુષ્ય માનુષ પાત્ર	૧૦૮
૫ તિરોચનાના અને નિયમિત	૧૦૯
અધ્યાય ચોથો	૧૨૨ થી ૧૪૩
૧ તેવં તામ નામ જાતી સદ્ધિવર્તે	૧૨૨
૨ તેવં તામ નામ જાતી સદ્ધિવર્તે	૧૨૨

ઉપોદ્ધાત.

જન્મ મરણરૂપ સ સારથિકના બ્રમણવડે શ્રાત થયેલ
 એવોના સ તમ હૃદયોને શાંતિ આપી, તેની આધ્યાત્મિક
 જાવનાઓને સંતોષ કરી, તે ભાવનાદ્વારા પરમપદને અનુકૂળ
 પ્રવૃત્તિમાં નેને જોડી, અપવર્ગની પ્રાપ્તિ કરાવનાર સદ્જ્ઞાન
 છે પુસ્તકો તેવા સદ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિના સાધનભૂત હોવાથી
 પૂર્વકાળના મહા સમર્થ જ્ઞાની પુરૂષોના રચેલા ગ્રંથો-મૂળ
 અથવા ચાલુ જમાનાની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા તેના
 ભાષાતર (વિવેચન) સથે અથવા નવીન પદ્ધતિથી વિદ્વાન
 મુનિવર્ય તથા શ્રાવકવર્યના લખેલા કે સ શોધન કરી સ અહ
 કહેલા ગ્રંથો અવધ મૂલ્યે આપી ગામો ગામ અને ઘરોઘર
 તેનો લાભ આપવાનો અમારો આ પ્રયાસ છે. આ આવૃત્તિમાં
 મૂળ ભાગ મુખ્યતાએ ગ્રંથચક્ર મહલ તરફથી બહાર પડેલ
 ભાષા-તરનોજ છે

૨ તત્ત્વ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિદ્વારા મોક્ષપદ સરળતાથી મેળવી
 શકાય એ વાત સિદ્ધ હોવાથી તત્ત્વજ્ઞાનમય મોક્ષ માર્ગ-

૩ લેહ, જીવના લેહ, ઇન્દ્રિય, ગતિ, શરીર, તેના પ્રયોગ
 નો-હેતુઓ, આયુષ્યની હીયમાન અને અન્યથા સ્થિતિ
 જેરે વર્ણવેલ છે. ત્રીજા અધ્યાયમાં નરક પૃથ્વી, નારક
 યોગીની વેદના તથા આયુષ્ય, મનુષ્યક્ષેત્રનું વર્ણન અને
 દ્રવ્યના લેહ તથા સ્થિતિ વગેરે આવે છે. ચોથા અધ્યાયમાં
 વલ્લેક અને દેવતાઓની ઋદ્ધિ. જઘન્યોત્કૃષ્ટ આયુષ્ય વગેરે
 માણતો જતાયી છે પાચમા અધ્યાયમાં ધર્માસ્તિકાયાદિ
 જાણવું તથા દ્રવ્યના લક્ષણનું, છઠ્ઠામાં આસ્રવનું, સાત-
 મામાં દેશ અને સર્વવિરતિનું, આઠમામાં મિથ્યાત્વાદિ
 કલુષી થના જાણવું, નવમામાં સ વર તથા નિર્જરાનું અને
 દેશમાં અધ્યાયમાં મોક્ષ તત્ત્વનું વર્ણન છે. તે પછી આખા
 અધ્યાયના સાર રૂપ મોક્ષમાર્ગ દુકમાં વર્ણવેલ છે. ઉપસંહા-
 રમાં ૩૨ શ્લોકવડે સિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણું સારી રીતે વર્ણ-
 વેલ છે, અને પ્રાતે અથકારની પ્રશસ્તિ આપવામાં આવેલ છે,

૫ પાચશે પ્રકરણના કર્તા પૂર્વધારી શ્રીમાન્ ઉમા-
 સ્વનિ વાચકે આ અથ તેના ભાષ્ય સહિત રચ્યો છે આ
 અથમાં સૂત્રોના કાંઈક ન્યૂન જસો શ્લોક અને ભાષ્યના
 ૨૨૦૦ શ્લોક છે. શ્રી સિદ્ધસેન ગણિકૃત [૧૮૨૦૨ શ્લોક
 પ્રમાણ] ટીકા અને શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિકૃત (૧૧૦૦૦ શ્લોક
 પ્રમાણ) ટીકા આ સૂત્ર ઉપર ઘયેલ લખ્ય છે. આ જાને

પર તુલિત્રસુરિએ ટીકા રચી છે તે પણ ઉક્ત અંધકર-
ના લખેલ છે એમ માનવાને કારણ છે.

૮ કલકત્તાની રાયલ એશીયાટીક સોસાયટી મારફત-
પાણેલ તત્ત્વાર્થ લાખ્યની એપેન્ડીક્ષ ડી (પૃષ્ઠ ૪૪-૪૫)
માં ખીન્ન પ્રથેમા ઉમાસ્વાતિ મહારાજના વચનો [તે વ-
ચ અવમા નથી તે] કહીને જે ક્રકરા આપ્યા છે તેથી
૨૦૦ અથ્વા ઉમાસ્વાતિ મહારાજે બનાવેલ કહેવામાં આવે
ક તે વાતને ટેકો મળે છે તેમા આપેલ ઉપરાત નીચેના
ક્રકરાઓ પણ તેમના અથના હોય એમ જણાય છે આ
ક્રકરાઓમા વાચક શબ્દ વાપર્યા છે તેથી ઉમાસ્વાતિ મહારા-
જના આ વચન છે એમ માની આ ક્રકરા ઉતાર્યા છે-

(એ) જાવવિજયજી વિરચિત ઉત્તરાધ્યયન નૃસિંહ
મુનિના નીચે મૂકેલ લખાણ છે.

આધ્યયન ૧૦, શ્લોક ૧, પૃષ્ઠ ૨૮૪ ખી (૨)

ઉક્ત વાચકમુદ્દેશો:—

પરિચરતિ કિમિતિ ગ્રેમ. જરમા પરિજર્જરીકૃતશરીરમ્ ।
જાંચરાચરમાપ મવિપ્રાંત, યાંચનગરં વિદુરસિ ॥ ૧ ॥

[ખી] આન્તવાચક વિરચિત ઉત્તરાધ્યયન ૧૦
મુનિના નીચે મૂકેલ લખાણ છે—

॥-सन्ति सत्पातिमाः सत्त्वाः, सूक्ष्माश्च व्यापिनोऽपरे ।

तेषा रक्षानिमित्तं च, विज्ञेया मुखवस्त्रिका ॥ ३ ॥

च-भवन्ति जन्तवो यस्मा-दन्नगणेषु वे पुचित् ।

तस्मात्तेषां परीक्षार्थं, पात्रग्रहणमिष्यते ॥ ४ ॥

परं च-सम्यक्तवज्ञानशीलानि, तपश्चेतीह सिद्धये ।

तेषामुपग्रहार्थाय, रमृतं चीवरधारणम् ॥ ५ ॥

शीतवातातपैर्दशै-र्मग्नैश्चापि स्वेदितः ।

मा सम्यक्त्वादिषु ध्यान, न सम्यक् सविधास्यतिः ॥ ६ ॥

तस्य त्वग्रहणे यत् स्यात्, क्षुद्रप्राणिविनाशनम् ।

ज्ञानघ्यानोपघातो वा, महान् दापस्तदैव तु ॥ ७ ॥

४ अध्ययन ४, श्लोक ५, पानु १६१ ओ (३)

आह च वाचकः— इह चेन्द्रियप्रसक्ता निधनमु-

त्तमुः तद्यथा-गार्ग्यः सत्यकिर्नैकर्द्धिगुणं प्राप्तोऽनेकशा-

कुशलोऽनेकविद्यावलसम्पन्नोऽपि ॥

५ अध्ययन ४, श्लोक १, पानु १६१ णी [८]

उक्तं च वाचकैः—

मङ्गलैः कौतुकैर्योगै-र्विद्यामन्त्रैस्तथौषधैः ।

न शक्ता मरणात् त्रातुं, सेन्द्रा देवगणा अपि ॥

८ उभास्वति भट्टाराजना समयनो योक्तुः नि

जैनानन्द महोदधिरत्न २

श्री उमास्वातिवाचकविरचितस्य

तत्त्वार्थाधिगमसूत्रस्य ॥

॥ स्वोपज्ञा : सम्वन्धकारिका : ॥

सम्यग्दर्शनशुद्धं यो ज्ञानं विरतिमेव चामोति
दुःखनिमित्तमपीदं तेन सुलब्धं भवति जन्म ॥ १
जन्मानि कर्मकेशै रनुवद्धेऽस्मिस्तथा प्रयतितव्यम्
कर्मकेशाऽभावो यथा भवत्येष परमार्थः ॥ २
परमार्थाऽलाभे वा दोषेष्वा रम्भकस्वभावेषु
कुशलानुबन्धमेव स्यादतवद्य यथा कर्मः ॥ ३

છે તે પુરુષનો દુઃખતા નિમિત્તામૂત એવો આ જન્મ પણ
મળ્યો કહેવાય છે. ૧

કર્મ અને તેનાથી થતા દુઃખોની પરંપરા વાળા આ
જન્મ જેવી રીતે કર્મ અને કલેશનો અભાવ થાય તે પ્રકારે
ન કરવો જોઈએ, કર્મ કલેશ નો અભાવ થાય એજ પર-
માર્થ (મોક્ષ) છે. ૨

કર્મનો જ ધ કરાવવાના સ્વભાવવાળા કષાય રૂપ દોષોને
જો પરમાર્થ-મોક્ષની પ્રાપ્તિ ન થાયતો જેવી રીતે મોક્ષને
પ્રાપ્ત એવા પુરુષનો અનુમંધ થાય તેવી રીતે નિરવધ
(અવરહીત) કાર્ય કરવા ૩

અધમતમ (અત્યંત હલકો) મનુષ્ય આલોક અને
લોકમાં દુઃખદેનારા કામનો આરભ કરે છે, અધમ પુરુષ આ
લોકમાં ફળદાયક કર્મોનો કેવળ આરભ કરે છે અને વિમધ્યમ
પુરુષ તો ઉભયલોકમાં ફળદાયક કામ આરભે છે. ૪

મધ્યમપુરુષ પરલોકના હિતને મનદેજ નિરતર ક્રિયામાં
લે છે અને ત્રિશિષ્ટ મતિવાળો ઉત્તમપુરુષ તો મોક્ષને
મનદેજ પ્રયત્ન કરે છે ૫

શુભકર્માસેવન મઃવિતભાવો મદ્દેષ્વનેકેષુ

તે જ્ઞાતેક્ષ્ણાકુપુ સિદ્ધાર્થનરેન્દ્રકુલદીપઃ ॥ ૧૧

નૈઃ પૂર્વાધિગતૈરપ્રતિગતિતૈર્મતિશ્રુતવધિભિઃ

ભિરપિ શુદ્ધયુક્તઃ શૈત્યદ્યુતિક્ષાન્તિભિરિવેન્દુ ॥ ૧૨

મસારસત્ત્વસહનનવીર્યમાહાત્મ્યરૂપગુણયુક્તઃ ।

જગતિ મહાવીર ઇતિ ત્રિદશૈર્ગુણતઃકૃતાભિશ્લ્યઃ ॥ ૧૩

અનેકભવોમાશુભકર્મનાસેવનવડે વાસિત કર્યા છે પરિ-
જેણે એવા અને સિદ્ધાર્થરાબના કુળમા દીપક સમાન
જ્ઞાતે ભગવાન ઇક્ષ્ણાકુવશ (ની જ્ઞાન નામની ક્ષત્રિય બાતી-
ઉત્પન્ન થયા. ૧૧

પહેલા ભવમા પામેલા અપ્રતિપાતિ મતિ શ્રુત અને
ધી એ ત્રણે શુદ્ધ જ્ઞાનો વડે યુક્ત જેમ શીતળતા ધુતિ
ને કાતિવડે અદ્ર શોભે તેમ શોભતા ૧૨

શુભ શ્રેષ્ઠ સત્ત્વ સઘયણ વીર્ય અને મહાત્મ્યરૂપ ગુણ-
ના અને દેવતાઓએ ગુણથકી જગતને વિષે મહાવીર
પ્રકારે નામ સ્થાપન કર્યું છે એવા ૧૩

પરોપદેશવિના પોતેજ તત્ત્વના બાણ, પ્રાણીઓના હિત-
માટે તત્પર, આચળ સત્ત્વવાળા અને દંડો સહિત જે કા-
ક દેવોએ પ્રશ મેલો છે કાબસત્ત્વ ગુણ જેમનો એવા ૧૪

: શુભકર્માસેવન ભાવિતભાવો ભક્ષેષ્વનેકેષુ
 જ્ઞે જ્ઞાતેક્ષ્ણાકુષુ સિદ્ધાર્થનરેન્દ્રકુલદીપઃ ॥ ૧૧
 નૈઃ પૂર્વાધિગતૈરપ્રતિગતિતૈર્પ્રતિશ્રુતવધિભિઃ
 પ્રભિરપિ શુદ્ધયુક્તઃ શૈત્યશ્રુતિકાન્વિભિરિવેન્દુ ॥ ૧૨
 ભસારસત્ત્વસહનનવીર્યમાહાત્મ્યરૂપગુણયુક્તઃ ।
 ગતિ મહાવીર ઇતિ ત્રિદશૈર્ગુણતઃકૃતાભિર્યઃ ॥ ૧૩

અનેકભવોમાશુભકર્મનાસેવનવડે વાસિત કર્યા છે પરિ-
 રેણુ એવા અને સિદ્ધાર્થરાજના કુળમા દીપક સમાન
 તે ભગવાન ઇક્ષ્ણાકુવશ (ની જ્ઞાત નામની ક્ષત્રિય બાતી-
 ઉત્પન્ન થયા.. ૧૧

પહેલા ભવમા પામેલા અપ્રતિપાદિ મનિ શ્રુત અને
 વી એ ત્રણે શુદ્ધ જ્ઞાનો વડે યુક્ત જેમ શીતળતા ધુનિ
 કાતિવડે ચદ્ર શોભે તેમ શોભતા ૧૨

શુભ શ્રેષ્ઠ સત્ત્વ સધયણ વીર્ય અને મહાત્મ્યરૂપ ગુણ-
 મા અને દેવતાઓએ ગુણધરી જગતને વિષે મહાવીર
 પ્રકારે નામ સ્થાપન કર્યું છે એવા ૧૩

પરોપદેશવિના પોતેજ તત્ત્વના બાણ, પ્રાણીઓના હિત-
 માટે તત્પર, સાચા સત્ત્વવાળા અને ઇંદ્રો સહિત લોકા-
 દેવોએ પ્રશંસેલો છે કાલસત્ત્વ ગુણ જેનનો એવા ૧૪

યઃ શુભકર્માસેવન ભાવિતભાવો મન્નેષ્વનેકેષુ
જ્ઞાતેશ્વરાકુણ્ડે સિદ્ધાર્થનેન્દ્રકુલદાપઃ ॥ ૧૧

જ્ઞાનૈઃ પૂર્વાધિગતૈરપતિગતિતૈર્મતિશ્રુતવધિભિઃ
ત્રિભિરપિ શુદ્ધિયુક્તઃ શૈન્યદ્યુતિકાન્વિભિરિવેન્દુ ॥ ૧૨

શુભસારમન્વસ્રહનનવીર્યમાદ્યાત્મ્યરૂપગુણયુક્તઃ ।
જગતિ મહાવીર ઇતિ ત્રિદશગુણતઃકૃતાધિસ્ત્યઃ ॥ ૧૩

અનેકભયોમાશુભકર્મનામેવનર્વડ વાલિત કર્યા છે પરિ
સ્થળે જોવા અને સિદ્ધાર્થરાજના કુળમા દીપક સમાન
જાતે ભગવાન ઇશ્વરાકુણ્ડે (ત્રી જ્ઞાન નામની ક્ષત્રિય બાતી
ઉત્પન્ન થયા ૧૧

પહેલા ભવમા પાનેલા અપ્રતિપાતિ મતિ શ્રુત અને
વૃત્તિ જો ત્રણે શુદ્ધ જ્ઞાનો વડે યુક્ત વેગ સીતળતા દ્યુતિ
ને કાતિવડે અદ્ભુત શોભે તેમ શોભતા ૧૨

શુભ ત્રેલ સર્વ સમયથી રીઝ અને મહા નવકેય ગુ
ણો અને ઉત્તમોત્તમો ગુણધર્મી ભગવાને રૂપ મહા
પ્રકાર નામ રદાપન કરું છે એવા ૧૩

પદોપદેશિના પોતે તરવના બાજુ પ્રત્યક્ષે તે
માટે તરવર, નામ . તરવવાળા અને તે નિહિત
દેવોએ પ્રકાશ છે નામસ્તુ ગુણવત્તે એવા

કેવલમધિગમ્ય વિભુઃ સ્વયમેવ જ્ઞાનદર્શનમનન્તમ્
લોકહિતાય કૃતાર્થોઽપિ દેશયામાસ તીર્થમિદમ્ ॥ ૧૮

દ્વિવિધમનેકદ્વાદશવિધં મહાવિષયમમિતગમયુક્તમ્
સંસારાર્ણવપારગમનાય દુઃસ્વક્ષયાયાલમ્ ॥ ૧૯

ગ્રન્થાર્થવચનપદ્ધતિઃ પ્રયત્નવાદ્ધિરાપિ વાદિભિર્નિષ્ણૈઃ
અનભિભવનીયમન્યૈર્માસ્કર ઇવ સર્વતેજોભિઃ ॥ ૨૦

સ્વયમેવ અને ત કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને પામીને
મહાવીર દેવ કૃતાર્થ છતાં પણ લોકહિતને માટે આ
(પ્રવચન) ને પ્રકાશતા હવા. ૧૮

(અ ગણાદ્ય અને અ ગપ્રવિષ્ટ એમ બે પ્રકારે, [અંગણા-
] અનેક પ્રકારે, [અંગ પ્રવિષ્ટ] બાર પ્રકારે, મહાન
વિષયવાળું, અનેક આલાવાએ સહિત, સ સાર સમુદ્રનો પાર
મવાને અને દુઃખનો નાશ કરવાને સમર્થ એવું તીર્થ
પ્રભુ દેખાડી ગયા છે. પ્રભુએ પ્રકાશ્યું છે.)

જેમ બીજાં સર્વતેજવડે મૂર્ચ પરાક્તવ ન પામે તેમ
જોના અર્થ નિરૂપણ કરવામા પ્રવિષ્ટ અને પ્રયત્નવાન
મેવા નિપુણવાદીઓવડે પણ ખડન કરી શકાય નહિ એવું
મા તીર્થ પ્રભુએ પ્રવર્તાવ્યું છે. -૨૦

અપવિચિન્ત્યાત્મગતં તસ્માન્નૈયઃ સદોપદેષ્ટવ્યમ્
 આત્માનં ચ પં ચ હિ હિનોપદેષ્ટાનુશ્રુતાતિ
 નેતં ચ મોક્ષમાર્ગાદ્વિતોપદેશોઽસ્તિ જગતિ કૃત્વનોઽસ્તિ
 તસ્માત્પરમિમેયેવેતિ મોક્ષમાર્ગ પ્રવક્ષ્યામિ. ॥

પરમ ઋષિ અને પરમ પૂજ્ય એવા વીર ભગવા
 નિકરણ શુદ્ધિએ નમસ્કાર કરીને, અદ્ય શબ્દો છતાં
 અર્થવાળો જે અરીહુત વચનના એક દેશ (ભાગ) નો મ
 કરનાર આ તત્ત્વાર્થ વિગમ નામના લઘુ મન્થને શિખ
 દિત મઠે હુ (ઉમાસ્વામી વાચક) વર્ણિત કરીશ, ૨૧

મહાન, પશુ મોટા વિષયવાળા અને હુર્ગમ (મુક્ત
 શી સમન્વય તેવો) છે ત્રવ અને જાણકાર કરો. કેવ
 એવા જિનચયનરૂપી મહામામરનો સમ્પદ કરવાને કેવ
 નર્વ ધાત્ત રાક ? ૨૩

જે પુરુષ જાત વિશાળ ત્રવ નાન - ૨ વટ
 જિનચયનને સ પૂર્વ રીતે જ નદ કરનાર છે. ત્રવ
 ત મુલ મસ્તક વડે પર્વતને પાડવાને આડે છે, જે જ
 વાળીને ઉપાડવાને આડે છે, અશુદ્ધને જે પુ મન્થાવ
 પાર પામવાને આડે છે નાને પાત્ર દત્તાત્રેય નાનજાનવડે
 નૃદ (જગ) ને માપવા આડે છે, ના નાન - ૨ પાત્ર
 ઉત્તમ કરવા આડે છે, મરુ પાત્રોને ઉત્તમ કરવા

જૈનાનન્દ મહોદધિ રત્ન ૨

॥ ૐ અર્હમ્ ॥

। શ્રીતત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્રમ્. ।

પ્રથમોઅધ્યાયઃ ।

૧ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ।

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણે ગણીને મોક્ષમાર્ગ છે.

એ ત્રણે એકત્ર હોય ત્યારેજ મોક્ષના સાધન છે ત્રણે માથો કાઠપણ એકનો અભાવ હોય તો તે મોક્ષના સાધન થઈ શકે નહિ એ માટે પ્રથમની પ્રાપ્તિ થયે છે પાછળની પ્રાપ્તિની જાજના (હય કે ન હોય) સ્વતંત્રતા

૩ તન્નિસર્ગાદધિગમાદ્વા ।

તે સમ્યગ્-ર્શન નિસર્ગ [પરના ઉપદેશ વિના અપૂ-
રિતશુભા યોગે સ્વાભાવિક પરિણામ-અધ્યવસાય] થી અધ-
યા અધિગમ [ઉપદેશ] થી થાય છે ૩

૪ જીવાજીવાશ્રવબન્ધસંવરનિર્જરામોક્ષાસ્ત- ત્વમ્ ।

જીવ, અજીવ, આશ્રવ બન્ધ, સંવર નિર્જરા અને
મોક્ષ એ [સાત પ્રકારનો અર્થ અથવા એ સાત પદાર્થો
તત્ત્વ છે વિસ્તારથી આ પદાર્થો આગળ કહેવાશે ૪

૫ નામસ્થાપનાદ્રવ્યભાવતસ્તદ્વ્યાસઃ ।

ભાગ્યર્થ—નામ, સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવથી તે
જીવનિ સાત તત્ત્વનો નિર્ણય થાય છે

વિસ્તારથી લક્ષ્ય અને લે-વડે લક્ષ્યવાને માટે વહેચણી

૧ નિર્મા પરિણામ તત્ત્વ આ અપરાપ્તેશ એ પદાર્થ
નામો ૫

૨ આધાર આભાગ ભાગ નિર્મિત થાય, નિર્મા
નાને ઉપદેશ એ પણ પદાર્થ ૫ ૧ ૬

જેમકે—સમ્યગ્દર્શન શું છે ? દ્રવ્ય છે, સમ્યગ્દૃષ્ટિ
 જીવ અરૂપી છે જીવાસ્તિકાયનો એક ભાગ હોવાથી
 નીરુદ્ધ તથા નોગ્રામ છે, કેવું સમ્યગ્દર્શન ? આત્મયો-
 ગે, પરમયોગે અને ઉભયસયોગે પ્રાપ્ત થાય છે, તેમાં
 આત્મસયોગે જીવનું સમ્યગ્દર્શન, પરસયોગે જીવ કે
 અજીવનું અથવા એક કરના વધારે જીવ કે અજીવનું
 સમ્યગ્દર્શન, ઉભયસયોગે જીવ જીવનું સમ્યગ્દર્શન,
 જીવ બે જીવોનું સમ્યગ્દર્શન. જીવ અને ઘણા જીવોનું
 સમ્યગ્દર્શન. એવી રીતે જીવની સાથે અજીવના એક બે
 અને બહુવચનના ભાગા લેવા

સમ્યગ્દર્શન શાથી થાય ? નિર્સર્ગ અથવા અધિગત
 [ગુરૂઆદિ સમક્ષ જે શુભક્રિયા કરવી] તેથી થાય તે
 બંને સમ્યગ્દર્શનો દર્શનમોહનીય કર્મના ક્ષય, ઉપશમ કે
 ક્ષયોપશમથી થાય છે.

અધિકરણ ત્રણ પ્રકારે છે આત્મચત્તિધાન, પરચત્તિ-
 ધાન અને ઉભયચત્તિધાન આત્મચત્તિધાન તે અજીવન
 ચત્તિધાન, પરચત્તિધાન તે જીવચત્તિધાન અને ઉભયચત્તિધાન

કાળ, અંતર, ભાવ અને અદ્યપણહુત્વ એ આઠ અનુયોગવડે કરીને પણ સર્વ ભાવોનું જ્ઞાન થાય છે

તે આ પ્રમાણે—૧ સમ્યગ્દર્શન છે કે નહિ ? છે. કયા છે ? અજીવને વિષે નથી, જીવોને વિષે પણ તેની ભજના જાણવી ગતિ, ઇન્દ્રિય, કાય, યોગ, કષાય, વેદ, લેશ્યા, સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર, આહાર અને ઉપયોગ એ ૧૩ અનુયોગદ્વારને વિષે યથાવ ભવ સદ્ભૂત પ્રરૂપણ કરવી. ૨ સમ્યગ્દર્શન કેટલા છે ? સમ્યગ્દર્શન અસંખ્યાત છે, સમ્યગ્દષ્ટિ તો અનંતા છે. ૩ સમ્યગ્દર્શન કેટલા ક્ષેત્રમાં હોય ? લોકના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં હોય. ૪ સમ્યગ્દર્શને કેટલું ક્ષેત્ર સ્પર્શેલું છે ? લોકનો અસંખ્યાતમાં ભાગ, સમ્યગ્દષ્ટિવડે તો સવગ્રાક, અહીં સમ્યગ્દષ્ટિ અને સમ્યગ્દર્શનમાં શુ ફેરફાર છે તે જણાવે છે—મતિજ્ઞાનનો લેહજો અપાય અને સમ્યક્ત્વમોહનીયતા દળાયાવડે સહિતને સમ્યગ્દર્શન થાય છે, અપાય મતિજ્ઞાન સખધી છે અને તેના યોગે સમ્યગ્દર્શન થાય છે, ને [મતિજ્ઞાન] કેવળીને નથી તેથી કેવળી સમ્યગ્દર્શની નથી

તે [પાત્ર પ્રકારનું] જ્ઞાન [જે] પ્રમાણમાં જોવા-

યું છે. ૧૦

૧૧ આદ્યે પરોક્ષમ્ ।

પહેલાં જે મતિ-ધ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ પ્રમાણ છે.

આ જાને જ્ઞાનને નિમિત્તની અપેક્ષા હોવાથી પરોક્ષ છે કેમકે મતિજ્ઞાન ઇન્દ્રિય નિમિત્તક અને અનિન્દ્રિય (મન) નિમિત્તક છે અને મતિપૂર્વક તથા પરના ઉપદેશથી જ્ઞાન જ્ઞાન થાય છે. ૧૧

૧૨ પ્રત્યક્ષમન્યત્ ।

પૂર્વોક્ત જે જ્ઞાન શિવાયના અન્ય [અવધિ, મન પ-
ત્રિય અને કેવલ] જે પણ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે.

ઇન્દ્રિયના નિમિત્તવિના આત્માને પ્રત્યક્ષ હોવાથી આ
પણ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. જેનાવડે પદાર્થો જાણી શકાય
તે પ્રમાણ કહેવાય છે. અનુમાન, ઉપમાન, આગમ, અર્થા-
પત્તિ, સંલપ અને અભાવ એ પ્રમાણો પણ કોઈ મનને
છે પણ અહીં તેને ગ્રહણ નહીં કરતાં ફક્ત જેજ પ્રમાણો
ફક્ત છે. તેનું કારણ એ છે કે-એ સર્વ પ્રમાણો ઇન્દ્રિય નથી

ખહુ, ખહુવિધ (ઘણા પ્રકારે), ક્ષિપ્ર (જલદીથી),
 મનિશ્ચિત (ચિન્હ વિના), અનુક્ત (કહ્યાવિના) અને ધ્રુવ
 નિશ્ચિત) એ છ અને તેના છ પ્રતિપક્ષી એટલે અખહુ
 (થોડુ), અખહુવિધ (થોડા પ્રકારે), અક્ષિપ્ર (લાળાકાળે),
 નિશ્ચિત (ચિન્હવડે) ઉક્ત (કહેહુ) અને અધ્રુવ (અનિ-
 શ્ચિત) એ બાર ભેદે અવગ્રહાદિક થાય છે. ૧૬

૧૭ અર્થસ્ય ।

અર્થ (સ્પર્શનાદિ વિષય)ના અવગ્રહ આદિ મતિજ્ઞા-
 નના ચારે ભેદો થાય છે ૧૭

૧૮ વ્યજનસ્યાવગ્રહઃ ।

વ્યજન (દ્રવ્ય) નો તેો એકલો અવગ્રહ જ થાય છે.
 એ રીતે વ્યજનનો અને અર્થનો અમ બે પ્રકારનો
 અવગ્રહ જાણવો ઇહાદિ ભેદો તેો અર્થનાજ થાય. ૧૮

૧૯ ન ચક્ષુરનિન્દ્રિયાભ્યામ્ ।

ચક્ષુ અ ન વડે વ્યજન (દ્રવ્ય) નો અવગ્રહ
 થતો નથી, પણ બાકીની ચાર ઇન્દ્રિયવડેજ થાય છે.
 એ પ્રકારે મનિજ્ઞાના ઇન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિય એમ

જાતધર્મકથા, ૭ ઉપાસક દશાગ, ૮ અન્તકૃદશાગ, ૯
 ઉત્તરોપપાતિક દશાગ, ૧૦ પ્રશ્નવ્યાકરણ, ૧૧ વિપાક
 ૧૨ દ્રષ્ટિવદસૂત્ર.

હવે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનમા શુ દેરફાર છે તે
 જાણી જણાવે છે —ઉત્પન્ન થઈ નાશ નહિ પામેલ એવા
 દાર્થને ઘટણુ કરનાર વર્તમાનકાળવિષયક મતિજ્ઞાન છે
 અને શ્રુતજ્ઞાન તેા ત્રિકાળવિષયક છે. એટલે જે પદાર્થ
 ઉત્પન્ન થયેલ છે, જે ઉત્પન્ન થઈ નાશ પામેલ છે અને જે
 હવે પછી ઉત્પન્ન થવાના છે તે સર્વને શ્રુતજ્ઞાન નહણુ
 કરનાર છે

હવે અગણદ્વ અને અગપ્રવિહના શુ જોદ કે તે
 જાણાવે છે વસ્તુના સ્વરૂપ આ જે જોદ થયા છે, તે અ.
 પ્રમાણે—તર્વજ્ઞાન નહીં, પણ જોદે જે તે અવિહુત જોદ
 પામેલો પદ્મન ગુણ અને પદ્મન ગુણ ગુણ પદ્મન ગુણ
 તાર્થિકા નહીં, પણ તાર્થિકા નહીં, પણ તાર્થિકા નહીં, પણ
 તાર્થિકા નહીં, પણ તાર્થિકા નહીં, પણ તાર્થિકા નહીં, પણ
 તાર્થિકા નહીં, પણ તાર્થિકા નહીં, પણ તાર્થિકા નહીં, પણ
 તાર્થિકા નહીં, પણ તાર્થિકા નહીં, પણ તાર્થિકા નહીં, પણ

જ્ઞાતધર્મકથા, ૭ ઉપાસક દશાગ, ૮ અન્તકૃદશાગ, ૯
 નુત્તરોપપાતિક દશાગ, ૧૦ પ્રશ્નવ્યાકરણ, ૧૧ વિપાક
 ૨ દ્રષ્ટિવદસૂત્ર

હવે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનમા શુ ફેરફાર છે તે
 તહીં જણાવે છે. —ઉત્પન્ન થઇ નાશ નહિ પામેલ એવા
 પદાર્થને અદ્વિત્ય કરનાર વર્તમાનકાળવિષયક મતિજ્ઞાન છે
 અને શ્રુતજ્ઞાન તો ત્રિકાળવિષયક છે. એટલે જે પદાર્થ
 ઉત્પન્ન થયેલ છે, જે ઉત્પન્ન થઇ નાશ પામેલ છે અને જે
 હવે પછી ઉત્પન્ન થવાનો છે તે સર્વને શ્રુતજ્ઞાન અદ્વિત્ય
 કરનાર છે.

હવે અગણદ્વા અને અગપ્રવિદ્વામા શુ ભેદ છે તે
 જણાવે છે વસ્તુના ભેદથી આ બે ભેદ થયા છે, તે આ
 પ્રમાણે—સર્વજ્ઞ સર્વવર્ણી, પરમશક્તિ એવા અનિહિત ભગ-
 વાનોએ પરમ શુભ અને ત્રીય પ્રવર્તિતવારૂપ કૃપાદયક એવા
 તીર્થકર્માનંદર્મ ॥ ૫૨ ॥ ઉપાસક કિવા ઇત્યાદિ
 અથરે કહેલુ આ અગિરાયગા તથા ઉત્તમ
 આતશયવાળી વાણી અને શુભિચાર એવા ભગ-

વેળી મતિજ્ઞાન ઇન્દ્રિય અને અનિદ્રિયનિમિત્તક છે તથા
માના સ્વભાવથી પરિણમે છે. ત્યારે શ્રુતજ્ઞાન તો મ-
ૂર્વક છે અને આપ્ત પુરૂષના ઉપદેશથી ઉત્પન્ન થાય છે. ૨૦
૧૧ દિવિધોઽવધિઃ ।

અવધિજ્ઞાન બે પ્રકારે છે. ૧ ભવપ્રત્યય અને ૨ ક્ષ-
પશમપ્રત્યય (નિમિત્તક) ૨૧

૨૨ ભવપ્રત્યયો નારકદેવાનામ્ ।

નારકી અને દેવતાઓને ભવપ્રત્યયિક(અવધિ) હોય છે.
ભવ છે હેતુ જેનો તે ભવ પ્રત્યયિક. તેઓને દેવ દે
કીના ભવની ઉત્પત્તિ એજ તે (અવધિજ્ઞાન) નો હેતુ
જેમકે પક્ષીઓનો જન્મ આકાશની ગતિ (ઉડવ) જ
રણ છે પણ તે માટે શિક્ષા કે તપની જરૂર નથી તેમ

મતિના કરતા વિપુલમતિ વિગેષ શુદ્ધ છે અને કમ્બુમ-
 આવેલું નતું પણ રહે જ્યારે વિપુલમતિ આવેલું
 નહિ રપ

૨૬ વિશુદ્ધિક્ષેત્રસ્વામિવિષયેભ્યોઽવધિમનઃ ।

પર્યાયયોઃ ।

વિશુદ્ધિ (શુદ્ધતા), ૨ ક્ષેત્ર [ક્ષેત્ર પ્રમાણ], ૩
 સ્વામિ (માત્રિક) અને ૪ વિષયવડે કરીને અવધિજ્ઞાન
 અને મનપર્યાયજ્ઞાનમા વિશેષતા (ફરક) છે

અવધિ કરતા મનપર્યાય શુદ્ધ દ્રવ્યોને જાણે મનપર્યા-
 ય જ્ઞાનથી અઢીઢીપ અને ઊંઘ ધે જ્યોતિષક તથા હ્રદય
 યોજન સુધી ક્ષેત્ર દેખાય ત્યારે અવધિથી અસખ્ય લોહ
 સુધી પણ દેખાય, મનપર્યાયના સ્વામી અપ્રમાદીલખિ-
 વાળા સાધુ મુનિરાજ હોય છે ત્યારે અવધિજ્ઞાનના સ્વામી
 સયત કે અમયત ત્યારે ગતિવાળા હોઈ શકે, મનપર્યાય-
 થી પર્યાયસંજ્ઞિએ મનપણે પરિણમાવેલ દ્રવ્યો જાણે અને
 અવધિથી તમામ રૂપિ-રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શવાળા
 દ્રવ્યો દેખાય છે. વળી અવધિજ્ઞાનથી મનપર્યાયજ્ઞાનનો

તા કરતાં વિપુલમતિ વિશેષ શુદ્ધ છે અને ઋણમ-
હુ મતુ' પણ રહે જ્યારે વિપુલમતિ આવેલું
કે ૨૫

વિશુદ્ધિક્ષેત્રસ્વામિવિષયેભ્યોઽવધિમનઃ ।

પર્યાયયોઃ ।

શુદ્ધિ (શુદ્ધતા), ૨ ક્ષેત્ર [ક્ષેત્ર પ્રમાણ], ૪
(માત્રિક) અને ૪ ત્રિપયવડે કરીને અવધિજ્ઞાન
ન પર્યાયજ્ઞાનમા વિશેષતા (ફરક) છે

અવધિ કરતા મનઃપર્યવ શુદ્ધ દ્રવ્યોને લાગે મનઃપર્યા-
યી અદીદીપ અને બિદ-યો જ્યોતિષ્ક તથા હજાર
સુધી ક્ષેત્ર દેખાય ત્યાર અવધિથી અસખ્ય હોદ
મળ દેખાય, મન પર્યવના સ્વામી અપ્રમાદીલખિ-
તપુ મુનિરાજ હોય છે ત્યારે અવધિજ્ઞાનના સ્વામી
કે અમયત ત્યારે ગતિવાળા હોઈ શકે, મન પર્યવ-
માત્ર સિદ્ધિ મનપણે પરિણમાયેલ દ્રવ્યો લાગે અને
થી તનામ રૂપિ-રૂપ, રજ, ગધ અને રપર્યાવાળા
દેખાય છે વગી અવધિજ્ઞાનથી મન પર્યાયજ્ઞાનનો

ઋણમતિના કરતાં વિપુલમતિ વિશેષ શુદ્ધ છે અને ઋણમ-
તિ આવેલું જનું પણ રહે જ્યારે વિપુલમતિ આવેલું
જન નહિ રપ

૨૬ વિશુદ્ધિક્ષેત્રસ્વામિવિષયેભ્યોઽવધિમનઃ ।

પર્યાયયોઃ ।

વિશુદ્ધિ (શુદ્ધતા), ૨ ક્ષેત્ર [ક્ષેત્ર પ્રમાણ], ૪
સ્વામિ (માલિક) અને ૪ વિષયવડે કરીને અવધિજ્ઞાન
અને મનપર્યાયજ્ઞાનમા વિશેષતા (કરક) છે

અવધિ કરતા મનઃપર્યવ શુદ્ધ દ્રવ્યોને જાણે મનઃપર્યા-
ય જ્ઞાનથી અદીદ્વીપ અને ઊદ્ભવે જ્યોતિષક તથા હ્રસ્વ
યોજન સુધી ક્ષેત્ર દેખાય ત્યાર અવધિથી અસખ્ય હોદ્દા
સુધી પણ દેખાય, મન પર્યવના સ્વામી અપ્રમાદીલખિ-
વાળા સાધુ મુનિરાજ હોય છે ત્યારે અવધિજ્ઞાનના સ્વામી
સયત કે અમયત ચારે ગતિવાળા હોઈ શકે, મન પર્યવ-
થી પર્યાયવ જિજ્ઞે મનપણે પરિણામેલ દ્રવ્યો વાળે અને
અવધિથી તનામ રૂપિ-રૂપ, રસ, ગંધ અને રસદેવાળા
દ્રવ્યો દેખાય છે વળી અવધિજ્ઞાનથી મન પર્યાયજ્ઞાનનો

વિષય છે તે સર્વ ભાવશ્રાદ્ધક અને સમસ્ત લોકાલોક વિષ-
યક છે. આ કરતા ણીચ્છુ કોઈ જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ નથી. દરેક
દ્રવ્યના અનંતા-સર્વપર્યાયો કેવલજ્ઞાનથી જણાય છે, ૩૦

૩૧ એકાદીનિ ભાજ્યાનિ યુગપદેકસિમન્નાચ-
તુર્ભ્યઃ ।

એ જ્ઞાનોમાનાં મત્યાદિ એકથી માલીને ચાર સુધીના
જ્ઞાનો એક સાથે એક જીવમા હોય છે

કોઈને એક, કોઈને બે, કોઈને ત્રણ, કોઈને ચાર,
હોય, એક હોય તો મતિજ્ઞાન અગર કેવળજ્ઞાન હોય બે
હોય તો મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન હોય કેમકે શ્રુતજ્ઞાન મતિ-
પૂર્વક હોય માટે જ્યાં શ્રુત હોય ત્યાં મતિ હોય પણ મતિ
હોય ત્યાં શ્રુતની બજના બાણવી. ત્રણવાળાને મતિ, શ્રુત,
અવધિ અથવા માત, શ્રુત, મન પર્યાય અને ચાર વાળાને
મતિ શ્રુત, અવધિ અને મન પર્યાય હોય પાંચ સાથે ન

૧ અર્થે અગાદિકે માત્રા પુનઃપુનઃ હોયથી તે વિષય પર
મતિ જ્ઞાન લીધું

૨ અરીખ શ્રુતજ્ઞાન તીકે અર્થે 'હુ' હા જે.

૩૩ સદસતોરવિશેષાચદૃષ્ટોપલબ્ધેરુમત્તવત ।

એકાન્ત અસત્ અને એકાન્તસત્ માનવાથી મિ
 ય્યાદૃષ્ટિને ઉન્મત્તની પેઠે સત્ (વિદ્યમાન), અસત્ (અ
 વિદ્યમાન) ની વિશેષતારહિત એવું યથાઃચિજ્ઞાન થાય છે
 ને તેમા વિપરીત અર્થ ગ્રહણ થાય છે મટે તેને તે પૂર્વે
 કા ત્રણે (નિશ્ચયે) અજ્ઞાન ગણાય છે મિથ્યાદૃષ્ટિને સ્વદ્ર
 વ્યાપ્તિ સત્ત્વ અને પન્દ્રવ્યાપ્તિ અસત્ત્વ માનવામા નથી
 મટે તેને સત્ અસત્ । તદ્વાવત નથી અને તેથી તેનું
 ૧ ૧ અ અજ્ઞાન કાલવાર ૨ ૩

જેમ સમુદ્રનો એક દેશ સમુદ્ર નથી તેમ અસમુદ્ર પણ નથી તેવીજ રીતે નયો પ્રમાણ પણ નથી તેમ અપ્રમાણ પણ નથી, પણ પ્રમાણનો એક દેશ છે તે નયો દ્રવ્યાર્થીક અને પર્યાયાર્થીક એમ બે ભેદ છે દ્રવ્ય માત્રને ગ્રહણ કરનાર દ્રવ્યાર્થીક નય કહેવાય છે તેમાં નૈગમ, સગ્રહ અને વ્યવહાર એ ત્રણ નયનો સમાવેશ થાય છે અને જે પર્યાય માત્રનેજ ગ્રહણ કરે છે તે પર્યાયાર્થીક નય કહેવાય છે તેમાં ઋણસૂત્ર, સામ્પ્રત (શબ્દ), સમભિરૂઢ અને એવમ્ભૂત એ ચાર નયોનો સમાવેશ થાય છે

સામાન્ય અને વિશેષાદિ અનેક પરિણામો જુદા જુદા ગ્રહણ કરનાર નૈગમનય છે તેમાં સર્વ પરિણામો નૈગમનય તે સામાન્ય ગ્રાહી છે અને દેશપરિણામો નૈગમનય તે વિશેષગ્રાહી છે

સામાન્યમાત્રને ગ્રહણ કરનાર સગ્રહનય છે, તે બે ભેદ છે—પરતગ્રહ અને અપરતગ્રહ જે સ્વતંત્ર વિશેષ તરફ હિંસાસીન નહીં, સત્તારૂપ સામાન્યનેજ ગ્રહણ કર તે પરતગ્રહ કહેવાય છે અને જે દ્રવ્યત્વાદિ અવાન્તર સામાન્ય

ગ્રહણ કરનાર સમાવિરૂઢ નય છે શબ્દનય પર્યાયનો બેઠ છતાં અર્થને અભિન્ન માને છે પણ સમાવિરૂઢ નય તો પર્યાયના ભેદે કરી ભિન્ન અર્થનો સ્વીકાર કરે છે, જેમ કે સમૃદ્ધિવાળો હોવાથી ઇન્દ્ર કહેવાય, પુરને વિદ્યારવાથી પુરન્દર કહેવાય છે.

શબ્દોની પ્રવૃત્તિના કારણભૂત ક્રિયા સહિત અર્થને વાગ્ય તરીકે સ્વીકાર કરનાર એવમ્ભૂતનય છે જેમકે જલધારણાદિ ચેષ્ટા સહિત ઘટને તે કાળેજ ઘટ તરીકે માને છે, પરન્તુ જે વખતે ખાલી ઘટ પડ્યો હોય તે વખતે આ નય તેને ઘટ તરીકે સ્વીકાર કરતો નથી.

આમાના આદિના ચાર નય (પ્રાધાન્યથી) અર્થનું પ્રતિપાદન કરતા હોવાથી અર્થનય કહેવાય છે અને છેલ્લા ત્રણ નયનો તો (મુખ્ય રીતે) શબ્દનાવાચ્ય જે વિષયક હોવાથી તેને શબ્દનય કહેવાય છે બીજી પ્રકારે પણ નોંધવાના લેણ છે જેમ-નિશેષ્ય હી એ નયો છે તે અર્પિત-નયો કહેવાય છે, સામાન્યગ્રાહી જે નયો છે તે અર્પિત-નય કહેવાય છે.

સત્તારૂપ મહાસામાન્યનો સ્વીકાર કરનાર અને સમ-
સ્ત વિશેષત્વ ખંડન કરનાર સંગ્રહાભાસ છે, જેમકે અદ્વૈ-
તવાદ દર્શન અને સાંખ્યદર્શન.

અપારમાર્થિકપણે દ્રવ્ય પર્યાયનો વિભાગ કરનાર વ્ય-
વહારાભાસ છે, જેમ ચાર્વાકદર્શન જીવ અને તેના દ્રવ્ય પ-
ર્યાયાદિને ચાર ભૂતથી જુદા માનતો નથી, માત્ર ભૂતની
સત્તાનોજ સ્વીકાર કરે છે.

વર્તમાન પર્યાયનો સ્વીકાર કરનાર અને સર્વથા દ્રવ્ય-
નો અપલાપ કરનાર કળસૂત્રાભાસ છે, જેમ જૈનદર્શન.

કાળાદિના લેહવટે વાચ્ય અર્થના લેહનેજ માનનાર
શબ્દાભાસ છે. જેમકે મેરૂપર્વત હુતો છે અને હશે, એ
શબ્દો મિત્ત અર્થનેજ કહે છે.

પર્યાયશબ્દોના ભિન્નભિન્ન અર્થનોજ સ્વીકાર કરનાર
સમભિરૂદાભાસ છે જેમકે ઇન્દ્ર, શક, પુરન્દર ઇત્યાદિ
શબ્દો જુદા જુદા અર્થોવાળા છે એમ જે માને તે સમ-
ભિરૂદાભાન કહેવાય છે

ક્રિયારહિત વસ્તુને શબ્દ વાચ્ય નહિ માનનાર એવ-

અથ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ

પહેલા અધ્યાયમાં જીવાદિ તત્વો કહ્યા, હવે જીવ અને તેનું લક્ષણ શાસ્ત્રકાર બતાવે છે.—

૧ ઔપશમિક્ષાયિકૌ ભાવૌ મિશ્રશ્ચ જીવઃ
સ્વ સ્વતત્ત્વમૌદયિકપારિણામિકૌ ચ ।

ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક ભાવ એ ત્રણ તથા ઔદયિક અને પારિણામિક એ બે મળી પાંચે ભાવે જીવના સ્વતત્ત્વ છે [પારિણામિક અને ઔદયિક ભાવ અજીવને પણ હોય છે કારણ કે પુદ્ગલોનું તે તે રીતે પરિણામ અને કર્મોદયથી શરીર વગેરે થાય છે.] એટલાજ માટે ત્રણ ભાવપણી વચમાં જીવનું સ્વતત્ત્વ છે એમ જણાવ્યું છે અર્થાત્ પહેલાના ત્રણ અજીવને હોતાજ નથી ૧

૨ દ્વિનવષ્ટાદશૈકવિંશતિત્રિભેદા યથાક્રમસ્

પૂર્વોક્ત ઔપશમિકાદિ ભાવોના ભે, નવ, અઠાર, એકવીસ અને ત્રણ ભેદો અનુક્રમે છે ૨

પાંચ સૂત્રોથી તે ભાવોના ૫૩ ભેદ અનુક્રમે જણાવે છે —

૬ ગતિકષાયલિङ્ગમિથ્યાદર્શનાજ્ઞાનાસંયતા-
સિદ્ધત્વલેશ્યાશ્વતુશ્વતુસ્થયૈકૈકૈકૈકૈકષદ્ભેદાઃ ।

નરકાદિ ચાર ગતિ, ક્રોધાદિ ચાર કષાય, સ્ત્રીવેદાદિ
ત્રણ લિંગ, મિથ્યાદર્શન, અજ્ઞાન, અસંયતત્વ, અસિદ્ધત્વ
અને કુણ્ણાદિ છ લેશ્યા મળીને ૨૧ લેહ ઔદચિક લાવના
ધાય છે ૬

૭ જીવભવ્યાભવ્યત્વાદીનિ ચ ।

જીવત્વ, લવ્યત્વ, અજવ્યત્વ આદિ લેહો પારિણામિક
લાવના ધાય છે આદિ શબ્દથી અસ્તિત્વ, અન્યત્વ, કર્તૃત્વ,
શુભ્રવત્વ, અસર્વગતત્વ, અનાદિ કર્મખયત્વ, પ્રદેશત્વ, અ-
રૂપત્વ, નિત્યત્વ એ વિગેરે લેહોનું શ્રદ્ધણ કરવું. તે કર્મ-
સ્તિકાયાદિકમા પણ છે માટે આદિ શબ્દથી લીધા છે ૭

જીવનું લક્ષણ.

૮ ઉપયોગો લક્ષણમ્ ।

ઉપયોગ એ જીવનું લક્ષણ છે. ૮

૯ સ દ્વિવિધોઽષ્ટચતુર્ભેદઃ ।

તેહકાય, વાઉકાય, એ જ અને બેઇદ્રિય, તેઇદ્રિય, અ-
હરિંદ્રિય તથા પચેદ્રિય એ ત્રસ હવે છે. તેહકાય વાઉ-
કાય સ્વતંત્ર ગતિવાળા હોવાથી ગતિત્રસ કહેવાય છે અને
દ્વીદ્રિય વગેરે સુખદુઃખની ઇચ્છાથી ગતિવાળા હોવાથી તેઓ
લબ્ધિત્રસ કહેવાય છે ૧૪

ઇદ્રિયો જણાવે છે—

૧૫ પञ्चेन्द्रियाणि ।

સ્પર્શનાદિ ઇદ્રિયો પાંચ છે શુદ્ધાક્ષિગ વગેરેને ઇદ્રિ-
યો પણ નથી અને પાંચનુંજ ઇદ્રિયપણું છે એમ જણા-
વવા આ સૂત્ર કરેલું છે

ઇદ્ર એટલે આત્મા તેનું ચિન્હ તે ઇદ્રિય અથવા
જીવની આજ્ઞાને આધિન, જીવે દેખેલ, જીવે રચેલ, જીવે
સેચેલ, તે ઇદ્રિય જાણવી. ૧૫

૧૬ દ્વિવિધાનિ ।

તે બે પ્રકારે છે (દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિય) ૧૬

૧૭ નિર્વૃત્ત્યુપકરણે દ્રવ્યેન્દ્રિયમ્ ।

નિર્વૃત્તિ-આકાર ઇદ્રિય અને ઉપકરણ-તરવારનેધા ૧૭

લખિધ—ક્ષયોપશમ અને ઉપયોગ—સાવધાનતા એ લેદે ભાવેન્દ્રિય છે, ગતિ અને જાત્યાદિ કર્મોથી, અને દિયના જ્ઞાનને આવરણ કરવાવાળા કર્મના ક્ષયોપશમથી અને ઇન્દ્રિયના આશ્રયભૂત કર્મોના ઉદયથી જીવને જે શક્તિ તપ્ત થાય તે લખિધ કહેવાય છે.

ઇન્દ્રિયજ્ઞાન માટે જે મતિજ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણ મનો જે ક્ષયોપશમ આત્માનો સદ્ તે લખ્મીન્દ્રિય કહેવાય છે અને સ્વવિષયમા જે આત્માનો વ્યાપાર તેને ઉપયોગેન્દ્રિય કહે છે. જ્યારે લખ્મીન્દ્રિય હોય છે ત્યારેજ નિર્વૃત્તિ, ઉપકરણ અને ઉપયોગ હોય છે અને નિર્વૃત્તીન્દ્રિય હોય છે ત્યારેજ ઉપકરણ અને ઉપયોગ હોય છે. કારણ કે ઉપકરણનો આશ્રય નિર્વૃત્તિ છે ઉપયોગ ઉપકરણેન્દ્રિય દ્વારાજ હોય છે. ૧૮

૧૯. ઉપયોગઃ સ્પર્શાદિષુ ।

સ્પર્શાદિ (સ્પર્શ, રસ, ગંધ, ચક્ષુ અને શ્રવણ-સામગ્રી) ને વિષે ઉપયોગ થાય છે. ૧૯

૨૦ સ્પર્શનરસનઘ્રાણચક્ષુઃશ્રોત્રાણિ ।

૨૫ સંજ્ઞિનઃ સમનસ્કાઃ ।

સંજ્ઞિ જીવો મનવાળા છે.

ઈદ્ધાપોદ્ધસહિત ગુણ્યદોષના ત્રિચારાત્મક સ પ્રધારણ્ય
સંજ્ઞાવાળા જીવો તે સંજ્ઞિ બાલ્યવા આહારાદિક સંજ્ઞાવાળા
હોવાથી અત્રે સંજ્ઞી ગણવા નહિ. ૨૫

૨૬ વિગ્રહગતૌ કર્મયોગઃ ।

વિગ્રહગતિમા કાર્મણ્ય કાર્મયોગજ હોય છે ૨૬

૨૭ અનુશ્રેણિ ગતિઃ ।

જીવ, પુદ્ગલોની ગતિ આકાશપ્રદેશની શ્રેણીપ્રમાણે
ધાય છે અર્થાત્ નિશ્રેણીપ્રમાણે ગતિ થતી નથી ૨૭

૨૮ અવિગ્રહા જીવસ્ય ।

જીવની (સિદ્ધિમા જતા) અવિગ્રહ ગતિ [અનુગતિ]
હોય છે ૨૮

૨૯ વિગ્રહવર્તી ચ સંસારિણઃ પ્રાક ચતુર્ન્યઃ ।

સંસારી જીવોને ચાર સમયની પૂર્વે એટલે તથા વ-
ચની વિગ્રહવાળી ગતિ પણ ધાય છે અર્થાત્ અવિગ્રહ

૩૨ સમ્મૂર્છનગર્ભોપપાતા જન્મ ।

સમ્મૂર્છન, ગર્ભ અને ઉપપાત એ ત્રણ પ્રકારે જન્મ
 ૥૫ છે. ૩૨

૩૩ સચિત્તશીતસંવૃત્તાઃ સૈતરા મિશ્રાશ્ચૈકશ-
 સ્તથોનયઃ ।

ત્રણ પ્રકારના જન્મવાળા છવોની ૧ અચિત્ત, ૨
 શીત અને ૩ સંવૃત્ત (હાકેલી-ગુપ્ત) એ ત્રણ પ્રકારની
 તેમજ તેના ત્રણ પ્રતિપક્ષી (અચિત્ત, ઉપ્પચ અને વિવૃત્ત-
 પ્રગટ) અને મિશ્ર એટલે સચિત્તઅચિત્ત, શીતોપ્પચ, સં-
 વૃત્તવિવૃત્ત ભેદવાળી થોનીઓ હોય છે અર્થાત્ એ રીતે
 નવ પ્રકારની થોનીઓ છે. દેવનારકીને અચિત્તગર્ભજને
 સચિત્તથોનીગર્ભજ અને દેવને શીતોપ્પચ અગ્નિકામને
 ઉપ્પચ નારકએઠેન્દ્રિયને સંવૃત્ત ગર્ભજને મિશ્ર બાકીની ૭ થો
 થોનીઓ બાકીના છવોને બાણી. ૩૩

૩૪ જરાવ્યવૃત્તપોતજાના ગર્ભઃ ।

જરાવૃજ (ઓરવાળા), અરજ (હાકેલી-ગુપ્ત)
 અને પંચ (ગુપ્તગર્ભી થો સહ ઉપ્પચ સંવૃત્ત) ને

૩૮ પરં પરં સૂક્ષ્મમ્ ।

તે શરીરોમાં એક એકથી આગળ આગળનું સૂક્ષ્મ છે ૩૮

૩૯ પ્રદેશનોઽસદ્ઘ્યેયગુણં પ્રાક્ તૈજમાન ।

તૈજસ શરીરની પૂર્વના આદારિકાન્ધિ ત્રણ શરીરો
પ્રદેશવડે એક એકથી અસ ધ્યાતગુણ છે ૩૯

૪૦ અનન્તગુણે પરં ।

તૈજસ અને કાર્મણ પૂર્વપૂર્વથી અનંત અનંતગુણ છે.

એટલે આદારિકથી વેકિયના પ્રદેશ અસ ધ્યાતગુણ,
વકિયથી આદારિકના પ્રદેશ અસ ધ્યાતગુણ અને આદાર
થી તૈજસના પ્રદેશ અનંતગુણ અને તૈજસથી કાર્મણના
પ્રદેશ અનંતગુણ છે ૪૦

પુદ્ગલો રૂપી છે. ૪

આઽઽકાશાદેકદ્રવ્યાણિ ।

પરમાસ્તિકાયથી માલીને આકાશ પર્યન્ત દ્રવ્યો એક
છે ૫

નિષ્ક્રિયાણિ ચ ।

એ પૂર્વોક્ત ત્રણ દ્રવ્યો નિષ્ક્રિય (ગમન દિયાદીન)
;

૭ અમંત્યેયાઃ પ્રદેશા ધર્માધર્મયોઃ ।

પરમાસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો અમંત્ય-
૫ છે. ૭

૮ ઝીરમ્ય ચ ।

એક જગત પ્રાપ્ત પલુ અતઃ ૮૫ ૧ ૮

૯ આકાશસ્થાનનાઃ ।

આકાશના અસ્થાનના પ્રદેશો અતઃ ૮૫ ૨ ૯

અતઃ અતઃ ૮૫ ૩ પ્રદેશો ૯ ૯

૧૦ સંસ્થિતોર્થોર્થોર્થોર્થ પદ્મ મનાન્ત ।

દેશેના અવગાહ લાભ્ય છે (ભજનાવાળો છે). એટલે
 કે—એક પરમાણુ તો એક આકાશ પ્રદેશમાજ રહે. જે
 પરમ સુવાળો સ્વધ એક પ્રદેશ અગર જે પ્રદેશમાં રહે ત્ર્ય-
 લુક (ત્રણ પરમાણુવાળો સ્વધ) એક, બે, અગર ત્રણ
 પ્રદેશમાં રહે. ચતુરલુક એક, બે, ત્રણ અગર ચાર પ્રદે-
 શમાં રહે. એ પ્રમાણે ચતુરલુકથી ૨.૫૧ સંખ્યાતા અસં-
 ખ્યાતા પ્રદેશવાળા એકથી માડીને સંખ્યાતા અસંખ્યાતા
 પ્રદેશમાં અવગાહ કરે અને અનંત પ્રદેશવાળાનો અવગાહ
 પણ એકથી માડી અસંખ્યાતા પ્રદેશમાજ હોય. ૧૪

૧૫ અસંખ્યેયભાગાદિપુ જીવાનામ્ ।

લોકાકાશના અસંખ્યાતમાં ભાગથી માડીને સંખ્યા-
 તે પ્રકાશપ્રદેશમાં હોવાનો અવગાહ થાય છે. સંસારી હોવે
 બેગવાળા છે અને સિદ્ધિની અવગાહના છેલ્લા ભવન
 સદીરના ત્રીજા ભાગે ન્યૂત હોય છે મોટે એક પ્રદેશાદિમ્
 હોવાનો અવગાહ હોય નહિ. ૧૫

૧૬ પ્રદેશસંહારવિસર્ગાભ્યાં પ્રદીપવન્ ।

દીપકના પ્રકાશની પેઠે હોવાના પ્રદેશો સંકોચ તથા

આકાશનું પ્રયોજન સર્વ દ્રવ્યોને અવગાહ આપે
વાનું છે. ૧૮

૧૯ શરિરવાઙ્મનઃપ્રાણાપાનાઃ પુદ્ગલાનામ્ ।

શરીર, વચન, મન, પ્રાણ (ઉચ્છ્વાસ) અને અપાન
[નિઃશ્વાસ] એ પુદ્ગલોનું પ્રયોજન હવને છે. ૧૯

૨૦ સુખદુઃખજીવિતમરણોપગ્રહાશ્ચ ।

સુખ, દુઃખ, જીવિત અને મરણના કારણપણે પણ
પુદ્ગલોજથાય છે

ઇચ્છિત સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ અને શબ્દની પ્રાપ્તિ
તે સુખનું કારણ. અનિષ્ટ સ્પર્શાદિની પ્રાપ્તિ તે દુઃખનું
કારણ, વિધિપૂર્વક સ્નાન, આચ્છાદન, વિલેપન તથા
લોજનાદિ વડે આયુષ્યનું અનપવર્તન તે જીવિતનું
કારણ અને વિષ શસ્ત્ર અગ્નિ વગેરે વડે આયુષ્યનું અપ-
વર્તન તે મરણનું કારણ છે. કર્મની સ્થિતિ અને ક્ષયથી
અનપવર્તની આયુષ્યવાળાને પણ પુદ્ગલોથી જીવિતને મરણ
છે શરીરની સ્થિતિ વૃદ્ધિ, યૌવન, અને પ્રીતિને માટે કરાતે
આહાર સર્વને ઉપકાર કરે છે. ૨૦

૧૧ વર્ષવાળો સો વર્ષવાળાની અપેક્ષાએ અપર તે કાળકુ-
 ૧ પરાપરપણું. ૨૨

૨૧ સ્પર્શરસગન્ધવર્ણવન્તઃ પુદ્ગલાઃ ।

સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણવાળા પુદ્ગલો છે.

સ્પર્શ આઠ પ્રકારે છે-કર્કશ, સુંવાળો, બારે, હલકો,
 ટાઢો, ઉનો, સ્નિગ્ધ અને લુખો. રસ પાંચ પ્રકારે છે-કડવો,
 તીખો, કષાયેલ, ખાટો અને મધુર. ગંધ બે પ્રકારે છે-દુ-
 ર્ગંધ અને દુરગંધ. વર્ણ પાંચ પ્રકારે છે-કાળો, લીલો, રાતો,
 પીળો અને શ્વેત. ૨૩

૨૪ શબ્દવ્યવસાંક્ષ્મ્યસ્વૈત્થ્યસંસ્થાનભેદતમશ્ચા-
 યાતપોચોતવન્તશ્ચ ।

શબ્દ, ગંધ, રૂપ, રસ, સ્પર્શ, સંસ્થાન, ભેદ, તમશ્ચા-
 યાતપોચોતવન્તશ્ચ (શબ્દ, ગંધ, રૂપ, રસ, સ્પર્શ, સંસ્થાન, ભેદ, તમશ્ચા-
 યાતપોચોતવન્તશ્ચ) અને ઉપો-
 તવાળા પુદ્ગલો છે.

શબ્દ ૧૦ પ્રકારે હોય છે : પાંચાદિતિ, વિવિધ (૧
 ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦), ધ્વનિ (૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦) અને ઉપો-
 તવાળા પુદ્ગલો છે.

૨૬ સંઘાતભેદેભ્ય ઉત્પદ્યન્તે ।

સંઘાત (એકત્ર થવું), ભેદ (ભાગ પાડવા) અને
ધાત ભેદ એ ત્રણ કારણ વડે કરીને સ્કથે ઉત્પન્ન
ાય છે ૨૬

૨૭ ભેદાદણુઃ ।

ભેદવડે આણુ ઉત્પન્ન થાય છે ૨૭

૨૮ ભેદસંઘાતાભ્યાં ચાક્ષુષાઃ ।

અણુવડે દેખી શકાય એવા સ્કથે ભેદ અને સંઘાત
વડે કરીને થાય છે ૨૮

ધર્માસ્તિકાયાદિ પદાર્થો છે એમ સી રીતે જાણાય
લક્ષણપી માટે સત્ત્વ લક્ષણ કહ્યું છે.

૨૯ ઉત્પાદ્યગ્રંથાગ્રમ્યુષાઃ સત ।

ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ), વ્યય (વ્યય) અને ગ્રંથ
(રચના) વડે કરવા વેળા (ઉત્પાદ-વ્યય-ગ્રંથ) ના
આ સંજ્ઞાન સ્કથ પાયા ઉપર ઉત્પન્ન થાય છે.
આ સંજ્ઞાન સ્કથ પાયા ઉપર ઉત્પન્ન થાય છે.

નો નિષય થઈ શકે નહિ, તેને વસ્તુનો સ્વભાવજ
 વામા આવે તો વસ્તુ અનિત્ય માન્યાવિના અવસ્થાન્ત-
 ઉત્પત્તિજ ન થઈ શકે, તેથી એકાન્ત નિત્યતાનો અ-
 ધાય. આ પ્રમાણે એકજ પદાર્થમા ઉત્પાદ, વ્યય, દ્વૈ-
 એ ત્રણે અશોને ન સ્વીકારવામા આવે તો મનુષ્યદિ
 ઉપાદિ રૂપે ન ધાય, તેમ ન ધાય તો યમ નિયમાદિનું
 ન ઠરવું તે નિરર્થક ધાય. એમ થવાથી યમાદિ કહે-
 આગમવચન વચનમાત્રજ ધાય આ સર્વ ઉત્પાદ.
 વ્યવહારયત્રી જતાવેલ છે. નિશ્ચયથી તો હરેક પ
 હરેક ક્ષણે ઉત્પાદાદિ યુક્ત છે તેન માનવાથીજ
 ની રિદ્ધિ ધાય છે કહ્યું છે કે—તેક વ્યક્તિમા ક્ષણ
 મિત્રખિતપાત્ર હોય છે, તેથી નરકાદિ ગાના તેમજ
 સાર અનિ માત્રના બેલ પો છે નિત્યાદિ નરકદિ,
 રણુ કે, સ્વદમનગદિ નાપવર્જનું મારા તે તે સાર વ્ય
 દિ યુક્ત પરત્વે તે તે વાથી તે તે પ
 રિદ્ધિ પરત્વે ગાલીને તે તે માત્ર તે સર્વ દા
 દિ, ઉત્પાદ વ્યય વ્યય વ્યય વ્યય વ્યય વ્યય વ્યય

૩૪ ગુણસામ્યે સદૃશાનામ્ ।

ગુણની સમાનતા હોતે છતે પણ સદૃશ (એક જાતના) પુદ્ગલોનો બંધ થતો નથી. એટલે સમાન ગુણવાળા સ્નિગ્ધ પુદ્ગલોનો સ્નિગ્ધ પુદ્ગલ સાથે અને રૂક્ષનો તેવા રૂક્ષ પુદ્ગલ સાથે બંધ થતો નથી.

૩૫ દ્વ્યધિકાદિગુણાનાં તુ ।

દ્વિગુણ આદિ અધિક ગુણવાળા એક જાતના પુદ્ગલોનો બંધ થાય છે. ૩૫

૩૬ વન્ધે સમાધિકૌ પારિણામિકૌ ।

બંધ થયે છતે સમાન ગુણવાળાનો સમાન ગુણ પરિણામ અને હીન ગુણને અધિક ગુણવાળો પરિણામ કનાર થાય છે. ૩૬

૩૭ ગુણપર્યાયવદ્ દ્રવ્યમ્ ।

ગુણ અને પર્યાયવાળું દ્રવ્ય છે. એટલે ૩૫ અને ૩૬નાં બંધોને હોય તે દ્રવ્ય. ૩૭

૩૮ કાલપ્રેત્યેકે ।

૩૫ આચાર્ય કાળને પણ દ્રવ્ય કહે છે. ૩૮

શુભને ત્રિવે પ્રભુ યોગ અને ઉપયોગના પરિણામ
આદિવાળ છે.

॥ અથ પષ્ટોઽધ્યાયઃ ॥

૧ કાયવાદ્યનઃકર્મ યોગઃ ।

કાયસ જાધી, વચનસંજાધી અને મનસંજાધી જે દ્રવ્ય
[ક્રિયા-પ્રવર્તન-વ્યાપાર] તે યોગ કહેવાય છે.

તે દરેક શુભ અને અશુભ એમ બે પ્રકારે છે અ
શુભયોગ આ પ્રમાણે બાજુઓ—હિંસા, ચોરી, અને મૈત્ર્ય
વગેરે કામિક, નિંદા, વૃદ્ધિ જોતલુ, કઠોર વચન અને આદી
વગેરે વાચિક અને કોઈના પત્ન હરણની ઇચ્છા, મારવાની
ઇચ્છા, ઇર્ષ્યા, અસૂયા (ગુણમા દોષારોપણ) વગેરે મા-
નસિક આદી વિપરીત તે શુભયોગ બાજુઓ. ૧

૨ સ આશ્રયઃ ।

પૂર્વોક્તયોગ એ આશ્રય [કર્મ આવવાનું કારણ] ૩ ૨

૩ શુભઃ પુણ્યસ્ય ।

8
1

2

જન હાનિ કરતાં ૪૨૭૨ $\frac{૬}{૧૧}$ યોજન સૌમનસ વનનો બા-
વિષ્કભ રહ્યો અને બાંને બાબુના પાંચશે પાંચશે યો-
ન મળી ૧ હજાર યોજન વનનો વિષ્કભ બાદ કરતા
અંતર વિષ્કભ સૌમનસ વનનો ૩૨૭૨ $\frac{૬}{૧૧}$ યોજન રહ્યો
મ સર્વત્ર સમજવું. ૬

૧૦ તત્ર ભરતહૈમવતહરિવિદેહરમ્યકહૈરણ્યવ-
તૈરાવતવર્ષાઃ ક્ષેત્રાણિ ।

તે જામ્બૂદ્વીપને વિષે ૧ ભરત, ૨ હૈમવત, ૩ હરિવર્ષ
મહાવિદેહ, ૪ રમ્યક, ૬ હૈરણ્યવત અને ૭ ઐરાવત
સાત વાસક્ષેત્રો છે.

અત્યાર નયની અપેક્ષાએ સૂર્યની ગતિ પ્રમાણે દિશા-
નિયમથી મેરુપર્વત સર્વ ક્ષેત્રની ઊત્તર દિશાએ છે. લોકના
મધ્યમા રહેલા આઠ રૂચક પ્રદેશને દિશાનો હેતુ માનીને
પાસ ભવ પૂર્વાદિ દિશા ગણાય છે ૧૦

૧૧ તદ્વિખાજિનઃ પૂર્વાપરાયતા ઈમધન્મહાદિ-
મવન્નિપધનીલસ્વિમાશિશ્વરિણો વપેધગ્વ-
ર્વનાઃ ।

ધા લાગે જમીનમા અવગાહી રહેલ છે.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે નિષધ પર્વતની ઉત્તરે અને
 રૂની દક્ષિણે સો કાચનગિરિ અને ચિત્રકૂટ અને વિચિત્ર-
 ટે શોભિત દેવકુરૂ નામની લોગભૂમિ [અકર્મભૂમિ] છે.
 તેનો ૧૧૮૪૨^૨/_૨ યોજનનો ત્રિઙ્લ છે. એ પ્રકારે મેરૂની
 ઉત્તરે અને નીલવાનની દક્ષિણે ઉત્તરકુરૂ નામની લોગભૂમિ
 છે. એટલું વિશેષ કે તેમા ચિત્રકૂટ અને વિચિત્રકૂટને બ-
 દલે બે યમક પર્વતો છે દક્ષિણ અને ઉત્તરના વૈતાલ્યો
 લખાઈ, વિષ્ણુલ, અવગાહ અને ઉચાઈમા ખરાખર છે, તેવી
 રીતે હિમવત્ અને સિમ્પરિ, મહાહિમવત્ અને રૂકિમ,
 નિષધ અને નીલવાન પણ સમાન છે મેરૂદેવકુરૂ અને ઉ-
 ત્તરકુરૂથી ત્રિદેહના પૂર્વ અને પશ્ચિમ બે લાગ થાય છે તે
 તે દરેકમા નદીને પર્વતથી જુદા પડેલા ૧૬-૧૬ વિજયો છે

ધાતકીખડ અને પુન્ડરાઈના ચાર નાના મેરૂપર્વતો
 ચોટા મેરૂપર્વત કરતા ઉચાઈમા ૧૫ હજાર યોજન ઓછા
 છે એટલે ૮૫ હજાર યોજન ઉચા છે પૃથ્વીતલમા છસે
 યોજન ઓછા એટલે ૮૪૦૦ યોજન વિસ્તારે હ તેને

ને ઊન જે અવગાહુ તે વિષ્કંભને શુષ્કીને તેને ચારે શુષ્કી
મૂળ કાઢવાથી જ્યા આવે. જ્યા-જીવા-ધનુઃપ્રત્યંઘ
પર્યાય નામ છે.

જીવા અને તે ક્ષેત્રસુધીના જંબૂદ્વીપના વિષ્કંભના
ગોંઠી કરી તેનો વિશ્લેષ (મોટી રકમમાંથી નાની બાદ કર-
તી તે) કરી તેનું મૂળ આવે તે વિષ્કંભમમાંથી બાદ કરી
ચોપ રહે તેનું અર્ધ કરવું તે ઇપુ (જાણવું માપ) જાણવું.

તે ક્ષેત્રસુધીના ઇપુ [અવગાહુ] ના વર્ગને છ શુષ્કી
કરી તેમા જીવાનો વર્ગ ઉમેરી તેનું મૂળ આવે તે ધનુ કા-
પ (ધનુ પૃષ્ઠ) જીવાના વર્ગના ચોથા ભાગવડે કરીને યુક્ત
જે ઇપુનો વર્ગ, તેને ઇપુ વડે ભાગવાથી વાટલા ક્ષેત્રનો
વિષ્કંભ આવે ઉત્તર ક્ષેત્રના ધનુ કાપમાંથી દક્ષિણ ક્ષેત્રનું
ધનુ કાપ બાદ કરી ચોપ રહે, તેનું અર્ધ કરતા આવે, તે
જાણુ [જાણા] જાણવી

આ કરણદ્વય ઉપાવચે અર્ધ ક્ષેત્ર અને અર્ધતેની લં-
બાઈ, પડે. ગાઈ, જ્યાં હવે ધનુ કાપ વડે રજા પ્રમાણે
જાણી તેમા ૧૧

॥ ૧૮ તિર્યગ્યોનીનાં ચ ।

તિર્યગ્ યોનીથી ઉત્પન્ન થયેલા (તિર્યગો) ની પશુ
ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિ ત્રણ પદ્યો પમની અને જઘન્ય સ્થિતિ
અતર્મુહૂતની છે.

પૃથ્વીકાયની ૨૨ હજાર વર્ષની, અપ્કાયની સાત હ-
જાર વર્ષની, તેલકાયની ત્રણ દિવસની, વાઉકાયની ત્રણ હજાર
વર્ષની, અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયની દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ઠ
સ્થિતિ જાણવી જોઈદ્રિયની બાર વર્ષ, તેઈદ્રિયની ૪૬ દિવસ
અને ચૌરિદ્રિયની છ માસ ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિ છે ગર્ભજ મત્સ્ય,
ઉરપરિસર્પ અને ભૂજપરિસર્પની પૂર્વ કોડિ વર્ષની, ગર્ભજ
પક્ષીઓની પદ્યોપમનો અસ જ્યાતમો લાગ અને ગર્ભજ
અતુષ્પદની ત્રણ પદ્યોપમ ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિ છે સંમૂર્ઙ્ઘિન
મત્સ્યની પૂર્વ કોડિ, સંમૂર્ઙ્ઘિન ઉરપરિ સર્પ, ભૂજપરિ
સર્પ, પક્ષી અને અતુષ્પદની ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિ ૫૩૦૦૦-
૪૨.૦૦-૭૨૦૦૦-૮૪૦૦૦ વર્ષની અનુક્રમે જાણવી-સર્પની
જઘન્ય સ્થિતિ અતર્મુહૂત હોય ગનુષ્પની કદાચિતિ ના
આડ લવ પૃથિવી આદિયા ની અસ જ્યાત ઉત્તમગીરી અ

४ इन्द्रसामानिकत्रायस्त्रिंशपारिषद्यात्मरक्ष-
लोकपालानिकप्रकीर्णकाभियोग्यकित्विषि-
काश्चैकशः ।

પૂર્વોક્ત નિકાયોમા પ્રત્યેકના ૧ ઇંડ, ૨ સામાનિક (અમાત્ય, પિતા, શુર, ઉપાધ્યાય વગેરેની માફક ઇંડ સમાન ઠકુરાઇવાળા), ૩ ત્રાયત્રિય (મત્રિ પુરોહિત જેવા), ૪ પારિષદ [નિત્ર સમાન], ૫ આત્મરક્ષક (અગન્યક), ૬ લોકપાળ [કોટવાળ વગેરે પોલીસ જેવા], ૭ અધીશ (સેના અને અનિદાપિપતિ એટલે સૈન્યના ઉપરી), ૮ દ્યોત્ત્વિક [પ્રભ-પુરગન માફક], ૯ આનિયોન્ય (નકર અને ૧૦ કિલિગપિક (નીચ તે આગલપ્રાય) એવા ૧૦-૧૧ જેટલા ઇંડ છે ૪

५. प्रायश्चित्तशालां स्यात् सर्वथा । एतत्तु ।
निष्पत्ताः ।

1. 1948-1949
 2. 1950-1951
 3. 1952-1953
 4. 1954-1955
 5. 1956-1957
 6. 1958-1959
 7. 1960-1961
 8. 1962-1963
 9. 1964-1965
 10. 1966-1967
 11. 1968-1969
 12. 1970-1971
 13. 1972-1973
 14. 1974-1975
 15. 1976-1977
 16. 1978-1979
 17. 1980-1981
 18. 1982-1983
 19. 1984-1985
 20. 1986-1987
 21. 1988-1989
 22. 1990-1991
 23. 1992-1993
 24. 1994-1995
 25. 1996-1997
 26. 1998-1999
 27. 2000-2001
 28. 2002-2003
 29. 2004-2005
 30. 2006-2007
 31. 2008-2009
 32. 2010-2011
 33. 2012-2013
 34. 2014-2015
 35. 2016-2017
 36. 2018-2019
 37. 2020-2021
 38. 2022-2023
 39. 2024-2025
 40. 2026-2027
 41. 2028-2029
 42. 2030-2031
 43. 2032-2033
 44. 2034-2035
 45. 2036-2037
 46. 2038-2039
 47. 2040-2041
 48. 2042-2043
 49. 2044-2045
 50. 2046-2047
 51. 2048-2049
 52. 2050-2051
 53. 2052-2053
 54. 2054-2055
 55. 2056-2057
 56. 2058-2059
 57. 2060-2061
 58. 2062-2063
 59. 2064-2065
 60. 2066-2067
 61. 2068-2069
 62. 2070-2071
 63. 2072-2073
 64. 2074-2075
 65. 2076-2077
 66. 2078-2079
 67. 2080-2081
 68. 2082-2083
 69. 2084-2085
 70. 2086-2087
 71. 2088-2089
 72. 2090-2091
 73. 2092-2093
 74. 2094-2095
 75. 2096-2097
 76. 2098-2099
 77. 2100-2101
 78. 2102-2103
 79. 2104-2105
 80. 2106-2107
 81. 2108-2109
 82. 2110-2111
 83. 2112-2113
 84. 2114-2115
 85. 2116-2117
 86. 2118-2119
 87. 2120-2121
 88. 2122-2123
 89. 2124-2125
 90. 2126-2127
 91. 2128-2129
 92. 2130-2131
 93. 2132-2133
 94. 2134-2135
 95. 2136-2137
 96. 2138-2139
 97. 2140-2141
 98. 2142-2143
 99. 2144-2145
 100. 2146-2147
 101. 2148-2149
 102. 2150-2151
 103. 2152-2153
 104. 2154-2155
 105. 2156-2157
 106. 2158-2159
 107. 2160-2161
 108. 2162-2163
 109. 2164-2165
 110. 2166-2167
 111. 2168-2169
 112. 2170-2171
 113. 2172-2173
 114. 2174-2175
 115. 2176-2177
 116. 2178-2179
 117. 2180-2181
 118. 2182-2183
 119. 2184-2185
 120. 2186-2187
 121. 2188-2189
 122. 2190-2191
 123. 2192-2193
 124. 2194-2195
 125. 2196-2197
 126. 2198-2199
 127. 2200-2201
 128. 2202-2203
 129. 2204-2205
 130. 2206-2207
 131. 2208-2209
 132. 2210-2211
 133. 2212-2213
 134. 2214-2215
 135. 2216-2217
 136. 2218-2219
 137. 2220-2221
 138. 2222-2223
 139. 2224-2225
 140. 2226-2227
 141. 2228-2229
 142. 2230-2231
 143. 2232-2233
 144. 2234-2235
 145. 2236-2237
 146. 2238-2239
 147. 2240-2241
 148. 2242-2243
 149. 2244-2245
 150. 2246-2247
 151. 2248-2249
 152. 2250-2251
 153. 2252-2253
 154. 2254-2255
 155. 2256-2257
 156. 2258-2259
 157. 2260-2261
 158. 2262-2263
 159. 2264-2265
 160. 2266-2267
 161. 2268-2269
 162. 2270-2271
 163. 2272-2273
 164. 2274-2275
 165. 2276-2277
 166. 2278-2279
 167. 2280-2281
 168. 2282-2283
 169. 2284-2285
 170. 2286-2287
 171. 2288-2289
 172. 2290-2291
 173. 2292-2293
 174. 2294-2295
 175. 2296-2297
 176. 2298-2299
 177. 2300-2301
 178. 2302-2303
 179. 2304-2305
 180. 2306-2307
 181. 2308-2309
 182. 2310-2311
 183. 2312-2313
 184. 2314-2315
 185. 2316-2317
 186. 2318-2319
 187. 2320-2321
 188. 2322-2323
 189. 2324-2325
 190. 2326-2327
 191. 2328-2329
 192. 2330-2331
 193. 2332-2333
 194. 2334-2335
 195. 2336-2337
 196. 2338-2339
 197. 2340-2341
 198. 2342-2343
 199. 2344-2345
 200. 2346-2347
 201. 2348-2349
 202. 2350-2351
 203. 2352-2353
 204. 2354-2355
 205. 2356-2357
 206. 2358-2359
 207. 2360-2361
 208. 2362-2363
 209. 2364-2365
 210. 2366-2367
 211. 2368-2369
 212. 2370-2371
 213. 2372-2373
 214. 2374-2375
 215. 2376-2377
 216. 2378-2379
 217. 2380-2381
 218. 2382-2383
 219. 2384-2385
 220. 2386-2387
 221. 2388-2389

અને કલ્પાતીતમાં ઇંદ્રાદિ નથી, સર્વે સ્વતંત્ર છે. ૬

૭ પીતાન્નલેશ્યાઃ ।

પ્રથમની જે નિકાયોમા (ભુવનપતિ ને વ્યતરમા)
તેને સુધી ચાર (કૃષ્ણા, નીલ, કાપોત, તેજો) લેશ્યા હોય છે ૭

૮ કાયપ્રવીચારા આણેશાનાત્ ।

ઇશાન દેવલોક પર્યંતના દેવો કાયસેવી (શરીરવડે
મૈથુન ક્રિયા કરવાવાળા) છે.

૯ શેષાઃ સ્પર્શરૂપશબ્દમનઃપ્રવીચારા દ્વ્યો-
ર્દ્યોઃ ।

ખાકીના બળે કલ્પના દેવો અનુક્રમે સ્પર્શસેવી (સ્પ-
ર્શવડે વિષયસેવન કરવાવાળા), રૂપસેવી શબ્દસેવી અ-
મનસેવી છે ૯

૧૦ પરેઽપ્રવીચારાઃ ।

ખાકીના (ત્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનના) દેવો

૧ નવમા દશમાનો મળાને એક અને ૧૧-૧૨ના ન મળે
એક ઇંદ્ર દેવાધી તે ચારની જેમા મણતરી કરી છે આગળ ૬-
તે જેને દ્વિવચનથી એકલા લેશે (જુઓ મુન ૧૦)

અમુરકુમારનો વર્ણ કાળો અને તેના મુકુટને વિંચ ચૂડા-
 જેવું ચિન્હ છે, નાગકુમારનો વર્ણ કૃષ્ણ અને તેના મ-
 કમા સર્પવું ચિન્હ છે, વિદ્યુત્કુમારનો શુકલવર્ણ અને
 ૧૭૮ ચિન્હ છે, સુપર્ણકુમારનો વર્ણ શ્યામ અને ૪૩૮૮
 ચિન્હ છે, અગ્નિકુમારનો વર્ણ શુકલ અને ઘટવું ચિન્હ
 વાયુકુમારનો શુદ્ધવર્ણ અને અન્વિનું ચિન્હ છે, રતનિ-
 કુમારનો કૃષ્ણ વર્ણ અને વર્ધમાન (શરાવ સંપૂર્ણ) વું
 ચિન્હ છે, ઉદધિકુમારનો વર્ણ શ્યામ અને મકરવું ચિન્હ
 હીપકુમારનો વર્ણ શ્યામ અને સિંહવું ચિન્હ છે અને
 કુમારનો શ્યામવર્ણ અને હાથીવું ચિન્હ છે. જાધા વિ-
 વેષ આભૂષણ અને હાથીચાંચાળા હોય છે. ૧૧

૧૨ વ્યન્તરાઃ કિન્નરકિમ્પુરુષમહોરગગન્ધર્વ-
 ક્ષરાક્ષસભૃતપિશાચાઃ ।

૧ કિન્નર ૨ કિપુરુષ, ૩ મહોરગ, ૪ ગન્ધર્વ, ૫
 ૬ રાક્ષસ, ૭ ભૂત અને ૮ પિશાચ એ આઠ પ્રકારના
 છે તેઓના કુમે ૧૦-૧-૧૦ ૧૨-૧૩-૭-૮
 ૧૫ બેદો છે

સૂર્યમાં સમાસ કર્યો નથી અને ચંદ્ર કરતાં સૂર્ય ૫-
 યો લીધો છે તે ઉપરથી એ સૂચવાય છે કે-સૂર્યાદિના યથાક્રમે
 જ્યોતિષદેવો ઉચે રહેલા છે. એટલે

સમબૂતલા પૃથ્વીથી ૮૦૦ યોજને સૂર્ય, ત્યાંથી ૮૦
 યોજને ચંદ્ર, ત્યાંથી ૨૦ યોજને પ્રકીર્ણક તારા છે અહીં
 અને તારા અનિયમિત ગતિવાળા હોવાથી ચંદ્ર સૂર્યની ઉ-
 પર અને નીચે ચાલે છે. તે જ્યોતિષકના મુકુટોને વિષે
 મરતક અને મુકુટને ટાકે એવા તેજના ગાંડળ પોતપોતા-
 ના આકારવાળા રોય છે ૧૩

૧૪ મેત્સ્યદક્ષિણાનિવ્રજતયો નૃત્યોમે ।

મેત્સ્યર્પણને પ્રશ્ન । કરત વિવર ગતિ કરનારા
 જ્યોતિષક દેવે મનુષ્ય લોકમાં છે

મેત્સ્યર્પણથી અચાનક જે નાશ પીના પેશાબ ને
 માનસિક ને ને પ્રતિજ્ઞા કરત જે વિદેશી રાજા અને
 જીવિતાના ને રાજા, રાજાના રાજા ને રાજા
 ને રાજાના રાજા ને રાજાના રાજા ને રાજા
 ને રાજાના રાજા ને રાજાના રાજા ને રાજા
 ને રાજાના રાજા ને રાજાના રાજા ને રાજા

૧૨ ગતિમા આનંદ માનનારા દેવતાઓ તે વિમાનોને
 ડુંગર કરે છે. તે દેવો પૂર્વ દિશાએ સિંહને રૂપે, દક્ષિણે
 શીંતે રૂપે, પશ્ચિમે બળદને રૂપે અને ઉત્તરે ઘેડાને રૂપે
 રાખે છે. ૧૪

૧૫ તત્કૃતઃ કાલવિભાગઃ ।

તેઓએ કાળ (રાત્રી દિન વગેરે) વિભાગ કરેલ છે.
 આસંખ્યાત સમયે આત્મિકાસ ખ્યાત આવલિકાઉચ્છાસ નિ-
 વાસ તે સાતે સ્નોક તે સાતે લવ તે ૩૮૫ નાલિકા તે બે
 મુર્દૂની તે ૩૦ અહો રાત્ર તે ૧૫ પક્ષ તે બે માસ તે બે
 રતુ તે ત્રણ અયન તે બે વર્ષ તે પાચ યુગ [૪૦૦૦૦૦
 વર્ષ પૂર્વાગ) તે તેટલા શુષ્ક પૂર્વ આસંખ્યાતવર્ષે પલ્યોપ-
 મ, દશ કોડાકોડી પલ્યોપમે સાગરોપમ, ૪ કોડાકોડીસાગરે
 સુપન સુપમા ૩ સુપમા ૨ સુપમ દુષ્પમા ૪૨૦૦૦ વર્ષ
 ન્યૂત ૧ દુષ્પમ સુપમા ૨૧ હજાર દુષ્પમા ૨૧ હજાર દુ-
 પ્ષમ દુષ્પમા એ અવસર્પિણી. એનાથી ઉલટી ઉત્સર્પિણી
 કુરુમા ૧ લો હરિવર્ષ અને રમ્યકમા બીજો હિમવંત અને
 હીરણ્યવતમાં ત્રીજો અને અંતરર્દ્ધિષ અને મહાવિદેહુમા
 ત્રોધો આરો હોય તેમ જાણવું. ૧૫

સૌધર્મે, ઇશાન, સાનતકુમાર, મહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાને,
 'તક, મહાશુક અને સહસ્ત્રારને વિષે, આનંદ પ્રાણતને વિષે,
 આરણ્ય અચ્યુતને વિષે, નવ ઐવેયકને વિષે, વિજય, વૈજ-
 યન્ત, જયન્ત અને અપરાજિતને વિષે તથા સર્વાર્થસિદ્ધને
 વિષે વૈમાનિકદેવો હોય છે

સુધર્મા નામની ઇંદ્રની સભા જેમાં છે તે સૌધર્મ કલ્પ,
 ઇશાન ઇંદ્રનું નિવાસસ્થાન તે અશાનકલ્પ, એ રીતે ઇંદ્રના
 નિવાસપોગ્ય સાર્વક નામવાળા કલ્પો બાણવા. લોકરૂપ પુરૂ-
 પની ત્રીસ (૨૦૩) ને રધાને રહેલા અથવા શ્રીવાના આ-
 વારણમૂળ તે ઐવેયક બાણવા આણાદિમાં વધવાના વિષદેવ-
 ને લેઈ લેવા તે વિજય, વૈજયન્ત અને જયન્ત કેમ
 બાણવા વિષદેવનું પરાજય નહિ પામેલા તે અપરાજિ-
 ત પૂર્વે જાના અથવા જિજ્ઞાસુએ તે અર્થસિદ્ધિ

૨૬ સિધ્ધિપ્રમાણરૂપરૂપિણે અપારિણીતિ રા
 રા સિધ્ધિપ્રમાણરૂપિણે ।

સૌધર્મ, ઇશાન, સાનત્કુમાર, મહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લોક,
લોક, મહાશુક્ર અને સહસ્રારને વિષે, આનંદ પ્રાણુતને વિષે;
આરણ્ય અચ્યુતને વિષે, નવ ઐવેયકને વિષે, વિજય, વૈજ-
યન્ત, જયન્ત અને અપરાજિતને વિષે તથા સર્વાર્થસિદ્ધને
વિષે વૈમાનિકદેવો હોય છે

સુધર્મા નામની ઇંદ્રની સભા જેમા છે તે સૌધર્મ કલ્પ,
ઇશાન ઇંદ્રનું નિવાસસ્થાન તે ઐશાનકલ્પ, એ રીતે ઇંદ્રના
નિવાસયોગ્ય સાર્થક નામવાળા કલ્પો બાણુવા. લોકરૂપ પુરુ-
ષની ગ્રીવા (હાક) ને સ્થાને રહેલા અથવા ગ્રીવાના આ-
ભારણુભૂત તે ઐવેયક બાણુવા આળાદિમા થવાના વિઘ્નહેતુ-
ને જેણે જીત્યા તે વિજય, વૈજયન્ત અને જયન્ત દેવો
બાણુવા વિઘ્નહેતુવડે પરાજય નહિ પામેલા તે અપરાજિત
સંપૂર્ણ ઉત્થાના અર્થમા સિદ્ધ થયેલા તે સર્વાર્થસિદ્ધ ૨૦

૨૧ સ્થિતિપ્રભાવસુખગુતિલેશ્યાવિશુદ્ધીન્દ્રિયા
પાધિવિષયતોઽધિકાઃ ।

તેઓમા પૂર્વ પૂર્વના દેવતાની અપેક્ષાએ ઉપર ઉપ-
રના દેવતાઓ સ્થિતિ (આચુપ્ત), નિમ્નહ અનુમ્નહ ઉપર

ચાર અનુત્તર અને સર્વાર્થસિદ્ધને વિષે એક એક સાગરો-
પમ પધારે સ્થિતિ જાણવી.

એટલે પહેલાથી નવમા ઐવેયક સુધી ૨૩ થી ૩૧
સાગરોપમ, વિજ્યાદિ ચાર અનુત્તરની ત્રીશ સાગરોપમ
અને સર્વાર્થસિદ્ધની તેત્રીશ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિ
જાણવી. ૩૮

૩૯ અપરા પત્યોપમસાધિકં ચ ।

હવે સૌધર્માદિને વિષે જઘન્ય સ્થિતિ અનુક્રમે કહે
છે સૌધર્મને વિષે પત્યોપમ અને ઇશાનને વિષે અધિક
પત્યોપમ જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી ૩૯

૪૦ સાગરોપમે ।

સાનતકુમારની જઘન્ય સ્થિતિ બે સાગરોપમની
જાણવી ૪૦

૪૧ અધિકે ચ ।

માહેન્દ્રે બે સાગરોપમ અધિક જાણવી. ૪૧

૪૨ પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વાનન્તરા ।

પૂર્વ પૂર્વ કુટુમ્બની બે ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિ તે સાગરોપમ

વ્યંતરોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પદ્યોપમની છે. ૪૭

૪૮ જ્યોતિષ્કાણામધિકમ્ ।

જ્યોતિષ્ક દેવોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પદ્યોપમ લાખવર્ણ

અધિક છે. ૪૮

૪૯ ગ્રહાણામેકમ્ ।

ગ્રહોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક પદ્યોપમની છે. ૪૯

૫૦ નક્ષત્રાણામર્ધમ્ ।

નક્ષત્રોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અર્ધપદ્યોપમની છે ૫૦

૫૧ તારકાણાં ચતુર્ભાગઃ ।

તારાઓની પદ્યોપમનો ચોથો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે ૫૧

૫૨ જઘન્યા ત્વષ્ટભાગઃ ।

તારાઓની જઘન્ય સ્થિતિ પદ્યોપમનો આઠનો ભાગ છે. ૫૨

૫૩ ચતુર્ભાગઃ શેષાણામ્ ।

તારા શિવાય બાકીના જ્યોતિષ્કોની જઘન્ય સ્થિતિ પદ્યોપમનો ચોથો ભાગ બાકી. ૫૩

પુદ્ગલો રૂપી છે ૪

૫ આઽઽકાશાદેકદ્રવ્યાણિ ।

ધર્મસ્તિશાયથી માડીને આકાશ પર્યન્ત દ્રવ્યો એ

મેક છે ૫

૬ નિષ્ક્રિયાણિ ચ ।

એ પૂર્વોક્ત ત્રણ દ્રવ્યો નિષ્ક્રિય (ગમન દિયારહીત)

છે ૬

૭ અસંખ્યેયાઃ પ્રદેશા ધર્માધર્મયોઃ ।

ધર્માસ્તિશાય અને અધર્માસ્તિશાયના પ્રદેશો અસંખ્ય છે. ૭

૮ જીવસ્ય ચ ।

એક જીવના પ્રદેશ પણ અસંખ્યાના છે ૮

૯ આકાશસ્યાનન્તાઃ ।

લોકાલોકના આકાશના પ્રદેશો અનન્ત છે પણ ૯
આકાશના અસંખ્યેય પ્રદેશ છે. ૯

૧૦ સંખ્યેયાસંખ્યેયાશ્ચ પુદ્ગલનામ્ ।

દેશોમા અવગાહ લાજ્ય છે (લજનાવાળો છે). એટલે
 કે—એક પરમાણુ તો એક આકાશ પ્રદેશમાંજ રહે જે
 પરમાણુવાળો રકંધ એક પ્રદેશ અગર જે પ્રદેશમાં રહે ત્ય
 બુક (ત્રણ પરમાણુવાળો રકંધ) એક, બે, અગર ત્રણ
 પ્રદેશમાં રહે ચતુરણુક એક, બે, ત્રણ અગર ચાર પ્રદે-
 શમાં રહે એ પ્રમાણે ચતુરણુકથી માડી સંખ્યાતા અસ-
 ખ્યાતા પ્રદેશવાળા એકથી માડીને સંખ્યાતા અસંખ્ય ત
 પ્રદેશમાં અવગાહ કરે અને અનંત પ્રદેશવાળાનો અવગાહ
 પણ એકથી માડી અસંખ્ય ત પ્રદેશમાંજ હોય. ૧૪

૧૫ અસંખ્યેયભાગાદિષુ જીવાનામ્ ।

લોકાકાશના અસંખ્યાતમા લાગથી માડીને સંખ્યા
 કાકાશપ્રદેશમાં જીવોનો અવગાહ થાય છે સંસારી જીવો
 યોગવાળ છે અને સિદ્ધવાની અવગાહના છેલ્લા ભવના
 સારીરતા ત્રીજા ભાગે ન્યૂન હોય છે માટે એક પ્રદેશાદિમાં
 જીવોનો અવગાહ હોય નહિ ૧૫

૧૬ પ્રદેશસંહારવિસ્તર્ગામ્યાં પ્રદીપવત્ ।

દીપકના પ્રકાશની પેઠે જીવોના પ્રદેશો સંહાર તથા

આકાશનું પ્રયોજન સર્વ દ્રવ્યોને અવગાહ આપવાનું છે. ૧૮

૧૯ શરિરવાઙ્મનઃપ્રાણાપાનાઃ પુદ્ગલાનામ્ ।

શરીર, વચન, મન, પ્રાણ (ઉચ્છ્વાસ) અને અપાન [નિઃશ્વાસ] એ પુદ્ગલોનું પ્રયોજન હવને છે. ૧૯

૨૦ સુખદુઃખજીવિતમરણોપગ્રહાશ્ચ ।

સુખ, દુઃખ, જીવિત અને મરણના કારણપણે પણ પુદ્ગલોજન્માય છે.

ઇચ્છિત સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ અને શબ્દની પ્રાપ્તિ તે સુખનું કારણ, અનિષ્ટ સ્પર્શાદિની પ્રાપ્તિ તે દુઃખનું કારણ, વિધિપૂર્વક સ્નાન, આચ્છદન, વિલેપન તથા લોજનાદિ વડે આયુષ્યનું અનપવર્તન તે જીવિતનું કારણ અને વિષ શસ્ત્ર અગ્નિ વગેરે વડે આયુષ્યનું અપવર્તન તે મરણનું કારણ છે કર્મની સ્થિતિ અને દાયથી અનપવર્તની આયુષ્યવાળાને પણ પુદ્ગલોથી જીવિતને મરણ છે શરીરની સ્થિતિ વૃદ્ધિ, બલ, અને પ્રીતિને માટે કરાતે આહાર મર્વને ઉપકાર કરે છે ૨૦

વર્ષવાળો સો વર્ષવાળાની અપેક્ષાએ અપર તે કાળકુ-
પરાપરપણું. ૨૨

૨૨ સ્પર્શરસગન્ધવર્ણવન્તઃ પુદ્ગલાઃ ।

સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણવાળા પુદ્ગલો છે.

સ્પર્શ આઠ પ્રકારે છે-કર્કશ, સુવાળો, ભારે, હલકો,
ટાઢો, ઉનો, સ્નિગ્ધ અને હુળો. રસ પાચ પ્રકારે છે-કડવો,
તીજો, કષાયેલ, ખાટો અને મધુર. ગંધ બે પ્રકારે છે-સુ-
ગંધિ અથવા દુર્ગંધિ. વર્ણ પાચ પ્રકારે છે-કાળો, લીલો, રાતો,
પીળો અને શ્વેત ૨૩

૨૪ શબ્દવન્ધસૌખ્યસ્થૌત્યસંસ્થાનભેદતમદ્ધા-
યાતપોચોતવન્તશ્ચ ।

શબ્દ, ગંધ, સૂક્ષ્મતા, સ્થૂલતા, સંસ્થાન, ભેદ (લ-
ગ્ધવા), અધકાર, છાયા. આતપ [તડકો] અને ઉદો-
તવાળા પુદ્ગલો છે.

શબ્દ છ પ્રકારે છે-તત [વીણાદિનો], વિતત (સ-
દગાદિનો), ધન (કાસી-કરતાલાદિનો), દુષિર (વાસંતી-
વગેરેનો), ધર્ષ (ધર્ષણ ધવાળી ઉત્પન્ન થયેલ) અને ૬.૫

૨૬ સંઘાતભેદેભ્ય ઉત્પચન્તે ।

સંઘાત (એકત્ર થવું), ભેદ (ભાગ પાડવા) અને
 ૧ ધાત ભેદ એ ત્રણ કારણ વડે કરીને રક ધે ઉત્પન્ન
 ૧૧૫ છે ૨૬

૨૭ ભેદાદણુઃ ।

ભેદવડે આણુ ઉત્પન્ન થાય છે ૨૭

૨૮ ભેદસંઘાતાભ્યાં ચાક્ષુષાઃ ।

ચક્ષુવડે દેખી શકાય એવા રક ધે ભેદ અને સંઘાત
 વડે કરીને થાય છે. ૨૮

ધર્માસ્તિકાયાદિ પદાર્થો છે એમ શી રીતે જણાય ?

લક્ષણથી. માટે સત્ત્વ લક્ષણ કહે છે.

૨૯ ઉત્પાદવ્યયઘૌવ્યયુક્તં સત્ ।

ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ), વ્યય નાશ અને ઈ
 (સ્થિરતા) વડે યુક્ત તે સત (હતુ-વર્તમાન) નામનું

આ સ સારમ દરેક પદાર્થ ઉત્પાદ વ્યય અને નાશ
 તિવડે યુક્ત છે. આત્મદ્રવ્યમા ગુણ તત્ત્વો વગેરે સત્

જ્ઞાનનો વિષય થઈ શકે નહિ, તેને વસ્તુનો સ્વભાવ
 માનવામાં આવે તો વસ્તુ અનિચ માન્યાવિના અવસ્થાના
 રૂની ઉત્પત્તિજ ન થઈ શકે, તેથી એકાન્ત નિત્યતાનો અ
 ભાવ થાય આ પ્રમાણે એકજ પદાર્થમાં ઉત્પાદ, વ્યય, પ્ર
 વ્ય એ ત્રણે અંગોને ન સ્વીકારવામાં આવે તો મનુષ્ય
 તે દેવાદિ રૂપે ન થાય તેમ ન થાય તો યમ નિયમાદિ
 પાલન કરવું તે નિરર્થક થાય. એમ થવાથી યમાદિ ન
 નાર આગમવચન વચનમાત્રજ થાય આ સર્વ ઉત્પા
 વ્યય વ્યવહારથી બતાવેલ છે નિઃશયથી તો હંમેશા
 દર્શી હરેક ક્ષણે ઉત્પાદાદિ શુદ્ધ છે તેમ માનવાથી
 ભેદની રિદ્ધિ થાય છે હાલે ક—હરેક વ્યક્તિમાં
 ક્ષણે બિન્નલિન્નપણ રોય છે તેની નમ્યાદિ અનિત્યતા
 ને જાણીને મોહના હેતુ તો છે રિત્તિ નમ્યા
 પદાર્થો છે, સમ્યક્તાદિ અવસ્થાના ને સ્વરૂપ
 દર્શિત થવનના ક્ષણે ને સ્વરૂપ ને
 નિરુદ્ધિ વસ્તુને ન મળે તો ને ને ને
 રિત્તિ પાત્ર ને ને ને ને ને ને

૨૪ ગુણસામ્યે સદૃશાનામ્ ।

શુભ્રની સમાનતા હોને છતે પણ સદૃશ (એક જાતના) પુદ્ગલોનો બંધ થતો નથી એટલે સમાન શુભ્રવાળા સ્નિગ્ધ પુદ્ગલોનો સ્નિગ્ધ પુદ્ગલ સાથે અને રૂક્ષ પુદ્ગલ સાથે બંધ થતો નથી

૨૫ દ્વ્યધિકાદિગુણાનાં તુ ।

દ્વિગુણ આદિ અધિક શુભ્રવાળા એક જાતના પુદ્ગલોનો બંધ થાય છે. ૩૫

૨૬ વન્ધે સમાધિકૌ પારિણામિકૌ ।

બંધ થયે છતે સમાન શુભ્રવાળાનો સમાન શુભ્ર પરિણામ અને હીન શુભ્રને અધિક શુભ્ર જેા પરિણામ નામ થાય છે. ૩૬

૨૭ ગુણપર્યાયવદ્ દ્રવ્યમ્ ।

શુભ્ર અને પર્યાયવાળું દ્રવ્ય છે. એટલે શુભ્ર અને પર્યાય જેને હોય તે દ્રવ્ય. ૩૭

૩૮ કાલચેત્યેકે ।

કોઈક આચાર્ય કાળને પણ દ્રવ્ય રહે છે ૩૮

જીવને વિષે પણ યોગ અને ઉપયોગના પરિણામ
પ્રાપ્તિવાળા છે.

॥ અથ षष्ठોऽध्याયः ॥

૧ કાયવાદ્ધનઃકર્મ યોગઃ !

કાયસ બળી વચનસ બળી અને મનસ બળી જે દરેક
ક્રિયા-પ્રવર્તન-અપાર તે યોગ કહેવાય છે.

તે દરેક શુભ અને અશુભ એમ બે પ્રકાર છે એ
શુભયોગ આ પ્રમાણે બતાવે—હિસા, ચારી, અને મેઢા
વગેરે ગણિક, નિદા, જૂઠું બોલવું, દોર વચન અને ર
વગેરે વાચિક અને કોઈના ધન હરણની ઇચ્છા માનવની
ઇચ્છા, ઇર્ષ્યા, અસૂયા (ગુણમા દોષાદોષણ) વગેરે ન
નમિક આથી વિપરીત તે શુભયોગ બતાવે. ૬

૨ સ આત્મવઃ ।

પૂર્વોક્ત યોગ એ આત્મવ [કર્મ આત્મવ.પુ ર ન્ણ]

૩ શુભઃ પુણ્યસ્ય ।

એ પૂર્વોક્ત (સામ્પ્રદાયિક) આશ્રવના લેદો અપ્રત્યક્ષ, ઇન્દ્રિય અને ક્રિયા છે, તેના અનુક્રમે પાચ, ચાર, ત્રણ અને પચીસ સંખ્યાવાળા લેદો છે.

વચન વ્યાપર અને દર્શન, દ્રોહ, અભિમાન વગેરે મનોવ્યાપાર રૂપ ક્રિયા તે પ્રયોગક્રિયા ૪ ઇન્દ્રિયોની ક્રિયા અથવા આઠ પ્રકારના કર્મ પુદ્ગલોનું ચલણ તે સમાધાન ક્રિયા ૫ ગમનાગમન રૂપ ક્રિયા તે ઇન્દ્રિય ક્રિયા, આ ક્રિયાથી કેળવીને માત્ર યોગને લીધે એક સમયનો બંધ થાય છે ૬ કાયાનો દુષ્ટ વ્યાપાર તે કાયક્રિયા ૭ પરને ઉપધાન કરે તેવા ગદ્ય પાશ, ધટ્ટી વગેરે અધિકરણ એ વગેરે વટે જીવોનું હનન કરવું તે અધિકરણક્રિયા ૮ પ્રકૃષ્ઠ દોષ તે પ્રદોષ-કેલ ધાદિ, તેવડે જીવ અથવા અજીવ ઉપર દોષ કરવો તે પ્રદોષ ક્રિયા. ૯ પોતાના કે પાંચા હાથે પોતાને અથવા પાંચે પીડા કરવી તે પરિનાષન ક્રિયા ૧૦ પોતાના કે પાંચા જીવને હણવો હણાવવો તે પ્રાણ્યાનિપાત ક્રિયા ૧૧ રાગાદિ કૌતુકવડે અશ્વાદિ જીવો તે દર્શન ક્રિયા ૧૨ રાગાદિનાવશે સ્ત્રીઆદિના અંગનો સ્પર્શ કરવો તે સ્પર્શન ક્રિયા ૧૩ જીવ, અજીવ આશ્રયી જે કર્મબંધ તે પ્રત્યય મિત્ર અથવા કર્મબંધના કાળજીબૂત અધિકરણ આજીવ ક્રિયા તે પ્રત્યય ક્રિયા ૧૪ પોતાના ભાઈ, પુત્ર, સિંધ્ય, મધ વગેરેની સર્વ દિદ્ધા

સમ્યક્ત્વ, ૨ મિથ્યાત્વ, ૩ પ્રયોગ, ૪ સમાદાન, ૫ ધર્મ-
પથ ૬ કાય, ૭ અધિકરણ, ૮ પ્રદોષ, ૯ પરિતાપન, ૧૦
પ્રાણાનિપાત, ૧૧ દર્શન (દષ્ટિ), ૧૨ સ્પર્શન, ૧૩ પ્રત્યય,
૧૪ સમતાનુપાત, ૧૫ અનાલોગ ૧૬ સ્વહસ્ત, ૧૭ નિ-
સર્ગ (નૈશસ્ત્ર), ૧૮ વિદારણ, ૧૯ આનયન, ૨૦ અનવ-
કાક્ષ, ૨૧ આરભ. ૨૨ પરિશ્રુ, ૨૩ માયા, ૨૪ મિથ્યા-
ત્વદર્શન, અને ૨૫ અપ્રત્યાખ્યાન (આ પચીશ ક્રિયા ન-
વતત્ત્વમા વર્ણવેલ ૨૫ ક્રિયાના જેવા લાવવાળી છે નવત-
ત્ત્વમા આપેલ પ્રેમ અને દ્વેષ એ બે ક્રિયા આમા આપી
નથી તેના બદલે સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ એ બે ક્રિયા
આપી છે) ૬

ધાર્મિકો તાગ નહિ કર્યો તે અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા નવતત્ત્વોદિ પ્રક-
રણાનિ વિષે સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ એ બે ક્રિયાને રચને પ્રેમ
પ્રત્યય (મયા અને લોભના હૃદયે પરને પ્રેમ ઉપજાવવો) અને
દ્વેષ પ્રત્યય (દોષ અને માનના હૃદયે પરને દ્વેષ ઉપજાવવો) એ બે
ક્રિયા છે અને બાકીની બધી સરખી છે સરાગી જીવ સ્વામી તેવા-
થી તેની મુખ્યતા લઈને સમ્યક્ત્વને બદલે પ્રેમ પ્રત્યય અને કદામહી
વગેરે મિથ્યાદષ્ટિ આગી હોવાથી મિથ્યાત્વને બદલે દ્વેષપ્રત્યય ક્રિયા
ત્યા વર્ણવેલ છે એમ સમજવું.

પહેલું અર્થાત્ જીવાધિકરણ સંરંભ, સમારંભ અને આરંભ એ ત્રણ લેદ છે વળી તે દરેકના મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગવડે કરીને અકેકના ત્રણ ત્રણ લેદ થાય છે. એટલે નવ લેદ થયા. વળી તે દરેકના કરવુ, કરાવવું, અને અનુમોદવું એ ત્રણ કરણવડે કરીને ત્રણ ત્રણ લેદ થાય છે એટલે ૨૭ લેદ થયા. વળી તે દરેકના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાયવડે કરીને ચાર ચાર લેદ થાય છે એટલે કુલ ૧૦૮ લેદ થયા.

તે આ પ્રમાણે-ક્રોધકૃત વચન સંરંભ, માનકૃત વચન સંરંભ, માયાકૃત વચન સંરંભ અને લોભકૃત વચન સંરંભ એ ચાર અને કારિત તથા અનુમતના ચાર ચાર મળીને બાર લેદ વચન સંરંભના થયા. તેવીજ રીતે કાયા અને મન સંરંભના બાર બાર લેદ લેતા છત્રીશ લેદ સંરંભના થયા. આરંભ અને સમારંભના ત્રણ એ રીતે છત્રીશ છત્રીશ ગણતા ૧૦૮ લેદ થાય. ૯

૧૦ નિર્વર્તનાનિર્દેષસંયોગાનિસર્ગા દ્વિચતુર્થિ-

પહેલું અર્થાત્ જીવાધિકરણ સંરંભ, સમારંભ અને આરંભ એ ત્રણ લેદ છે વળી તે દરેકના મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગવડે કરીને અકેકના ત્રણ ત્રણ લેદ થાય છે. એટલે નવ લેદ થયા. વળી તે દરેકના કરણ, કરાવણ, અને અનુભોદણ એ ત્રણ કરણવડે કરીને ત્રણ ત્રણ લેદ થાય છે એટલે ૨૭ લેદ થયા. વળી તે દરેકના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાયવડે કરીને ચાર ચાર લેદ થાય છે એટલે કુલ ૧૦૮ લેદ થયા.

તે આ પ્રમાણે-ક્રોધકૃત વચન સંરંભ, માનકૃત વચન સંરંભ, માયાકૃત વચન સંરંભ અને લોભકૃત વચન સંરંભ એ ચાર અને કારિત તથા અનુમતના ચાર ચાર મળીને બાર લેદ વચન સંરંભના થયા. તેવીજ રીતે કાયા અને મન સંરંભના બાર બાર લેદ લેતા છત્રીશ લેદ સંરંભના થયા. આરંભ અને સમારંભના પણ એ રીતે છત્રીશ છત્રીશ ગણતા ૧૦૮ લેદ થાય. ૯

૧૦ નિર્વર્તનનિર્દેશસંયોગનિર્ગા દિવતુર્દિ-

૧૨ દુઃસ્વશોકતાપાક્રન્દનવધપરિદેવનાન્યાત્મ-
પરોભયસ્થાન્યસદ્દેવસ્ય ।

દુઃખ, શોક, પશ્ચાતાપ, રૂદન, વધ, અને પરિદેવન
હૃદયક્રાંતિ રૂદન, જેનાથી નિર્દયને પણ દયા ઉત્પન્ન થાય],
પોતાને કરવા, પરને ઉત્પન્ન કરવા, અથવા બંનેમાં
ઉત્પન્ન કરવા, એ અશાતાવેદનિયના આશ્રવ છે. ૧૨

૧૩ શ્રુતવ્રત્યનુકમ્પા દાનં સરાગસંયમાદિ યો-
ગઃ ક્ષાન્તિઃ શૌચમિતિ સદ્દેવસ્ય ।

પ્રાણીમાત્રની દયા અભુવતવાળા અને મહાવ્રતધારી-
ઓની વિશેષ અનુકંપા (દયા), દાન, સરાગસંયમ (શ-
ાવાળું ચાન્ત્રિ), દેશવિરતિ ચારિત્ર, બાલદંડનિવૃત્તિથી
વૃત્તિરૂપ યોગ, ક્ષમા અને શૌચ એ પ્રકારે શાતાવેદની-
ના આશ્રવો છે. ૧૩

૧૪ કેવલિશ્રુતસહ્જધર્મદેવાવર્ણવાદો દર્શનમો-
હસ્ય ।

દેવળી ભગવાન, શ્રુત, સંધ, ધર્મ, અને [ચાર પ્ર-

દુશીલપણ' એ સર્વ (પૂર્વોક્ત ત્રણ) આયુધ્યનો આ-

ઉ ૧૯

સરાગસંયમસંયમાસંયમાકામનિર્જરાચાલ-
તપાંસિદૈવસ્ય ।

સરાગસંયમ, સંયમાસંયમ (દેશવિરતિપણ), અદા-

ર્શના અને જાલનપ [અજ્ઞાનતપ] એ દેવાગુના આ

ઉ ૨૦

યોગવપ્રાપ્તા વિમંવાદનં ચાશુભરય નામ્ ।

મન, વચન, કાયયોગની વહતા દુષ્ટિતા તપા

વાદન (અન્યથા પ્રફુલ્લ, સિન્તનદ્રિયા વગેરે) એ

નામકર્મના આશ્રય છે ૨૧

વિપરીત શુભરય ।

ઉપર દેખાથી વિપરીત એટલે મન, વચન, કાય પે-

સરળતા અને યથાયોગ્ય પ્રફુલ્લ એ જ્ઞાન નામકર્મ

આશ્રય છે ૨૨

દર્શનવિશુદ્ધિર્ધિનમસંપદ્મતા શીતલતેજ-

નાતિચારોઽર્ધીષણજ્ઞાનોપયોગતત્ત્વેર્ગૌ જ્ઞાતિ

અછાદન અને પોતાના અછતા ગુણનું પ્રગટ કરવું, એ નીચ
ગોત્રના આશ્રવ છે. ૨૪

૨૫ તદ્વિપર્યયો નીચૈર્ઘ્યનુત્સેકૌ ચૌત્તરસ્ય ।

ઉપર કહ્યાથી વિપરીત એટલે આત્મનિદા, પર પ્ર-
શંસા, પોતાના છતા ગુણનું આઅછાદન અને પરના અછ-
તા ગુણનું પ્રગટ કરવું, નમ્ર વૃત્તિનું પ્રવર્તન અને ઠેાઠ-
ની સાથે ગર્વ તદ્વિ ક-વો, એ ઉચ્ચ ગોત્રના આશ્રવ છે. ૨૫

૨૬ વિઘ્નકરણમન્તરાયસ્ય ।

વિઘ્ન કરવું એ અતસય કર્મનો આશ્રવ છે.

એ પ્રકારે આઠ પ્રકારના સાપરાયિકના બુદા બુદા
આશ્રવો બાણવા. ૨૬

॥ અથ સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥

૧ હિંસાઽનૃતસ્તૈયાબ્રહ્મપરિગ્રહેભ્યો વિરતિર્વ્ર-
તમ્ ।

૧ અકર્ણ નિવૃત્તિ ઉચ્ચ નિર્વૃત્ત અને મન એ પદ્યો છે

અછાદન અને પોતાના અછતા ગુણનું પ્રગટ કરવું, એ નીચ
ગોત્રના આશ્રવ છે. ૨૪

૨૫ તદ્વિપર્યયો નીચૈર્વૃત્ત્યનુત્સેકૌ ચોત્તરસ્ય ।

ઉપર કહ્યાથી વિપરીત એટલે આત્મનિદા, પર પ્ર-
શંસા, પોતાના છતા ગુણનું આઅછાદન અને પરના અછ-
તા ગુણનું પ્રગટ કરવું, નમ્ર વૃત્તિનું પ્રવર્તન અને ક્રોધ-
ની સાથે ગર્વ નહિ કરવો, એ ઉચ્ચ ગોત્રના આશ્રવ છે. ૨૫

૨૬ વિઘ્નકરણમન્તરાયસ્ય ।

વિઘ્ન કરવું એ અતરાય કર્મનો આશ્રવ છે

એ પ્રકારે આઠ પ્રકારના સાપરાયિકના બુદ્ધા બુદ્ધા
આશ્રવો જાણવા. ૨૬

॥ અથ સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥

૧ હિંસાઽનૃતસ્તૈયાબ્રહ્મપરિગ્રહેભ્યો વિરતિર્વ્ર-
તમ્ ।

૧ અકર્ષુ નિષ્તિ ઉપરનું વિરતિ અને મન એ પદ્યો છે

૨ વારંવાર અવગ્રહ ગ્રહણયાચન, ૩ આટલુ સ્થાન આ માટે
એમ અવગ્રહ યાચન, ૪ સાધાર્મિક પાસેથી ગ્રહણ તથા
યાચન અને ૫ ગુરૂની અનુજ્ઞા લઇને પાન અને ભોજન
કરવું, એ પાત્ર અસ્તેય વ્રતની; ૧ સ્ત્રી, પશુ, પંક્ત
તપુ સક વાળા સ્થાને નહિ સેવવું, ૨ રાગચુક્ત સ્ત્રીકથા
ન કરવી, ૩ સ્ત્રીઓના અગોપાગ ભેવા નહિ, ૪ પૂર્વે ક-
રેલા વિષયભોગ સભારવા નહિ અને ૫ કામ ઉત્પન્ન
કરે તેવા ભોજન વાપરવા નહિ, એ પાત્ર પ્રહાય્યવ્રતની
અને અક્રિયન વ્રતની સ્થિરતા માટે પાત્રે ઇદ્રિયોના મ-
નોશ વિષય ઉપર રાગ-આસક્તિ કરવી નહિ અને અનિષ્ટ
વિષય ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ એ પાત્ર ભાવના જાળવી. ૩

૪ હિંસાદિષ્વિહામુત્ર ત્રાપાયાવચ્ચદર્શનમ્ ।

હિંસાદિને વિષે આ લોક અને પરલોકના અપાય-
દર્શન (ત્રેયોર્થના નાશની દૃષ્ટિ) અને અવધદર્શન (નિંદ-
નીયપણની દૃષ્ટિ) ભાવવા અર્થાત્—હિંસાદિકથી આલોક
અને પરલોકનેવિષે પેતાના ત્રેયનો નાશ થાય છે અને
પોતે નિંદાય છે એ વાત યદ્યપિ રાખવી. મતલબ કે

સર્વ દ્રવ્યોનું અનાદિ છે આદિ પરિણામે પ્રકટન, અંતર્ભાવ, સ્થિતિ અન્યત્વ, પરસ્પર અનુગ્રહ અને વિનાશ લાવવા તે જગત સ્વભાવ. આ કાયા અનિત્ય, દુ ખના હે-તુભૂત, અસાર અને અશુચિમય છે એમ લાવવું તે કા-યસ્વભાવ. સંસારભીરૂતા, આરભ પરિગ્રહને વિષે દોષ જોવાથી અરતિ, ધર્મ અને ધર્મીમા બહુમાન, ધર્મશ્રવણ અને સાધર્મિકતા દર્શનને વિષે મનની પ્રસન્નતા અતે ઉત્ત-રોત્તર ગુણની પ્રાપ્તિની શ્રદ્ધા તે સ્વ વેગ. શરીર, ભોગ અને સંસારની ઉદ્વિગ્નતા (ગ્લાની) વાળાને ઉપશાત થયેલ પુરૂષની ખાહ્ય અને અભ્યંતર ઉપાધિને વિષે અનાસક્તિ તે વૈરાગ્ય ૭

૮ પ્રમત્તયોગાત્પ્રાણવ્યપરોપણં હિંસા ।

પ્રમત્ત યોગ (મદ્ય, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિ કથાના વ્યાપાર) વડે કરીને પ્રાણનો નાશ કરવો તે હિંસા ૮

૧ હિંસા મારણ પ્રાણવધ દેહાતર સંક્રામણ અને પ્રાણવ્ય-પરોપણ એ પચાસો છે.

૧૨ મૂર્છા પરિગ્રહઃ ।

સચેતન કે અચેતન જાણ કે આતરમાં મૂર્છા ધાય તે પરિગ્રહ છે. ૧૨

૧૩ નિઃશલ્યો વ્રતી ।

શલ્ય (માયા, નિયાણું અને મિથ્યાત્વ) રહિત હોય તે વ્રતિ કહેવાય છે. ૧૩

૧૪ અગાર્યનગારશ્ચ ।

પૂર્વોક્ત વ્રતી અગારી (ગૃહિ) અને અણુગારી (સાધુ) જોળે લેદે હોય છે. ૧૪

૧૫ અણુવ્રતોઽગારી ।

અણુવ્રતવાળો અગારી વ્રતિ છે. ૧૫

૧૬ દિગ્દેશાનર્થદણ્ડવિરતિસામાયિકપૌષ્ઠો-
પવાસોપભોગપરિભોગાતિથિસંવિભાગવ્ર-
તસંપન્નશ્ચ ।

૧ જન્મ પ્રાર્થના કામ અભિનાય ક્ષાંતિ ગામ્ધ અને નૃપતિ
એ પર્વોય છે

અર્થિત દ્રવ્યવડે તૈયાર કરેલ કલ્પનીય આહારાદિ પદાર્થો
શ, કાગ, સત્કાર અને શ્રદ્ધાયોગે અત્યંત અનુગ્રહપુદ્ધિ-
એ સંયમી પુરુષોને આપવા તે અતિથિસંવિભાગપ્રત્ય ૧૯

૧૭ મારણાન્તિકીં સંલેખનાં જોષિતા ।

વળી તે પ્રતિ મારણાન્તિક સંલેખનાનો સેવનાર હોયો!
જોઈએ.

કાગ, સઘયણ, દુર્ગંગતા અને ઉપસર્ગ દોષધરી ધ-
ર્માનુષ્ઠાની પરિહાણિ બાણીને ઊગ્રોદરી આદિ તપવડે આ-
ત્માને નિયમમા લાવી ઉત્તમપ્રત્યક્ષ પદ્મ હોય તે ચારે પ્રકાર
રના આહારનો ત્યાગ કરી જીવન પર્યંત ભાવના અને અ-
નુપ્રેક્ષામા તત્પર રહી, સ્મરણ અને સમાધીમા બહુધ-
પન્નયણ થઈ, મરણ સમયની સંલેખના (અનશન)ને સે-
વનાર મોક્ષમાર્ગનો આરાવડ થાય છે ૧૭

૧૮ શક્ષાકાઢ્ક્ષાદિચિકિત્સાઽન્યદૃષ્ટિપ્રશંસા-
સંસ્તવાઃ સમ્યગ્દૃષ્ટેરતિચારાઃ ।

શકા [સિદ્ધાંતની વાતોમા શકા], આકાક્ષા (પદે
મતની ઇચ્છા, આલોક પરલોકના વિષયની ઇચ્છા), રિચિ-

અને અન્નપાન નિરોધ (ખાવાપીવાનો વિછોડ પાડવો);
એ પાત્ર અહિંસાવ્રતના અતિચાર છે ૨૦

૨૧ મિથ્યોપદેશરહસ્યાભ્યાસ્યાનકૂટલેલક્રિ-
યાન્યાસાપહારસાકારમન્ત્રભેદાઃ ।

મિથ્યા ઉપદેશ (બુઠી સલાહ), રહસ્યાભ્યાસ્યાન
(સ્ત્રી પુરુષના ગુપ્ત ભેદ પ્રગટ કરવા), કૂટલેખ ક્રિયા (ખોટા
હસ્તાવેજ કરવા), ન્યાસાપહાર (થાપણ ઓળવવી) અને
સાકારમન્ત્રભેદ (ચાડી કરવી, ગુપ્તવાત કહી દેવી); એ
ખીન વ્રતના અતિચાર છે ૨૧

૨૨ સ્તેનપ્રયોગતદાહુતાદાનવિરુદ્ધરાજ્યાતિક્ર-
મહિનાધિકમાનાન્માનપ્રતિરૂપકવ્યવહારાઃ ।

સ્તેનપ્રયોગ [ચોરને સહાય આપી તેના કામને ઉત્તે-
જન આપવું], તદાહુતાદાન [તેની લાવેલ વસ્તુ થોડા મૂલ્યે
ખરીદ કરવી], વિરુદ્ધ રાજ્યાતિક્રમ [રાજ્ય વિરુદ્ધ કાર્ય
કરવું-રાજ્યને નિષિદ્ધ કરેલા દેશમાં ગમન કરવું], હિ-
નાધિક માનોન્માન (તોલ માપમાં ઓછું વસ્તુ આપવું
લેવું વ્યાજ લેવું) અને પ્રતિરૂપકવ્યવહાર [સારી ખોટી

૨૫ ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्व्यतिक्रमक्षेत्रवृद्धिविस्मृत्य-
न्तर्धानानि ।

ઉર્ધ્વ દિગ્ વ્યતિક્રમ (નિયમ ઉપરાંત આગળ જવું),
તિર્યગ્ દિગ્ વ્યનિક્રમ, અધો દિગ્ વ્યતિક્રમ, ક્ષેત્રવૃદ્ધિ
[એક જાણુ ઘટાડી બીજી જાણુ વધારવું] અને વિસ્મૃત્ય
તર્ધાન [યાદદાસ્તનું વિસ્મરણ થવાથી નિયમ ઉપરાંતની
દિશામાં ગમન કરવું], એ પાંચ દિગ્ પ્રતના અતિચાર છે. ૨૫

૨૬ आनयनप्रेष्यप्रयोगशब्दरूपानुपातपुद्गलक्षे-
पाः ।

આનયન પ્રયોગ (નિયમિત લૂમિથકી જાહેરથી ઇ-
ચ્છિત વસ્તુ મંગાવવી,) પ્રેષ્યપ્રયોગ (મોકલવી), શબ્દા-
નુપાત (શબ્દ કરી જોલાવવો), રૂપાનુપાત (પોતાનું રૂપ
દેખાડી જોલાવવો) અને પુદ્ગલ પ્રક્ષેપ (માટી પથ્થર વ-
ગેરે પુદ્ગલ ફેંકીને જોલાવવો), એ પ્રકારે દેશાવકાશિક
પ્રતના પાંચ અતિચાર જાણવા. ૨૬

૨૭ कन्दर्पकौकुच्यमौखर्यासमीक्ष्याधिकरणोप-
भोगाधिकत्वानि ।

સેવી મૂકવી, અપ્રત્યવેક્ષિત અપ્રમાર્ગિતભૂમિમા સધારે
કરવે, પ્રતને વિષે અનાદર કરવે અને સ્મૃત્યનુપસ્થાપન
(ભૂલી ન પુ). એ પાપધોષવાર પ્રતના પાત્ર અતિચાર છે ૨૯

૨૦ સચિત્તસંવદ્ધસંમિશ્રામિષવદુષ્પક્ષાદારાઃ ।

સચિત્ત આહાર, સચિત્ત વસ્તુના સળધવાળો અ-
હાર, સચિત્ત વસ્તુથી મિશ્રિત આહાર, તુષ્ણાહાર, કાચો-
પાકો સચિત્ત આહાર, એ પાત્ર ઉપલોગપરિલોગ વિરમણ
પ્રતના અતિચાર છે ૩૦

૨૧ સચિત્તનિક્ષેપપિધાનપરવ્યપદંશમાત્સર્ય-
કાલાતિક્રમાઃ ।

સચિત્તનિક્ષેપ (પ્રાસુક આહારાદિ સચિત્ત વસ્તુ ઉપર-
મૂકવા), સચિત્તપિધાન (પ્રાસુક આહારાદિને સચિત્ત વસ્તુ-
વડે ઢાકી દેવા), પરવ્યપદેશ કરવો (ન આપવા માટે
પોતાની વસ્તુ પરની છે એમ કહે) માત્સર્ય (અભિમાન
લાવી દાન દેવું) અને કાલાતિક્રમ લોકનકળ વિત્યાણાદ
નિમત્રણ કરવું), એ પાત્ર અતિચાર અતિધિર વિરોગ
પ્રતના છે. ૩૧

॥ અથ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥

૧ મિથ્યાદર્શનાવિરતિપ્રમાદકષાયયોગા વ-
ન્ધહેતવઃ ।

મિથ્યાદર્શન, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ એ
કર્મજ ધના હેતુઓ છે.

સમ્યગ્ દર્શનથી વિપરીત તે મિથ્યાદર્શન તે અભિ-
ગૃહીત (જાણ્યા છતા હું કદાચકુવડે પોતાના મતવ્યને
વળગી રહે તે, ૩૬૩ પાખડીના મત) અને અનભિગૃહી-
ત-એમ બે પ્રકારે મિથ્યાત્વ છે વિરતિથી વિપરીત તે
અવિરતિ. યાદદાસ્તનું અનવસ્થાન, અથવા મોક્ષના અનુષ્ઠા-
નમાં અનાદર અને મન વચન કાયાના યોગનું દુષ્પ્રવિધાન
તે પ્રમાદ એ મિથ્યાદર્શનાદિ બધ હેતુઓમાના પ્રથમના
છને પાછળના નિશ્ચયે હોય અને પાછળના છતે પ્રથમનાની
લજના (અનિયમ) જાણવી ૧

૨ સકષાયત્વાજ્જીવઃ કર્મણો યોગ્યાન્પુદ્ગલા-
નાદત્તે ।

૭ મત્યાદીનામ્ ।

મતિજ્ઞાન આદિ પાત્ર જ્ઞાન હોવાથી તેના આવરણ
પણ મતિજ્ઞાનાવરણીય વગેરે પાત્ર ભેદ છે. ૭

૮ ચક્ષુરચક્ષુરવધિકેવલાનાં નિદ્રાનિદ્રાનિદ્રા-
પ્રચલાપ્રચલાપ્રચલાસ્ત્યાનગૃહ્ણિવેદનીયા-
નિ ચ ।

ચક્ષુર્દર્શનાવરણ, અચક્ષુર્દર્શનાવરણ, અવધિર્દર્શનાવરણ,
કેવળદર્શનાવરણ *નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલાપ્રચલા
અને સ્ત્યાનગૃહ્ણિવેદનીય એ નવ દર્શનાવરણના ભેદ છે ૮

* જેના ઉદયથી નિદ્રાવરથામાંથી સુષ્પે દરીને પ્રતિબેધ
(ભગવત્) થાય તે નિદ્રા, જેના ઉદયથી નિદ્રાવરથામાંથી દુઃષ્પે દરીને
ભગવત્ અવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય તે નિદ્રાનિદ્રા, જેના ઉદયથી ઉદા
અને બેઠા થકા નિદ્રા આવે તે પ્રચલા, જેના ઉદયથી ચાપના
ચાલતા પણ નિદ્રા આવે તે પ્રચલાપ્રચલા અને જેના ઉદયથી
દિવસે ચિંતવેલું કાર્ય રાત્રીએ નિદ્રાવરથામાં ભગવતિતી પેદે દરે તે
સ્ત્યાનગૃહ્ણિ (થીણુદ્ધિ), આ નિદ્રા વખતે વજ્રઅપભનારાંય તથા
ચલુવાગાને વાસુદેવના બળ દગ્ધા અર્ધે બળ હોય છે આ દગ્ધ

મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય અને ૩ મિથ્યમોહનીય
 એવા ત્રણ લેદ છે. ચારિત્રમોહનીયના—૧ કષાયવેદનીય
 અને ૨ નોકષાયવેદનીય એવા બે લેદ છે તે કષાયવેદની-
 યના—૧ અનંતાનુળધી, ૨ અપ્રત્યાખ્યાની, ૩ પ્રત્યાખ્યાની
 અને ૪ સજ્જલન એ ચાર લેદ છે વળી તે ચારના અ-
 કેકના ક્રોધ, માન, માયા અને દોશ એમ ચાર ચાર લેદ
 થવાથી ૧૬ લેદ થાય છે અને નોકષાયવેદનીય—૧ હાસ્ય,
 ૨ રતિ, ૩ અરતિ ૪ શોક, ૫ ભય, ૬ દુઃખ, ૭ રુ-
 વેદ, ૮ પુરુષવેદ, અને ૯ નપુસકવેદ એમ નવ લેદ છે.
 ૧૬ કષાય ૯ નોકષાય અને ત્રણદર્શનમોહનીય એમ ૨૮
 લેદ મોહનીયના છે

સમ્યક્ત્વ દેશવિરતિ સર્વવિરતિ અને ચિતરાગપણ
 નો ૧૨ અને અપ્રાપ્તિ ક્રમે અનંતાનુળધી અપ્રત્યાખ્યા-
 ની પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય અને સજ્જલનના ઉદયધી થાય છે
 તેનો ક્રોધ ક્રમે પર્વત ભૂમિવાલુકાને ઉડકની રેખા સમાન,
 અસિમાન પથર હાટકું લાકડું એની સમાન, માયા વડા
 કુડગ મેષવિષાણુ ગોમૂત્રિકા અને નિલેખન સમાન, દોશ
 લાખ કદમ કચ્ચો અને હરિકા સમાન. ૧૦

નામકર્મ અને ગોત્રકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ આઠ સુ-
દૂર્તની છે. ૨૦

૨૧ શેષાણામન્તર્મુદ્ધર્ત્તમ્ ।

બીજા કર્મની એટલે—જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહ-
નીય, આયુષ્ય અને અતરાયકર્મની અંતર્મુદ્ધર્ત જઘન્ય સ્થિ-
તિ જાણવી ૨૧

૨૨ વિપાકોઽનુભાવઃ ।

કર્મના વિપાકને અનુભાવ (રસપણે લોગવણું) કહે છે

સર્વ પ્રકૃતિઓનું કૃણ એટલે વિપાકોદય તે અનુભાવ-
છે વિવિધ પ્રકારે લોગવણું તે વિપાક તે વિપાક તથા પ્રક-
ર તેમજ અન્ય પ્રકારે પણ થાય છે. કર્મવિપાકને લોગવ-
તો છવ મૂળ પ્રકૃતિથી અલિપ્ત એવી સર્વ ઉત્તર પ્રકૃતિ-
ને ત્રિષે કર્મ નિમિત્તક અનાલોગ વીર્યપૂર્વક કર્મનું સ ક્રમ-
ણ કરે છે જાધવિપાકના નિમિત્તવડે અન્ય જાતિ હોવાથી
મૂળ પ્રકૃતિઓને ત્રિષે સ ક્રમણ થતું નથી. ઉત્તર પ્રકૃતિ-
ઓને ત્રિષે પણ દર્શનમોહનીય, ચારિત્રમોહનીય, સમ્યક્ત્વ-
મોહનીય, મિત્યાત્વમોહનીય અને આયુષ્ય નામકર્મનું નુ-

સ્થિર રહેલા, અનંતાનંત પ્રદેશવાળા ક્રમપુદ્ગલો સર્વ જાતુએથી બંધાય છે.

નામપ્રત્યયિક—નામકર્મને લીધે પુદ્ગલો બંધાય છે. કઈ દિશાએથી બંધાય ? ઉર્ધ્વ, અધો અને તિર્યક્ સર્વ દિશાથી આવેલા પુદ્ગલો બંધાય. શાથી બંધાય ? મન વ-અન કાયાના વ્યાપાવિશેષે કરી બંધાય. કેવા ? સૂક્ષ્મ બંધાય, ખાદર ન બંધાય. વળી એક દોત્રમા અવગાહી સ્થિર રહેલા હોય તે બંધાય. આત્માના કયા પ્રદેશે બંધાય ? આત્માના સર્વ પ્રદેશોમા સર્વ કર્મપ્રકૃતિના પુદ્ગલો બંધાય. કેવા પુદ્ગલો બંધાય ? અનન્તાનન્ત પ્રદેશાત્મક કર્મના પુદ્ગલો હોય તેજ બંધાય, સંખ્યાત, અસંખ્યાત કે અ-નન્તપ્રદેશી પુદ્ગલો બંધાય નહિ. ૨૫

૨૬ સદ્વેદ્યસમ્યક્ત્વદાસ્યરતિપુરુષવેદશુભાયુ-
ર્નામગોત્રાણિ પુણ્યમ્ ।

સાતાવેદનીય, સમ્યક્ત્વ, દાસ્ય, રતિ, પુરુષવેદ, શુભ અયુષો (દેવ, મનુષ્ય), શુભ નામકર્મની પ્રકૃતિઓ, અને શુભ ગોત્ર, અર્થાત્ દિવ્યગોત્ર તે પુણ્ય છે તેનાથી વિપરીત કર્મ તે પાપ છે ૨૬

ની જે સ્થાને જવું) ને વિષે કાયચેષ્ઠાનો નિયમ તે કાય-
 ગુપ્તિ. યાચન (માગવું), પ્રશ્ન અને પૂછેલાનો ઉત્તર દેવે,
 એને વિષે વચનનો નિયમ [જરૂર પુરતું જોલવું અથવા
 મૌન ધારણ કરવું] તે વચન ગુપ્તિ. સાવધ સંકલ્પનો
 નિરોધ તથા કુશલ (શુભ) સંકલ્પ કરવો અથવા શુભ-
 શુભ સંકલ્પનો સર્વથા નિરોધ તે મનોગુપ્તિ. ૪

૫ ર્હ્યાભાષૈષણાદાનનિક્ષેપોત્સર્ગાઃ સમિતયઃ

ઈર્યાસમિતિ [જોઈને ચાલવું], ભાષાસમિતિ [હિ-
 તકારક જોલવું], એષણા (શુદ્ધ આહાર આદિની ગવે-
 પણા) સમિતિ, આદાન નિક્ષેપ (પુણ્ય પ્રમાણને લેવું-
 મેલવું) સમિતિ અને ઉત્સર્ગ સમિતિ (પારિદાપનિદાન-
 મિતિ), એ પાંચ સમિતિ છે. ૫

૧ આ પ્રકારે કરવું અને આ પ્રકારે ન કરવું એનો કારણ
 પારતી વ્યવસ્થા

૨ મોક્ષમાર્ગને અવરોધન.

૩ દિનકારક, પરિમિત, અન દિગ્ધ, નિર્વિદ્ય અને એ રૂપે ન
 જેવાં જો લાગે

નથી, એમ વિચારી સહન કરવું. વળી મ્હાન કરેલ કર્મના
 ઉદયથીજ આળધું થાય છે, આ બિચારો નિમિત્ત માત્ર છે,
 એમ વિચારી સહન કરવું. વળી જે શાન્તિ આદિ લક્ષ્યાના
 શુભો છે તે વિચારીને પણ સહન કરવું. ૧ નમ્રતાથી વર્તવું
 અને અભિમાન ન કરવું તે માર્દવ જાતિ, કુલ, રૂપ, ઐ-
 શ્વર્ય, શ્રુત, લોભ, અને જલ એ આઠ મદવાળો મનુષ્ય બી-
 જાળી નિદામા અને પેતાની પ્રશ સામા તત્પર રહે છે, અને
 આલોક પરલોકમા અશુભકલ દેનાર કર્મ બાધે છે, તથા
 કલ્યાણનો ઉપદેશ ગ્રહણ કરતો નથી. ૨ ભાવની નિમલતા
 અને યોગનું અવિરોધિપણ હોય તે અર્જવ લેલર્જવે
 તે શૌચ-ધર્મના સાધનો-રજોહૃદ્વાદિમા પણ મમતા રહિત
 પણું. જુડું ચાડીવળું, અસભ્ય, અપલતાવાળું, મેલુદટ
 ભ્રમવાળું એવું જે વાક્ય ન હોય અને મધુર ઉત્તમ સંદે-
 હવિનાનું, સ્પષ્ટ ઉદારતાવળું, આમ્યદાનદાર્ય વિનાનું, નિષ્પ્રતા-
 વિનાનું, રાગદ્વેષવિનાનું. સત્રમાર્ગ પમાણું અર્થ ન દાવના-
 પૂજવાયોગ્ય, ખાતાળી સમજાય તેડું રવપરને ઉપદેશ
 નાર, માય રહિતપણું કહેલું દેશકાલ વિદે પુણ્ય પદ્ધતિ

ત્વાનુચિન્તનમનુપ્રેક્ષાઃ ।

૧ અનિત્ય, ૨ અશરણ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ
૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિત્વ, ૭ આશ્રય, ૮ સર્વત્ર
નિર્જરા, ૧૦ લોક રવરૂપ, ૧૧ જોધિ દુર્લભ અને ૧૨
ધર્મને વિષે વર્ણવેલ તત્ત્વેનું અનુચિતન (મનન-
નિદિધ્યાસન) તે બાર પ્રકારની અનુપ્રેક્ષા છે.

અનિત્યભાવના—આ સંસારમાં શરીર, ધન, ધાન્ય,
કુટુંબ આદિ સર્વ વસ્તુઓ અનિત્ય (ક્ષણભંગુર) છે એટ
લે ચિંતવવું તે

અશરણ ભાવના—માણસોએ કરીને રહિત એના
અનુયમા ક્રુધા પામેલ બાળબાળ સિંહના હાથમાં પકડાઈને
મૃગલાને કોઈદી શરણ હોતુ નથી તેવીજ રીતે જન્મ
મરણ વ્યાધિ આદિએ વરત દેવને આ સંસારમાં પર્મ
સ્થિતિય બીજા કોઈનું શરણ નથી એવું ચિંતવવું તે

સંસાર ભાવના—આ અનાદિ અનંત સંસારમાં જન્મ
અને મરણની રીત પણ પ્રકારની વ્યવસ્થા નથી એ
રીતે સ્ત્રી પુરુષ, સ્ત્રી પુરુષને જે જે રીતે મરણ

૧ ક્ષુન્પિપાસાશીતોષ્ણાદંશમગ્નકનાગ્ન્યારનિ
સ્ત્રીચર્યાનિષદ્યાશય્યાઃક્રોશવધયાચનાઃલા
ભરોગતૃણાસ્પર્શમલસત્કારપુરસ્કારપ્રજ્ઞાઃજ્ઞ
નદર્શનાનિ ।

૧ ક્ષુધા (ભુખ) પરિસહ, ૨ પિપાસા (તૃષ્ણ)
પરિસહ, ૩ શીત (ટાઢ) પરિસહ, ૪ ઉષ્ણ (ગરમી)
પરિસહ, ૫ દશમશક (ડાસ મગ્ગર) પરિસહ, ૬ નાગ્ન્ય
(જુના ચેલા લુગડા) પરિસહ, ૭ અરતિ (સયમના
ઉદ્દેગ ન થાય) પરિસહ, ૮ આ પરિસહ, ૯ ચર્યા
(ગિહાર) પરિસહ, ૧૦ નિષદ્યા (સ્વાધ્યાય માટે વિધરતા)
પરિસહ, ૧૧ શય્યા પરિસહ, ૧૨ આક્રોશ પરિસહ, ૧૩
વધ પરિસહ, ૧૪ યાચના પરિસહ, ૧૫ અલાભ પરિસહ,
૧૬ રોગ પરિસહ, ૧૭ તૃષ્ણસ્પર્શ પરિસહ, ૧૮ મલ
પરિસહ, ૧૯ સત્કાર પરિસહ, ૨૦ પ્રજ્ઞા પરિસહ, ૨૧
અજ્ઞાન પરિસહ અને ૨૨ સમ્યક્ત્વ પરિસહ, એ બધી
પ્રકારે પરિસહ લાણવા.

૧૦ સૂક્ષ્મસંપરાયક્ષુન્પિપાસાશીતોષ્ણાદંશમગ્નકનાગ્ન્યારનિ
સ્ત્રીચર્યાનિષદ્યાશય્યાઃક્રોશવધયાચનાઃલાભરોગતૃણાસ્પર્શમલસત્કારપુરસ્કારપ્રજ્ઞાઃજ્ઞ
નદર્શનાનિ ।

૧૫ ચારિત્રમોદે નાગ્ન્યારનિશ્ચીનિષદ્યાઃ પ્રાજ્ઞા-
નામન્કારપુરસ્કારાઃ ।

ચારિત્રમોહના ઉદયે નાગ્ન્ય, અતિ, શ્ચો, નિષદ્યા-
પ્રાજ્ઞા, યાચના અને સત્કાર પુરસ્કાર એ સાત પરીણ-
રેણ છે.

૧૬ વેદનીયે ઝેવાઃ ।

વેદનીયના ઉદયે જાણીના અગ્યાર પરીણરેણ છે. તે
નિતને જે અગ્યાર રેણ તે અહીં બાણવા. એટલે તે
૧૧મ, દ્વિતમોહ, અન્તરાય અને ચારિત્રમોહન. એટલે
૧૧ પરીણરેણ છે. તે વિવાયના ૧૧ રેણો
રેણ છે.

૧૭ પશાદયો આહવા પુશપદેતોનિવિજાઃ ।

એવાની ૧૨ પરીણરેણો નાગ્ન્ય, અતિ, શ્ચો, નિષદ્યા-
પ્રાજ્ઞા, યાચના અને સત્કાર પુરસ્કાર એ સાત પરીણ-
રેણ છે. તે અગ્યાર રેણો નાગ્ન્ય, અતિ, શ્ચો, નિષદ્યા-
પ્રાજ્ઞા, યાચના અને સત્કાર પુરસ્કાર એ સાત પરીણ-
રેણ છે.

૧૫ ચારિત્રમોદે નાગ્ન્યારતિસ્ત્રીનિષદ્યાઃક્રોશપ્રા-
નાસત્કારપુરસ્કારાઃ ।

ચારિત્રમોહના ઉદયે નાગ્ન્ય, અરતિ, સ્ત્રી, નિષદ્યા,
આક્રોશ, યાચના અને સત્કાર પુરસ્કાર એ સાત પરીસહ
હોય છે.

૧૬ વેદનીયે શેષાઃ ।

વેદનીયના ઉદયે બાકીના અગ્યાર પરીસહ હોય છે.
જિનને જે અગ્યાર હોય તે અહીં બાળુવા. એટલે સ્નાના-
વસ્ત્ર, દર્શનમોહ, અન્તરાય અને ચારિત્રમોહના ઉદયે જે
૧૧ પરીસહો હોય છે તે શિવાયના ૧૧ વેદનીયના ઉદયે
હોય છે.

૧૭ ત્ત્વાદયો ભાજ્યા યુગપદેકોનચિરાતેઃ ।

એ બાત્રીશ પરીસહમાંથી એકથી માંડીને ૧૯ પરી-
સહ સુધી એક કાલે એક પુરુષને હોય શકે છે કેમકે
હિત અને ઉપજીમાંથી એક હોય અને ચર્યા નિષદ્યા તથા
શર્યા એ ત્રણમાંથી એક સબલે. કેમકે એક ધ્યાનદ
વિદોષી છે માટે એક સારે ૧૯ હોય ૧૧

૧૧ અનશનાવમૌદર્યવૃત્તિપરિસંખ્યાનરસપરિ-
ત્યાગવિવિક્તશર્યાસનકાયક્લેશા વાહ્ય-
તપઃ ।

૧અનશન [સંયમરક્ષા અને કર્મનિર્જરા માટે આહાર-

રચાપે. એ પ્રમાણે અદાર માસ સુધી તપ કરે.

ત્યા સૂક્ષ્મ કપાયનો ઉદય હોય તે સૂક્ષ્મ સપરાયચારિ-
ત્ર, આ ચારિત્ર દશમે ગુણુસ્થાને વર્તના જીવને હોય

ત્યા સર્વથા કપાયનો અભાવ હોય તે યથાખ્યાત ચારિત્ર
તેના જે પ્રકાર છે - જાગ્રસ્થિક અને કૈવલિક જાગ્રસ્થિકના જે પ્રકાર-
ક્ષાયિક અને ઔપશમિક, ક્ષાયિક બારમે ગુણુકાણે અને ઔપશમિક
૧૧ મે ગુણુકાણે હોય કૈવલિક જે પ્રકારે-સયોગી અને અયોગી,
અયોગી તેરમે અને અયોગી બાદમે ગુણુકાણે હોય.

આ પાત્ર માહેના પ્રથમના જે ચારિત્ર હાલ રિતગત છે તે
તે પાત્રમા આરાના છેડા સુધી રહેશે, જેવા ત્રણ વિ-લેદ થયા હિ.

૧ ચોથા સૂત્રથી આગલ દરેક સૂત્રના સમગ્ર ૩૧ ના-
જુલું તેની આત્મકલ્યાણ માટે રાત્રિ પ્રમાણે ૩૦૦ અંકર
રહે લેવા.

અને એ બેઠાયાનની અગાડિના (પ્રાયશ્ચિત્તાદિ) ના છે. ૨૨
 ૨૨ આલોચનપ્રાતિક્રમણનદુઃખયાવિવેકવ્યુત્સર્ગત-
 તપઃછેદપારિહારોપસ્થાપનાનિ

આલોચન (શુદ્ધ આગળ પ્રકાશવુ), પડિષ્ઠમણ (મિ-
 ણ્ઠામિદુષ્કંઠ દેવુ), તે બે, વિવેક (ત્યાગ), કાયોત્સર્ગ,
 તપ, આરિત્રપર્યાયછેદ, પરિહાર (અમુક મુદત સુધી બહાર
 અથવા મામિકાન્) અને ઉપસ્થાન (ફરી આરિત્ર આપવુ),
 એ નવ ભેદ (પ્રાયશ્ચિત્તના) છે ૨૨

૨૩ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રોપચારાઃ ।

જ્ઞાન, દર્શન, આગ્રિત્રનો વિનય અને ઉપચાર (જ્ઞાન,
 દર્શન અને આરિત્રથી પોતાના કરતા અધિક શુભવાળાનો
 ઉચિત વિનય કરવો) એમ વિનય ચાર પ્રકારે છે. ૨૩

૨૪ આચાર્યોપાધ્યાયતપસ્વિશૌક્ષકગ્લાનગણકુલ-
 સંજ્ઞસાધુસમનોજ્ઞાનામ્ ।

૧ આચાર્ય, ૨ ઉપાધ્યાય, ૩ તપસ્વિ, ૪ નવીન-
 દીક્ષિત, ૫ ગ્લાન (રોગી), ૬ ગણ (સ્થવિરની સંતતિ)

ઉત્તમ સંહુનન (વજ્રપદનારાય, ઋષભનારાય, નારાય અને અર્ધનારાય એ ચાર સંઘયણુ) વાળા જીવોને એકાગ્રપણે ચિંતાનો શેષ તે ધ્યાન જાણવું. ૨૭

૨૮ આમુદ્ગર્તાત્ ।

તે ધ્યાન એક મુદ્ગર્ત પર્યંત રહે છે. ૨૮

૨૯ આર્ત્તરૌદ્રધર્મશુક્લાનિ ।

આર્ત્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન એમ ધ્યાન ચાર પ્રકારે છે. ૨૯

૩૦ પરે મોક્ષહેતૂ ।

પાછલાં બે ધ્યાન મોક્ષના હેતુ છે. આર્ત્ત રૌદ્ર એ બે સંસારનાં કાળુ છે. ૩૦

૩૧ આર્તિ મમનોજ્ઞાનાં સમ્પ્રયોગે તદ્વિપ્રયોગાય સ્મૃતિસમન્વાહારઃ ।

અનિષ્ઠ વસ્તુઓનો યોગ થયે છતે તે અનિષ્ઠ વસ્તુનો વિયોગ કરવા માટે સ્મૃતિ સમન્વાહાર (ચિંતા કરવી) કરવો તે આર્ત્તધ્યાન જાણવું. ૩૧

૩૨ વેદનાયાથ્વ ।

ઉત્તમ સંહુનન (વજર્ષભનારાય, ઋષભનારાય, નારાય અને અર્ધનારાય એ ચાર સઘયણ) વાળા છવેને એકાથપણે ચિંતાનો શેષ તે ધ્યાન જાણવું. ૨૭

૨૮ આમુદ્ધર્તાત્ ।

તે ધ્યાન એક મુદ્ધર્ત પર્યત રહે છે. ૨૮

૨૯ આર્તિરૌદ્રધર્મશુક્લાનિ ।

આર્તિધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન એમ ધ્યાન ચાર પ્રકારે છે. ૨૯

૩૦ પરે મોક્ષહેતૃ ।

પાછલાં જે ધ્યાન મોક્ષના હેતુ છે. આર્તિ રૌદ્ર એ તે સંસારનાં ઠા.ણ છે. ૩૦

૩૧ આર્તિ મમનોજ્ઞાનાં સમ્પ્રયોગે તદ્વિપ્રયોગાય

સ્મૃતિસમન્વાહારઃ ।

અનિષ્ટ વસ્તુઓનો યોગ થયે છતે તે અનિષ્ટ વસ્તુનો વિયોગ કરવા માટે સ્મૃતિ સમન્વાહાર (ચિંતા ૧૧૬) કરવે તે આર્તિધ્યાન જાણવું ૩૧

૩૨ વેદનાગ્રાય ।

૪૫ ચિત્તર્કઃ શ્રુતમ્ ।

યથાયોગ્ય શ્રુતશ્ચ ન તે વિતર્ક જાણવો ૪૫

૪૬ વિચારોઽર્થવ્યજ્ઞનયોગસંક્રાન્તિઃ ।

અર્થ, વ્યંજન અને યોગનુ જે સક્રમણ તે વિચાર.

આ અભ્યંતર તપ સવર હોવાથી નવીન કર્મ સ-

ચયનો નિષેધક છે, નિર્જરારૂપ કૃણ આપનાર હોવાથી ક-

ર્મની નિર્જરા કરવાવાળો છે અને નવીન કર્મનો પ્રતિષેધક

તથા પૂર્વોપાર્જિત કર્મનો નાશક હોવાથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત

દેરાવનાર છે ૪૬

૪૭ સમ્યગ્દૃષ્ટિશ્રાવકવિરતાનન્તવિયોજકદર્શ-

નમોહક્ષપકોપશમકોપશાન્તમોહક્ષપકક્ષી-

ણમોહજિનાઃ ક્રમશોઽસંખ્યેયગુણનિર્જરાઃ ।

સમ્યગ્દૃષ્ટિ, શ્રાવક, વિરત (સાધુ), અનન્તાનુભ-

ધિનો નાશ કરનાર, દર્શનમોહક્ષપક, મોહને શમાવ-

તો, ઉપશાન્તમોહ, મોહને ક્ષીણ કરતો, ક્ષીણમોહ અને કે-

વગિમહારાજ એ ઉત્તરોત્તર એક એકથી અસંખ્ય ગુણ

અધિક નિર્જરા કરવાવાળા છે. ૪૭

૪૫ વિતર્કઃ શ્રુતમ્ ।

યથાયોગ્ય શ્રુતજ્ઞાન તે વિતર્ક જાણવો ૪૫

૪૬ વિચારોઽર્થવ્યજ્ઞનયોગસંક્રાન્તિઃ ।

અર્થ, વ્યંજન અને યોગનું જે સક્રમણ તે વિચાર.

આ અભ્યંતર તપ સંવર હોવાથી નવીન કર્મ સં-
ચયનો નિષેધક છે, નિર્જરારૂપ કૃણ આપનાર હોવાથી ક-
ર્મની નિર્જરા કરવાવાળો છે. અને નવીન કર્મનો પ્રતિષેધક
તથા પૂર્વોપાર્જિત કર્મનો નાશક હોવાથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત
દેવાવાનાર છે. ૪૬

૪૭ સમ્યગ્દષ્ટિશ્રાવકવિરતાનન્તવિયોજકદર્શ-
નમોહક્ષપકોપશમકોપશાન્તમોહક્ષપકક્ષી-
ણમોહજિનાઃ ક્રમશોઽસંખ્યેયગુણનિર્જરાઃ ।

સમ્યગ્દષ્ટિ, શ્રાવક, વિરત (સાધુ), અનન્તાનુષ-
ધિનો નાશ કરનાર, દર્શનમોહક્ષપક, મોહને શમાવ-
તો, ઉપશાન્તમોહ, મોહને ક્ષીણ કરતો, ક્ષીણમોહ અને કે-
વલિમહારાજ એ ઉત્તરોત્તર એક એકથી અસંખ્ય ગુણ
અધિક નિર્જરા કરવાવાળા છે. ૪૭

૪૫ વિતર્કઃ શ્રુતમ્ ।

યથાયોગ્ય શ્રુતજ્ઞાન તે વિતર્ક બાબુવો ૪૫

૪૬ વિચારોઽર્થવ્યજ્ઞનયોગસંક્રાન્તિઃ ।

અર્થ, વ્યજ્ઞન અને યોગનું જે સક્રમણ તે વિચાર.

આ અભ્યંતર તપ સંવર હોવાથી નવીન કર્મ સં-
ચયનો નિષેધક છે, નિર્જરારૂપ ફળ આપનાર હોવાથી ક-
ર્મની નિર્જરા કરવાવાળો છે. અને નવીન કર્મનો પ્રતિષેધક
તથા પૂર્વોપાર્જિત કર્મનો નાશક હોવાથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત
કરાવનાર છે. ૪૬

૪૭ સમ્યગ્દષ્ટિશ્રાવકવિરતાનન્તવિયોજકદર્શ-
નમોહક્ષપકોપશમકોપશાન્તમોહક્ષપકક્ષી-

ણમોહજિનાઃ ક્રમશોઽસંખ્યેયગુણનિર્જરાઃ

સમ્યગ્દષ્ટિ, શ્રાવક, વિરત (સાધુ), અનન્તાનુભ-
ધિનો નાશ કરનાર, દર્શનમોહક્ષપક, મોહને શમાવ-
તો, ઉપશાન્તમોહ, મોહને ક્ષીણ કરતો, ક્ષીણમોહ અને કે-
વલિમહારાજ એ ઉત્તરોત્તર એક એકથી અસંખ્ય ગુણ
અધિક નિર્જરા કરવાવાળા છે. ૪૭

ધ્ય છે અર્થાત્ સંયમ, શ્રુત આદિ જાળનોમા કેટલા
કારના નિર્ણયો લાભે તે ઘટાવવું.

તે આ પ્રમાણે-સામાયિક અને છેદો પરત્રાય આ-
ત્રે પુલાક, જાકુશ અને પ્રતિભવનાકુશીલ એ ત્રણ પ્રકાર-
ના સધુ હોય. પરિહાર વિશુદ્ધિ અને સદમસ પરાય આ-
ત્રે કષાય કુશીલ હોય યથાજ્ય ન ચારિત્રે નિર્ણય અને
તક હોય પુલાક જાકુશ અને પ્રતિભવના કુશીલ એ
ત્રે પ્રકારના સાધુઓ ઉત્કૃષ્ટથી સર્વજ્ઞ દશ પૂર્વધર હોય.
ત્રે કુશીલ અને નિર્ણય ચૈદ પૂર્વધર હોય પુલાક જ-
ત્રે આચાર વસ્તુ (નવમા પૂર્વનો અમુક લાગ) સુધી
ત્રે જાણે. જાકુશ, કુશીલ અને નિર્ણયોને જઘન્યથી આક-
ત્રે માતા જેટલું શ્રુત હોય ક્ષનાતક-કેવળજ્ઞાની શ્રુત-
કેવળ હોય (શ્રુતજ્ઞાન ક્ષયોપશમ લાવથી થય છે, કેવ-
ને તે લાવ નથી પણ ક્ષયિક લાવ છે માટે શ્રુતજ્ઞાન
જાણીને ન હોય)

પાંચ મૂળ ગુણ (પાંચ મહાવ્રત) અને રાત્રિલોભ ન
રમણ એ ૭ માહેલા ઠાઈ પણ મનને પરની પ્રેરણા

તર્મુર્ત કાળવાળાને હોય અથવા ન હોય અને દીર્ઘકાળ
વાળાને અવશ્ય હોય.

પુલાકને છેલ્લી ત્રણ લેશ્યા હોય ણકુશ અને પ્રતિમે
વના કુશીલને છઠ્ઠી લેશ્યા હોય. પરિહારવિશુદ્ધિચારિત્રવાળા
ને કપાયકુશીલને છેલ્લી ત્રણ લેશ્યા હોય સૂક્ષ્મસંપરાયવાળા
કપાયકુશીલ નિર્ઘ્રથ અને સ્નાતકને ક્રુક્ત શુકલ લેશ્યા હોય
અયોગી શૈલેશીપ્રાપ્ત તો અલેશી હોય

પુલાક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દેવપણે સહસ્રાર દેવલોકે
ઉપજે. ણકુશ અને પ્રતિસેવનાકુશીલ ણાતીશ સાગરોપમ
સ્થિતિ સુધીના દેવપણે આરણ અચ્યુત દેવલોકમા ઉપજે.
કપાયકુશીલ અને નિર્ઘ્રથ સર્વાર્થસિદ્ધિમાં ઉપજે. સર્વે સ્ના-
કુઓ જઘન્યથી પલ્યોપમ પૃથક્ત્વના આયુવાળા સૌધર્મ
કલ્પમા ઉપજે. સ્નાતક નિર્વાણ પઠને પામે.

હવે સ્થાન આશ્રયી કહે છે—કપાયનિગિત્તક સંયમ-
સ્થાનેા અસંખ્યાતા છે. તેમા સર્વથી જઘન્ય લાંબસ્થાનકો
પુલાક અને કપાયકુશીલને હોય. તે બંને એક સાથે અસ-
ખ્યાતા સ્થાને લાભે. પછી પુલાક વિચ્છેદ પામે અને કપા-

૬મ દર્શાવવાને માટે જાણવું, તેથી જોમ સૂચવાય છે કે
મોહનીય કર્મ પ્રથમ સર્વથા ક્ષય પામે તે પછી અંતર્મુહૂર્ત-
મા જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ અને અતરાય એ ત્રણ કર્મનો
એક સાથે ક્ષય થાય ત્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય. ૧

૨ બન્ધહેત્વભાવનિર્જરાભ્યામ્ ।

મિથ્યા દર્શનઆદિના કારણે થતા બંધનો અભાવ
અને બાધેલાં કર્મની નિર્જરાથી સમ્યક્ દર્શનાડિની યાવત
કેવળ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે. ૨

૩ કૃત્સ્નકર્મક્ષયો મોક્ષઃ ।

સકલ કર્મનો ક્ષય તે મોક્ષ કહેવાય છે. ૩

૪ ઔપશમિકાદિજ્ઞવ્યત્વાભાવાદન્યત્ર કેવ-
લસમ્યવત્વજ્ઞાનદર્શનસિદ્ધત્વેભ્યઃ ।

કેવળ (ક્ષાયિક) સમ્યક્ત્વ, કેવળ જ્ઞાન, કેવળદર્શ-
ન અને સિદ્ધત્વ (આ ક્ષયિત્વ લાવે સિદ્ધને નિરતરજ

* દર્શનસમ્યક્તા ક્ષયે કેવળ સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાનાવરણના દ-
ર્શનજ્ઞાન, દર્શનાવરણના ક્ષયે કેવળદર્શન અને નિરતરજ દર્શન
સિદ્ધત્વ એ માય છે

૭ ક્ષેત્રકાલગતિલિઙ્ગતીર્થચારિત્રપ્રત્યેકબુદ્ધ્યો-
ધિતજ્ઞાનાવગાહનાન્તરસંખ્યાત્પવહુત્વતઃ
સાધ્યાઃ ।

ક્ષેત્ર, કાળ, ગતિ, ત્રિંગ, તીર્થ, ચારિત્ર, પ્રત્યેકબુદ્ધ્યો-
ધિધિત [પ્રત્યેક બુદ્ધ, સ્વયંબુદ્ધ, બુદ્ધ બોધિત], જ્ઞાન,
અવગાહના, અતર, સંખ્યા અને અત્પ બહુત્વ વડે કરીને
સાધવા ભોધ્યો. એટલે એટલા અનુયોગ વડે સિદ્ધની ત્રિ-
ચારણા કરવી.

તે આ પ્રમાણે—અહીં પૂર્વભાવ પ્રજાપનીય—પહેલા-
ની અવસ્થાએ પ્રરૂપણા કરવી અને પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજા-
પનીય—વર્તમાન અવસ્થાએ જણાવવું એમ બે નયની
વિવક્ષા છે.

૧ ક્ષેત્ર—પ્રત્યુત્પન્ન કાલે સિદ્ધક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થાય.
પૂર્વભાવે જન્મ આશ્રયી પદર કર્મભૂમિમા ઉત્પન્ન થયેલ
સિદ્ધ થાય અને સહુરણ આશ્રયી આખા મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં
સિદ્ધ થાય પ્રમત્તસયત અને દેશવિશતનું સંહરણ થાય છે.
સાધ્વી, વેદરહિત, પરિહારવિશુદ્ધિસયત, પુલાક, અપ્રમત્ત,

૩ ગતિ—પ્રત્યુપપ્ત પ્રજ્ઞાપનીય ભાવે સિદ્ધિ ગતિમાં સિદ્ધ થાય. બાકીના નયો અનન્તર પશ્ચાત્કૃત ગતિવાળા અને એકાન્તર પશ્ચાત્કૃત ગતિ વાળા એમ બે લેદથી છે. અનન્તર પશ્ચાત્કૃત ગતિવાળા મનુષ્ય ગતિમાં સિદ્ધ થાય. એકાન્તર પશ્ચાત્કૃત ગતિવાળા સામાન્ય થકી સર્વ ગતિમાંથી આવેલા સિદ્ધ થાય.

૪ લિંગ—પ્રત્યુપપ્ત ભાવ પ્રજ્ઞાપનીયે વેદવિનાના સિદ્ધ થાય. પૂર્વ ભાવ પ્રજ્ઞાપનીયે ત્રણે લિંગ (વેદ) વાળા અને ત્રણે લિંગથી આવેલા સિદ્ધ થાય.

૫ તીર્થ—તીર્થકરના તીર્થમાં જિન [તીર્થકર] સિદ્ધ, અજિન [પ્રત્યેક બુદ્ધ, ગણધર] સિદ્ધ અને સ્વલિંગ [સાધુ] સિદ્ધ થાય છે. એજ પ્રમાણે તીર્થકરી [સ્ત્રી-તીર્થકર] ના તીર્થમાં પણ પૂર્વોક્ત લેદવાળા સિદ્ધ થાય છે.

૬ લિંગ—પ્રત્યુપપ્ત ભાવ પ્રજ્ઞાપનીયે અલિંગી સિદ્ધ થાય, પૂર્વ પ્રજ્ઞાપનીયભાવે સ્વલિંગે [સાધુવેષે] સાવલિંગી સિદ્ધ થાય. દ્રવ્યલિંગ ત્રણ પ્રકારે છે—સ્વલિંગ, અન્યલિંગ અને ગૃહસ્થલિંગ, એ ત્રણે લિંગમાં ભજના ભણવી. તે

મૂલેપસદ્ધિનિર્મોક્ષા - તથા દૃષ્ટાસ્ત્વલ લુનઃ

કર્મમજ્જાવિનિર્મોક્ષા - તથા સિદ્ધિગતિઃ સ્મૃતાઃ. ॥૨૧॥

તેઓ તાદાત્મ્ય સળધથી કેવળજ્ઞાન અને કેવળ-
દર્શને કરી સહિત (કેવળજ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગવાળા) છે.
સમ્યક્ત્વ સિદ્ધતા અવસ્થા સહિત છે અને હેતુના અભાવે
નિષ્ક્રિય છે ૧૮

તે વાર પછી તરતજ પૂર્વ પ્રયોગ, અમ્ભ ગત્વ, ણધ
છેઃ અને હોર્ધ્વ ગૌરવ વડે કરીને તે લોકાત મુખી જાય
છે ૧૯

દ્વંશારનેા આક્ર, હિ રોલા અને ણાણુને વિષે લેગ
પૂર્વ પ્રયોગથી જમણુ, ગમનાદિ ક્રિયા થાય છે તેવી રીતે
અહિ પૂર્વ પ્રયોગથી નિમ્બની નિરૂપ ક્રિયા હોલ છે-
થાય છે. ૨૦

તેવી રીતે માત્રીના લેપ રૂપ સર્વથા સર્વથા રૂપ
અમારી નુજાની ખાત્રીમા દાખલગતિ રેગપ તે રીતે
રીતે હમંરૂપ સર્વથા સર્વથા નિર્મૂલ રૂપથી દિશા
ગતિ કરેલી છે ૨૧

લોકે ચતુર્વિદ્યાર્થેષુ, સુખશબ્દઃ પ્રયુજ્યતે;

વિષયે વેદનાઽભાવે, વિપાકે મોક્ષ એવ ચ.

॥૨૫॥

સુખો વાનિઃ સુખો વાયુ-વિષયોઽપિહ કથ્યતે;

દુઃખાભાવે ચ પુરુષઃ, સુખિતોઽસ્મીતિ મન્યતે.

॥૨૬॥

પુણ્યકર્માવિપાકાચ્ચ, સુખમિદેન્દ્રિયાર્થજમ્ ;

કર્મક્લેશાવિમોક્ષાચ્ચ, મોક્ષે સુખમનુષ્ઠમમ્ .

॥૨૭॥

અહીં લોકમા ચાર પ્રકારના પદાર્થમા સુખ શબ્દ
નોડેલ છે અર્થાત્ ચાર પ્રકારે સુખ ગણ્યુ છે વિષયમાં
વેદના (પીડા) ના અભાવમા, સાતાનાહિંસામા અને
મોક્ષમા ૨૫

હવે ત્ય આપે છે—અગ્નિ રૂપ વાયુ સુખ વિષય-
મા સુખ એમ અહીં કહેવાય છે તેમજ દુઃખમા અભાવે
પણ ' હું સુખી છું એમ મનુષ્ય માને છે ૨૬

પુણ્યકર્મના વિપાકથી દનિષ્ટતા દરિદ્રતા વિષયથી ઉ-
ત્થાન થયેલ સુખ કહેવાય છે અને કર્મ તથા વ્યવના સ-
ંધ્યા મોક્ષ [પુણ્ય] થી મોક્ષના સ્વરૂપમા ૨૭
૧, ૨-૨૨૯ છે ૨૭

ધિ અને મૈથુન મહી તથા મોહના ઉત્પત્તિઃ સ્થાનથી
 ને દર્શનાવરણ કર્મના વિપાકથી તે (નિદ્રા) ની ઉત્પત્તિ
 તેથી મોક્ષ સુખને નિદ્રા માનવી તે અચુક્રત છે કેમકે
 મુક્તજીવો શ્રમાદિથી રહિત છે. ૨૬

આખા લોકમાં તેના સદૃશ ખીજે કેાઇ પણ પદાર્થજ
 ને કે જેની સાથ તેની ઉપમા દેવાય, તે માટે તે સુખ
 અનુપમ (ઉપમા રહિત) છે. ૩૦

અનુમાન અને ઉપમાનનું પ્રમાણ, હેતુ અને પ્રસિ-
 ધથી થાય છે, તે આ જાણતમા અત્યંત અપ્રસિધ છે,
 કારણ માટે તે અનુપમ, અનુમાન અને ઉપમાથી ન
 થાય તેવું તે સુખ કહેવાય છે. ૩૧

તે [મોક્ષસુખ] અરિહંત બ્રહ્મવેતોને પદ્મદા
 થી તેજો જો બાહ્યત તે સુખ પરિતોષરે (આગમ પ્ર-
 માણ) બદલુ દેવા ચોખ્ય છે, (આગમ વિના) બદલુ
 પરીણાવરે બદલુ થાય તેવું નથી. ૩૨

યધિ અને ચૈથુન થકી તથા મોહના ઉત્પત્તિ સ્થાનથી
 અને દર્શનાવરણ કર્મના વિપાકથી તે (નિદ્રા) ની ઉત્પત્તિ
 છે. તેથી મોક્ષ સુખને નિદ્રા માનવી તે અયુક્ત છે કેમકે
 તે મુક્તજીવો શ્રમાદિથી રહિત છે. ૨૬

આખા લોકમા તેના સદૃશ બીજે કેાઇ પણ પદાર્થજ
 નથી કે જેની સાથ તેની ઉપમા દેવાય, તે માટે તે સુખ
 નિરૂપમ (ઉપમા રહિત) છે. ૨૭

અનુમાન અને ઉપમાનનું પ્રમાણ, હેતુ અને પ્રસિ-
 ધિથી થાય છે, તે આ બાબતમા અત્યંત અપ્રસિધ્ધ છે,
 તે કારણ માટે તે અનુપમ, અનુમાન અને ઉપમાથી ન
 જણાય તેવું તે સુખ કહેવાય છે. ૩૧

તે [મોક્ષસુખ] અરિહત જગતોને પ્રત્યક્ષ છે
 તેથી તેઓ એ ભાવિત તે સુખ પડિતોવડે (આગમ પ્ર-
 માણી) શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય છે, (આગમ વિના) ઉદ્ધરણ-
 ની પરીક્ષાવડે શ્રદ્ધા થાય તેવું નથી કર

॥ प्रशस्तिः ॥

वाचकमुख्यस्य शिवश्रियः प्रकाशयशसः प्रशिष्येण ।
 शिष्येण घाशनन्दिक्षमणस्यैकादशाङ्गविदः ॥ १ ॥
 वाचनया च महावाचकक्षमणमुण्डपादशिष्यस्य ।
 शिष्येण वाचकाचार्यमूलनाम्नः प्रथितकीर्तेः ॥ २ ॥
 न्यग्रोषिकाप्रसूतेन विहरता पुरदरे कुसुमनाम्नि ।
 कौभिषाणिना स्वातितनयेन वात्सीसुतेनार्धम् ॥ ३ ॥
 अर्द्धचनं सम्यगगुरुक्रमेणागतं समुपधार्य ।
 दुःखार्तं च दुरागमविद्वत्तमिति लोकपदलोचय ॥ ४ ॥
 इदमुच्चैर्नागरवाचकेन सस्वानुकम्पया दग्धम् ।
 तत्त्वार्थधिगमाख्यं स्पष्टमुपास्वातिना शास्त्रम् ॥ ५ ॥
 यस्तत्त्वाधिगमाख्यं ज्ञास्यति कारिण्यते च तत्रोक्तम् ।
 सौऽन्यावाधसुखाख्यं प्राप्स्यत्यचिरेण परमार्थम् ॥ ६ ॥
 न गतप्रकाशक यशयुक्त शिवश्री नामना वाचकमुख्य
 ना प्रशिष्य अने अग्र्यार अ गना लोका ॥ १ ॥ शोषन विद्वत्
 ना शिष्य

॥ प्रशस्तिः ॥

वाचकमुख्यस्य शिवश्रियः प्रकाशयशसः प्रशिष्येण ।
 शिष्येण घोशनन्दिक्षमणस्यैकादशाङ्गाविदः ॥ १ ॥
 वाचनया च महावाचकक्षमणमुण्डपादशिष्यस्य ।
 शिष्येण वाचकाचार्यमूलनाम्नः प्रथितकीर्तेः ॥ २ ॥
 न्यग्रोधिकाप्रमृतेन दिहरता पुरवरे कुसुमनाम्नि ।
 कौभिषाणिना स्वातितनयेन वात्सीसुतेनाध्यम् ॥ ३ ॥
 अर्हद्वचनं सम्यग्गुरुक्रमेणागतं समुपधार्य ।
 दुःखार्तं च दुरागमविहतमिति लोकमवलोक्य ॥ ४ ॥
 इदमुच्चैर्नागरवाचकेन सत्त्वानुकम्पया दब्धम् ।
 तत्त्वार्थधिगमाख्यं स्पष्टमुपास्वातिना शास्त्रम् ॥ ५ ॥
 यस्तत्त्वाधिगमाख्यं ज्ञास्याति कारिष्यते च तत्रोक्तम् ।
 सोऽव्यावाधिसुखाख्यं प्राप्स्यत्यचिरेण परमार्थम् ॥ ६ ॥

जगत्प्रकाशक यशयुक्त शिवश्री नाम्ना वाचकभूष्य-
 ना प्रशिष्य अने अग्यार अ गना जगु श्री घोषनन्दिमुनि-
 ना शिष्ये ५

॥ प्रशस्तिः ॥

वाचकमुख्यस्य शिवश्रियः प्रकाशयशसः प्रशिष्येण ।
 शिष्येण घोशनन्दिक्षमणस्यैकादशाङ्गाविदः ॥ १ ॥
 वाचनया च महावाचकक्षमणमुण्डपादशिष्यस्य ।
 शिष्येण वाचकाचार्यमूलनान्नः प्रथितकीर्तेः ॥ २ ॥
 न्यग्रोधिकाप्रसूतेन विहरता पुरवरे कुसुमनान्नि ।
 कौभिषाणिना स्वातितनयेन वात्सीसुतेनाध्यम् ॥ ३ ॥
 अर्हद्वचनं सम्यग्गुरुक्रमेणागतं समुपधार्य ।
 दुःखार्तं च दुरागमदिहतमर्ति लोकमवलोक्य ॥ ४ ॥
 इदमुच्चैर्नागरवाचकेन सत्त्वानुकम्पया दग्धम् ।
 तत्त्वार्थाधिगमाख्यं स्पष्टमुपास्वातिना शास्त्रम् ॥ ५ ॥
 यस्तत्त्वाधिगमाख्यं ज्ञास्याति कारिष्यते च तत्रोक्तम् ।
 सोऽन्यावाधसुखाख्यं प्राप्स्यत्यचिरेण परमार्थम् ॥ ६ ॥

न गतप्रकाशक यशयुक्त शिवश्री नाम्ना वाचकभूष्य-
 ना प्रशिष्य अने अग्यार अ गना लक्ष श्री घोषनदिमुनि-
 ना शिष्य

॥ પ્રશસ્તિઃ ॥

વાચકમુખ્યસ્ય શિવશ્રિયઃ પ્રકાશયશસઃ પ્રશિષ્યેણ ।
 શિષ્યેણ ઘોશનન્દિક્ષમણસ્યૈકાદશાક્ષાવિદઃ ॥ ૧ ॥
 વાચનયા ચ મહાવાચકક્ષમણમુળ્કપાદશિષ્યસ્ય ।
 શિષ્યેણ વાચકાચાર્યમૂલનામ્નઃ પ્રથિતકીર્તેઃ ॥ ૨ ॥
 ન્યગ્રોધિકાપ્રસૂતેન વિહરતા પુરવરે કુસુમનામ્નિ ।
 કૌભિષાણિના સ્વાતિતનયેન વાત્સીસુતેનાધ્યમ્ ॥ ૩ ॥
 અર્હદ્વચનં સમ્યગ્ગુરુક્રમેણાગતં સમુપધાર્ય ।
 દુઃસ્વાર્ત ચ દુરાગમવિહતમર્તિ લોકમવલોચય ॥ ૪ ॥
 રૂદ્રમુચ્ચૈર્નાગરવાચકેન સત્ત્વાનુકમ્પયા દબ્ધમ્ ।
 તત્ત્વાર્થધિગમાર્ણ્યં સ્પષ્ટમુપાસ્વાતિના શાસ્ત્રમ્ ॥ ૫ ॥
 યસ્તત્ત્વાધિગમાર્ણ્યં જ્ઞાસ્યાતિ કારિષ્યતે ચ તત્રોક્તમ્ ।
 સૌઽવ્યાવાધસુખાર્ણ્યં પ્રાપ્સ્યત્યચિરેણ પરમાર્થમ્ ॥ ૬ ॥

જગત્પ્રકાશક યશયુક્ત શિવશ્રી નામના વાચકમૂખ્ય-

ના પ્રશિષ્ય અને અગ્યાર અગના બાલુ શ્રી ઘોષનન્દિસુનિ-
 ના શિષ્ય

૧, ૪ ડોઝડોડી માગ-પમનો અપમ અપમા (પહેલો આરો) ત્રણ
 ડોડી માગ-પમનો અપમા (બીજો આરો), બે ડોઝડોડી
 માગ-પમનો અપમ અપમા (ત્રીજો આરો) ૪૨ હજાર વર્ષે હિણ એક
 ડોડી માગ-પમનો અપમ અપમા (ચાથો આરો), ૨૧ હજાર
 મા અપમા (પાંચમા આરો) ૨૧ હજાર વર્ષનો દુપમ દુપમા (૭૨
) એ ૭ આગના ગળીને દુપ ડોઝડોડી માગ-પમે અનમર્પિણી ને
 ૭ માગ-પમે ઉત્તર્પિણી બે મળીને ત્રીસ ડોઝડોડી માગ-પમે
 ગળચક ને એવા અનતા કાળચક એક પુદ્ગલ પરાવર્તન મમજનુ.
 માએ પછી દેવકુટ ઉત્તરકુટ ક્ષેત્રમા નિરતર પહેલો માગ અર્ધિર્પિણી
 ક્ષેત્રમા નિરતર બીજો આરો હેમવત ને અર્ધિર્પિણી ક્ષેત્રમા નિરતર
 આરો અને ૫૬ અતદર્પિ તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા નિરતર ચાંદા
 વતે ૭ દેવકુટ, ઉત્તરકુટ હરિર્વર્ષ, ગમ્યક, હેમવત ને અર્ધિર્પિણી
 એ ૧ ક્ષેત્રમા ને ૫૬ અતદર્પિમા નિરતર યુગલિક હોય છે ભગ્ન
 તમા અવસર્પિણીમા પેલે, બીજો ને ત્રીજો આરો અને ઉત્તર્પિણીમા
 પાચમે ને ૭૬ આરો યુગળિયા હોય છે

પૃષ્ઠ ૧૦૫મા પતિ ૭ નીમા વિમાનો અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે
 પછી નીચે પ્રમાણે વાચવું

પહેલા દેવલોકમા ૩૨ લાખ બીજામા ૨૮ લાખ ત્રીજામા ૧૨
 ચાંદામા ૮ લાખ, પાચમામા ૪ લાખ, છઠ્ઠામા ૫૦ હજાર,
 સાતમા ૫૦ હજાર આઠમામા ૭ હજાર, નવમા દશમામા ૮૦૦

૧ ધાતકી ખરમા એ ૭ નામતા ૧૨ ક્ષેત્રો ને પુરોવમા પાણ
 મેના છે તેમા પણ નિરતર યુગળિયા હોય છે ૨
 ખડેમા ત્રી